

The image shows the front cover and spine of an antique book. The cover is decorated with a complex marbled paper pattern featuring irregular, cell-like shapes in shades of blue, red, and gold. The spine is bound in dark, textured leather and is divided into four sections by gold-tooled lines. The title and page number are printed in gold on the spine.

Politikai
röpiratok.

9

9
71

PARLAMENTI ALKOTMÁNY

ÉS

VÁRMEGYEI REACTIO.

IRTA

✓
KECSKEMÉTHY AURÉL.

2.

PEST, 1867.

R Á T H M Ó R.

TRAMONTANA

1875

DE BALLAGI GÉZA.

1875

Az
országgyűlés mindkét házának

tisztelettel ajánlja művét

a szerző.

... mindkét házának

... mindkét házának

I.

A helyreállított megyei s városi municipiumok tevékenysége 1867-ben.

Az alkotmány egész teljében még nem él; az ország pénzügyi állapotának tisztázása, s a birodalmi pénzügytől elkülönített rendezése; továbbá a honvédelemnek nemzeti alapon szervezése — tehát az önállóság első föltétele, — még hátra van.

Habár ezen s némely más állam-ügyek rendezését, mely azonban, meg kell engednünk, nagy részt az idő és praxis által fog kifejlődni s módosulni, még némi kételyek homálya borítja is; és habár végtére alkotmányunk valósulása, s a nemzeti önkormányzat megszilárdulása még mindig az eldöntő körök „fair play“-je által nem kevésbé, mint köz európai viszonyok alakulása által föltételezett: egészben nem tagadhatni hogy az 1848-ki törvények lényegökben, fővonásaikban végrehajtvák, hogy az 1848-ki törvények szelleme testté lön, hogy jövőnk csaknem egyedül saját kezünkbe téve.

Van a nemzetnek parlamentarizmus törvényhozása, s ennek felelős kormánya. Ős Magyarországon tetteg életbe lépett a képzelhető s minden eddig akár régi akár újabb államokban létezett alkotmányfictiók közt, — mert hiszen mindenik csak jogi fictio — az igazságot leginkább megközelítő államrend, a világmíveltség s polgárosodás legnagyobb vívmánya: értem a kép-

viseleti rendszer alapján öszpontosított törvényhozást, — és az egyéni és községi szabadság által, a nyilvánosság és sajtó által amúgy is hatalmában korlátolt kormánynak formaszzerű felelősségét. Ha ily széles és szilárd talapzaton állva nemzetünk nem tudná kikiüzdeni fölvirágzásának még hiányzó biztosítékait s megszilárdítani a meglevőket, szóval ha ezen meglevő alapon sem tudná megállapítani jövőjét: vagy életképtelenségének, vagy legalább annak adná jelét, hogy az 1848-ki törvényekre még máig sem érett meg.

Félre nem ismerhetni ugyan, hogy birtokunk hatalmunkon kívüli körülmények által is veszélyeztetve lehet. Szegény nemzetünkre aligha nem illik Goethe mondása *), mely szerint „a mit az ember ifju korában óhajt, öregségében bőven megkapja“... csakhogy akkor már nem használhatja... De ennek nem a nemzet az oka.

A mit 1859 előtt főrendek memorandumai, minden rendűek és ranguak petitiói követelni nem mertek; mit a reménykoldussá tett nemzet várni, hinni már-már elfeledett; mit nem birt előidézni az olaszországi vere-ség; mit 1861 óta nem birt kieszközölni az Apponyiak, Senyeyek és Majláthok diplomatizálásuk s a nemzet által rosszul hálált hazafiai buzgalmuk: — annak kiviteléhez a hét napi porosz hadjárat kellett.

Hogy a dualismus az austriai birodalom történeti és tényleges s nemcsak jogi alakja: — azt Bécsben nem értették meg előbb, míg Austria Németországból tettleg ki nem szorított.

---

*) „Was man sich in der Jugend wünscht, hat man im Alter die Fülle.“

Valamint azon eszme is, hogy az 1848-ki alkotmány helyreállítása már mellőzhetlen; s hogy a Deák-párt, habár kétkedni szabad vajjon az országot rendezni s kormányozni elég erős s képes leende? — de kétségtelen, hogy minden más kísérletet megghiúsítani, ellenben az egyezkedés művét keresztül vinni egyedül képes; hogy tehát a Deák-párttal meg kell alkudni: ezen eszme sem birt 1861 óta megérni, míg a königgrätzi csata melege — egyszerre megérlelé.

Vajjon nem késő-e? ki tudná megmondani.

Vajjon ronsolt financiáink nem teendik-e a birodalom másik felével való theoretikus kiegyezésünket és így bonyodalmaink megoldását in praxi lehetlenné?

Vajjon azon crisis (melynek kikerülhetlensége iránt ne ámitsuk magunkat), mely egyoldalról a németegységi processus folyamában a német örökös tartományok miatt Poroszországgal, más oldalról Galicia birtoka miatt Oroszországgal való végtusában fog nyilatkozni: ezen már annyira elgyöngült és ronsolt dunai birodalom megszilárdulásával s átalakulásával vagy bukásával fog-e végződni —?

Ezek, sajnós, igen komoly kérdések; ámbár azokra pessimistikus felelet nem jogosultabb mint az optimistikus.

A pessimista ne avatkozzék a közügyekbe; essék kétségbe privatim; rossz tanácsadó az, ki maga elcsüggedt; nem fog ügyet megmenteni segíteni, ki azt menthetlennek tartja. Gyakorlati politikusnak azon jó reménynyel kell birnia, hogy cselekedetei hasznot okozhatnak, eljárása sikert arathat.

Azon suppositumból indulok ki tehát, hogy a mondtam crisisből az Austriai-Magyar birodalom diadal-

masan fog kikelni; — s hogy a financia rendezésének columbustojása — az állam-adósságok kamatainak kellő reductiója — a népek anyagi fejlődését is lehetővé teendi; — és hogy ezen szerencsétlen állam, melynek lázas rángatózásai közt élni civilisált embernek undor, honszerető polgárnak pedig eszét szivét kimerítő kín, — hogy ezen állam mondom végre rendes állapotba jövend, hol a társadalmi erők hatása és ellenhatása rendszeres, s így — a történet szövéténeke mellett — előre látható.

Belügyeink ezen föltételezett rendes fejlődésében pedig az érdekek szenvedélyek s a szabad politikai institutiók közti harc előre láthatólag kettős irányban fog folyni; — két oldalról fog támadás intézteni államrendünk fönn említett talapzata, a parlamentarismus ellen:

a) fölülről; a mennyiben a legjobb célzatú kormányoknak is azon mindenütt észlelt s természettanilag magyarázható tendenciája — hatalmuk terjesztésére s a népképviselő befolyása alól emancipatiójára — hazánkban is érvényesítendi magát és cselszövő s tevékeny szövetségesre találand a magasb körök mindazon absolutikus és burokratikus elemeiben, melyek azelőtt élvezett befolyásukat a parlamenti rendszer valóslása esetében elvesztik; s ennél fogva azt aláásni törekedendnek.

b) Ezen öntudatosan működő reactio öntudatlan eszköze s szövetségese leend hazánkban azon az ugynevezett municipalis rendszer fölélesztésére, s így a törvényhozási öszpontosítás ellen intézett törekvés, mely ámbár a népben semmi támaszszal nem bír, mégis, sőt annál lármásabb, szinte lázas tevékenységben nyilatkozik már eddig is — megyeinkben.

E kettős reactiónak közreműködésében áll a legközelebbi jövő veszélye.

Az első — a ractio fölülről — nem megvetendő ugyan; hanem azért kevésbé veszélyes, mert nyilvánvaló, mert nem titkos, mert előre látott, s ellene a nemzet figyelme ébren van.

Ellenében az óvszer nem egyedül a törvényekben s institutiókban rejlik — *quid leges sine moribus vanae*: hanem a nemzet folytonos éberségében, erélyében, kitartásában — szóval erős közszellemben keresendő.

Mint a hatalom, úgy a szabadság is csak ugyanazon eszközökkel tartható fönn, a melyekkel kivitatott. A mely nemzet nyugágy után sovároog, a mely folytonos küzdelemre nem edzett: az a szabad intézményeket soká föntartani nem képes.

Sokkal veszélyesebb a jelzett reactio alólról, mely a szabadság és liberalismus bitorolt jelszavai alatt az 1848 előtti ócska és elavult vármegyének valaminémü torzképcét akarja létesíteni, s az önkormányzatnak az alsóbb körben, a közigazgatásban túlfeszítése és elferdítése által az önkormányzatot a magasb körben, az országzásban fogná lehetlenné tenni.

A felelős ministerium kinevezésével beállott új helyzet kényszerűleg hozta magával, hogy a ministerium ismétlé az (1860) oktoberi kormánynak eredeti hibáját, és helyreállítá az ugynevezett megyéket, melyeknek dőre föllépése az oktoberi kísérlet megghiúsultát, s a februári reactiót, az adónak katonai executióval való behajtását eredményezte, s a nemzetnek öt évi erkölcsi szenvedésébe és sok millió forintjába került.

A ministerium is helyreállítá a „megyéket“, — igen helyes, igen alapos meggyőződése ellenére .. helyreállítá, mert a lárma nagy volt, mert a nemzet —? óh

nem! — hanem mert azon turbulens tömeg, mely családai comexióival vagy dictióival és rüpkös szájhazafiságával uralkodik a megyékben, ott korteskedik, követeket, képviselőket és tisztviselőket oktroyál a népre, és az értelmiség nevét usurpálja — mert ezen nemzet mindenek fölött és előtt megyéért lármáz, mert a megyében azonkívül hogy bátyám és öcsémuramat, sógort, komát, atyafit kölesönös szivességgel egy kis hazafiúi kenyérhez akar juttatni, egyúttal a közgyűlésen könnyűszerrel egy-egy Deákot vagy Kossuthot vél játszhatni; és így érdekét és hiúságát is kielégítheti.

Fölélesztette a megyéket, oda dobta a tudatlan, míveletlen és fegyelmetlen, erkölcsileg és anyagilag, sajnós, nagy részt tönkre jutott volt nemesi osztály kezébe az ország közigazgatását, melyhez nem ért; a magánjog és élet biztosságát, s a társadalom legéletbe vágóbb érdekeit, miknek horderejét föl nem fogja, a nemzet hitelét s becsületét, melyet fömmtartani nem tud.

Vannak szembeszökő, kézzel fogható igazságok, melyeket mégis az ember nem lát, habár megbotlik is bennök, habár fejét betöri rajtuk — míg eszméltre nem ébreszti valaki. Így vagyunk mi, mint nemzet, a megyei municipium enlegetésével; helyreállítására, a ministeri rendszerrel való kiegyeztetésére irányzott törekvéssel. Pedig a megye már nem létezik! Az már csak egy enlék; halotti váz; melyet kegyelet vagy önérdek még ideig óráig galvanizálni, a réginek torzképe gyanánt mozgásba tenni képes; de föleleveníteni nem.

Multis ille flebilis occidit . . hanem occidit; meghalt, azon percben, melyben a *communitas nobilium* megszünt, melyben régi nemesi birtok-jogrendszert felforgattuk, s helyébe a modern polgárjogot tevők; midőn a népképviselőket, a személy és birtok egyenjoguságát,

a választó-kerületeket, a felelős ministeriumot létrehoztuk: szóval meghalt 1848 april 11-kén, midőn azon évi törvényeink szentesítették; meghalt, és el is temetett; még pedig a legpompásabb gyászbeszédék kíséretében; mikben úgy ki és földicsértetett, mint csak jó prédikátor az ecclesiának valami kitünő tagját kidicsérvavatalánál; habár mig élt — vajmi kevés dicsérni való volt is rajta; s az utánna siránkozóak maguk is szidták, mig élt.

Hiszen pár lappal odább keressük és lássuk részletesebben, vajjon van-e ok a megyerendszert siratni, s visszaóhajtani, nem érzélgős kegyelet, hanem gyakorlati politika, — nem a visszahozhatlan múlt, hanem a parancsoló jelen szempontjából?

Egyelőre lássuk: mit tőn a hazáért, mit eredményezett az ugynevezett municipalismus mióta egy a hogy lehetett, visszaállítottatott.

A megyei élet újabb korszakában két irányban nyilvánult: a tisztviselők választásában és politikai horderejü határozataiban, illetőleg fölrataiban.

A tisztviselők választása már magában szoros értelemben törvényellenes tény volt. Az 1848: XVII. a hivataloknak csak „ideiglenesen és helyettesítéskép“ betöltését rendeli el.

De az ellenkező tények után fölöslegesnek tartom e törvényességi kérdést bővebben vitatni; s szoritkozom a tényekre.

A megyei (valamint városi) tisztválasztások folyamát s eredményét egybefoglalni nem lehet, mert azokban nem volt egy vezérelv eldöntő, — hanem a legkülönfélébb szempontok határoztak helyi viszonyok szerint. A legáltalánosabban kikiáltott jelszó volt: kидobni a provisoristákat, mint a kik minden kormányt

szolgáltak és így hazaárulók, kidobni tekintet nélkül arra, hivatali képességgel bírnak-e? becsületesek-e? a közönségnek, melylyel közvetlenül érintkeztek, volt e oka velök elégiületlennek lenni vagy nem? ôte toi que je m' y met. Takarodj — hogy helyedbe ülhessek.

És ez sok helyütt meg is történt, kivált a tisztán magyar ajkú megyékben, hol a közép és kisbirtokú volt nemesi osztály, ezen az urbérvesztés, nagy adók, állami zsarolás, régi bűnök — henye uraskodás, pazarlás és kártya által tönkre tett nemesi családok ivadécai a módjukban levő, s virtuozitással ízött korteskedés eszközeivel kivívták a mi után rég sovárogtak — hogy közel távol rokonaikat derűre borúra beültessék öröklött családi joguknak tekintett alispáni, szolgabirói, esküdti s minden néven nevezendő hivatalokba, melyeknek teendőiről fogalmuk sincs.

De nem történt így a kisebb s különösen a vegyes ajkú megyékben, hol főispánok tapintata, s a nemzeti-ségekre, a nem magyar ajkúakkal való békére méltányos tekintet igen sokat meghagyott a nem magyar ajkú provisoristákból és hazaárulókból, és így valóban szerencse vala a volt hivatalnokra nézve, ha nem vala magyar; mert akkor újra hivatalt kapott; míg a magyar — földönfutóvá tétetett. Ha becsületes volt, s vagyont nem szerezhetett álutakon, most gyermekeivel elmehet koldulni; ha zsarolt és lopott — akkor van miből élnie, s neveti a hazafiakat.

Ez a lejárt választásokból levonható egyik épületes morál.

Az országgyűlés továbbá kimondotta, hogy jogi képzettséget igénylő hivatalokra — csak azzal bíró egyének választassanak. De nem vagyunk-e mi született prókátor nemzet? Úgy is elcsüirték csavarták a me-

gyekben az országgyűlés határozatát, hogy néhol beérték egy ódon ügyvédi diplomával, s ez még szép s dicsérendő tisztelet vala az országgyűlési határozat irányában: de másutt a legnyiltabb cynizmussal melőzvént, alispáni főszolgabírói állomásokba helyezték a hangadó nemesi családok oly tekintetes ifju urait is, kik négy gymnasialis iskolát sem végeztek. És ez a lejárt választásokból levonható második morál.

A főispán értekezletet tartott hiveivel, vagy a megye főkolomposaival megcsinálta a megyében uralkodó coteria sugallata alatt a jelöltek listáját, — már a választás előtt százat lehetett fogadni egy ellen, hogy ki az alispán et cetera. A gyűlésben olvassa a neveket, a kortesek jeladására ordítás keletkezik; — és ime meg van a szabadon választott tisztviselői kar, melyről a megyei lakosok 999 ezredrésze nem is álmodott.

Pest megyében egy kisebb bizottmány választatott, mely ismét egy öttagu bizottmányt alakított a tisztviselőjelöltek összeállítására: és így ezen öt ismeretes ur gyakorlá csak tetteleg a tisztválasztási jogot, míg a nagy bizottmány tagjai a gyűlésben legfőlebb az éljen ordítás jogát gyakorollhatták. És ez még helyesebb eljárásnak is mondható, mintsem hogy ezer s néhány száz ember állítsa egybe a tisztikart. Másutt a főispánt szépen kijátszák: az első ülésben észreveszi magát a bátor és tevékeny „baloldali“ párt, hogy amannak ügyetlensége következtében majoritásra vergődhetik: és imé sikerül neki kizárólag saját pártjabeliekből megalkítani a tisztikart; s az ellenfél jelöltjeiből, ha a legkittünőbbek is, egyetlen egyet sem választ meg. Egy merész kortesfogás a kicsiny de erős ellenzék részéről eldönti az ügyet: és éljen a szabad választás!

Es a nép? Az szegény, nincs ideje korteskedni s választani; az dolgozik; gondolkozik ugyan, de nem ért; csak néz, bámul, s várja: mi jót hoznak neki „az urak“.

Ez a választásokból levonható harmadik morál.

A városokban azonban, hol több az értelmiség s az önérdek helyes fölfogása, a választások eredménye csak nem általában kinevette a hazafiúi logikát, s a hazaárulókról terjesztett doctrinát: a városokban megtartottak igen sokat azok közül, kik Bachtól Andrássy Gyuláig valamennyi kormány alatt szolgáltak; — volt város, mely egyenesen elejté a „hazafiúi“ jelölteket s főhivatalokba visszahelyezé ugyanazon Bachistákat, kiket 1861-ben a „hazafiak“ megbuktattak, sőt megmacskazenészték.

De a városi választásokból sem vehető ki egy általános érvényű elv; helyi viszonyok s egyéni befolyások azokban is érvényesültek, annál inkább, mert ott közvetlenül az általános szavazattal határos alapon a nép választ; s így megtörtént, hogy jogtudatlan egyén állíttatott főhivatalba; s volt nagy város, melyben egy befolyásos tevékeny s jó kortes ügyvéd restaurálta tetteleg a tisztikart, azokat helyezve be tanácsosoknak, kik neki tetszettek; a miért is bizony számíthat rá, hogy a nemes tanács valami kövér tömeggondnokságot és zsiros pörügyelőséget bizonyosan nem fog más ügyvédnek adni, mint neki. És ez a választásokból levonható negyedik morál.

Ezek száraz tények, melyeknek hosszú sorát és változatait hozhatná föl bárki is, ki a történet választások folyamát figyelemmel kíséré, — s miknek észlelése után, röviden azon eredményre jutunk: hogy ily választás nem szabadság, hanem gúny, és nem jog, hanem gyalázat a nemzetre.

Volt-e egy magasabb vezérelv, közérdek, tiszta hazafiság, mely a választásokban általán országszerte irányadó lett volna? Nem. Kidobták-e a provisoristákat mind? Nem. Kidobták-e a legroszabbakat? Nem. A kidobottak helyébe — általán szólván mindig — jobbakat, képesebbeket választottak-e? Nem. A volt hivatalnok mind rossz hazafi volt-e, mert szolgált? Nem. Mind az, ki nem volt hivatalnok, jobb hazafi volt-e? Nem. Igen sok csak azért „hazafi“, csak azért nem szolgált, mert nem kapott, habár kért hivatalt*).

Helyi viszonyok, családi connexiók, hivatalvágy, kenyérlesés, szentes önérdekek, mindenek fölött ravasz kortesfogások, a legtöbb megyében és városban győztek a választásoknál — a közjóra irányzott önzetlen hazafiúi intenciókon.

És mit nyert a nép? mit várhat az ország? lesz-e jobb közigazgatásunk? . . . A ki ez iránt némi kéte-lyeket táplálna, kérdezzen meg egy-két az administra-tióhoz értő főispánt; vagy a mi még egyszerűbb: te-kintsen be a ministeri osztályok bármelyikébe, lássa a ministeri fölhívásokra s rendeletekre a megyékből be-érkező — ha beérkező — válaszokat, és akkor aztán ítéljen. A Forgách-Zichy-Pálffy-féle provisorium nyo-morult volt ugyan — s ki merne védelmére kelni? sok szedett-vedett nép volt annak összetoborzott hivatalnok-

---

*) Midőn 1860-ban kiütött a hazafiúi humbug, a bécsi kormány-körökben szó volt arról, hogy sok szűjhős elnémitására nyomassék ki mindazon magyaroknak névsora, kik 1850-től 1859-ig a császári kormányhoz hivatalért folyamodtak, de alkalmasaknak nem találtat-ván — nem kaptak. De a jövőre való tekintetből, nehogy compromit-táltassanak olyanok is, kik talán maholnap a hazának és fejedelemnek hasznos szolgálatot tehetnek, ezen terv elejtetett.

seregében — ki merné nyilvánvaló tényekkel szemben tagadni: hanem a legujabban választott tisztviselőséget, — ha teljes becsületességét föltesszük is — túlnyomó eleme levén a nemesség, a régi táblabírói mindentudás: azt azon dilettantismus jellemzi, mely úgy a hogy még elbirta vinni az 1848 előtti tespedési korszak régi kerékvágásában az akkori egyszerű adminisztratiót: de a társadalom mai igényeinek többé az meg nem felelhet, s ismét oly nagy kárt teend a nép vagyónában, az ország hitelében, mint 1860-ki föl, s 1861-ki lelépése tőn. A megyei elemek ezen szűkeszűségre alacsony érdekekre visszaviendő eljárását hallgatagon, de érthetőleg elítélte a ministerium, — mely a főkormányzések megalakításánál egyedül a becsületességet és képességet keresvén a hivatalnokban: a hajdani helytartótanács és udvari cancellária hivatalnokainak legnagyobb részét megtartá magas állásokban is, sőt olyakba elő is lépteté.

Valóban, a ki még nem is volt valaha országlár, könnyen beláthatja, hogy a magyar ministerek egyebet nem is tehettek; maguk sem levén a közigazgatás részleteibe avatva, a folyó ügyek előzményeit nem ismerve: ha — a csőcselék izléséhez alkalmazkodván — elbocsájtják a régi hivatalnokokat, és szinte oly tanácsosokkal, titkárokkal, fogalmazókkal környezik magukat, kiknek sem a közigazgatás szervéről fogalmuk, sem a folyó ügyek anteactáiról tudomásuk nincs: valójában két napig sem birtak volna kormányozni, — és ezen eredmény után az egész világ megtagadta volna mind maguktól, mind pártjuktól a kormányzati hivatást s képességet.

Hogy a ministerium által más részt az országgyűlés némely kitünőbb reménye vagy kipróbált tehetsége

rögtön magas állásba, vezérszerepbe helyeztetett: — az szintoly szükségnek ismerendő el; mert más a bureaukratiai, más szellemből s vezéreszmékből indul ki egy parlamenti felelős kormány; hogy továbbá a tisztviselői karban más új embereket is alkalmazott: szintén helyeslendő; mert, valamint a közigazgatás bizonyos bureaukratiai pontosságot s rendet igényel: — ugy viszont, hogy az formaságokban meg ne csontosuljon, annak új elemekkel fölfrissítése kívánatos.

Hogy ez utóbbi categoriában történt kinevezések két harmada balfogás, hogy osztálytanácsossá s titkárokká oktroáltattak, kik fogalmazói segédekül is csak pár hónapi praxis mulva leendettek használhatók: ez nyilvános titok; s tulajdonkép nem is oly apró dolog minőnek látszik. Érdemetlenek rögtöni fölemelése demoralisálja a kormány-közégeket; mértéktelenül fokozza a tehetetlenek követelését, és elkedvetleníti a tehetségeseket. És végre nem oly gazdag az ország hogy közönyös volna vajjon egygyel több vagy kevesebb e a haszonvehetlen ember, ki túlságosan dotált sinecurában szaporítja a budgetet.

Hanem nagyban és egészben teljesen elfogulatlanak: a viszonyok magaslatán állónak mondhatni a kormány eljárását; míg a megyékét nem lehet elég szigorún megbélyegezni, és pedig figyelemre méltó tekintetekből.

Ugyan is már magában nem megvetendő veszélye hogy:

a) A választások által könyelműen előidézett nagy számú értelmes proletariatus kényszerítettik minden alkotmány- sőt haza-ellenes reactionnak kész eszközeül szolgálni az országban? Mert hol van oly kivételes ős római jellem, ki midőn magát önvétke nélkül gyalá-

zattal megbélyegezve, s családját, gyermekeit nyomor s inség örvényébe taszítva látja, el ne keseredjék önhazája ellen, mely hazátlanná tevő, és ne nyúljon oly kenyérhez, — bárki nyujtsa neki bármi áron — mely őt és övéit az éhhaláltól mentse meg? Ne követeljünk többet az embertől, mint a mi az emberi természettől kitelik.

b) De van ennél mélyebb ok, fontosabb tekintet is, melyet nem lehet eléggé hangsúlyozni:

Értelmiségben szegény, s kivált szakismerettel bíró egyének szűkében levén az ország — hogy megfeleljünk nemzeti küldetésünknek, s mint a civilizáció terjesztői s közvetítői, a minket környező még hátramaradottabb néptöredékek élén egybekötő elem gyanánt szerepeljünk, — a mire egyedül nemzetiségünk erkölcsi s szellemi túlsúlya képesíthet: le kell tennünk azon rút visszatorlási szenvedélyt, melylyel az előbb szolgált — különben talán képes és becsületes — magyar hivatalnokok a hazafiság örve alatt üzőbe vétettek. A király példájára adjon a nemzet is általános amnestiát; és a tanult s értelmes osztályok fusióját s teljes fölhasználását tűzze célúl.

Mig ez nem történik, és ha a magyar szakértelmiség egy részét parlagon heverni hagyjuk, s csak egyes pártokból, s a qualificatio nélküli hajdani megyei, a volt nemesi osztályból állítjuk ki csaknem kizárólag a helyhatósági tisztikart: a kor igényeinek, előbbre haladott társadalmi viszonyainknak megfelelő közigazgatást nem hozhatni létre; minek következménye vagy az fogna lenni hogy az ország anyagi, szellemi fejlődése egy nemzedék kihaltáig föltartóztatni, illetőleg visszavetteni fogna; — vagy — minthogy a társadalom ezt meg nem tűrhetné, s a viszonyok erősebbek egyes embereknél s osztályoknál: valószínűbb hogy a magyar

nemesi osztály által a még egyszer kezére került nemzeti önkormányzat, melyre tudománya, míveltsége elégtelennek bizonyult, véglegesen el fog játszani; a magyar nemzet pedig polgárosító missiójától elüttetvén: nemzetiség nélküli demokratiai caesarismus napja kelend föl a volt Magyarország egén.

Ezen magasabb szempontok azok, melyekből a lefolyt választások minden gondolkozó hazafit föllázítanak s terhes aggodalmakba ejtenek, s e szempontok azok, melyek általában a tisztválasztás mint állítólag alkotmányos jog elvi megítélésében e lapok folyamában vezetni fognak.

* * *

Térjünk át a megyéknek közjogi politikai téren nyilvánult működésére.

E tekintetben a historiának nem sok följegyezni valója van. Semmi sem mutatja oly kézzelfoghatólag, hogy a megye politikai tekintetben már csak üres név; hogy az már tetteleg nem egyéb közigazgatási területnél: mint azon körülmény, miszerint a megyéknek mint ilyeneknek semmi részök sem volt azon nagyszerű fordulatnak sem előidézésében, sem irányzásában, vagy alakításában, melynek a koronázás képezi zárkövét.

Magyarország bezárta az 1848-ki forradalmi korszakot; formulázta belönállását a közös birodalmi kapcsolatban, rendezte ennek közös ügyeire való törvényes befolyását; szilárdította a vele való kapcsolatot; és saját belbékéje biztosítására az országnak eddigi virtualis de nem élvezett függetlenségéről, eszményi souverainitásáról bizonyos föltételek alatt lemondott: szóval új korszakot inaugurált. És mindezt tevő az, ki azt tenni

illetékes volt; tevé az országgyűlés a fejedelemmel; tevé a törvényhozás. A megyének e nagy átalakulási műben nem jutott szerep. A megyék nem alkották az 1848-ki törvényeket 1848-ban; azóta a megye nem választá a képviselőket, nem adhatott instructiókat nekik; nem folyt be a törvényhozásra, legkevésbé 1867-ben; némelyik bizalmat szavazott, mely ad acta tétetett; egy kettő megkísérté a minoritás iránti rokonszenveit fejezni ki, de azzal sem tetteleges sem erkölcsi hatást nem gyakorolhatott. Imé a megye nem törvényhatóság; nem politikai közeg; nem bír erkölcsi testület tekintélyével sem; akár hogy protestálnak ez ellen az avas obscuritás hivei, a traditiók rabjai, az öreg gyerekek, kik most is azzal akarnak játszani, mi fiatalságukat gyönyörködteté; és azon fiatal öregek, kik a volt megyéről némi homályos képzelettel birnak csak, melyben egy vonás sem igaz.

Tudva levőleg Komárom, Bihar, Szathmár, később Pest és Heves, Szabolcs megyében történt a legnagyobb erőmegfeszítés valami politikai mozgalmat idézni elő a megyékben.

Alkalmat adott erre a f. é. april 10-kén kelt, s a ministerium valamennyi tagjai által aláirt ministeri intézvény a megyék és sz. k. városok közönségeihez, melynek teljes szövege következő:

„A felelős magyar ministerium, a mint ő Felsége legmagasabb bizalmából az ország kormányát átvette, hogy az alkotmányos élet működését újból megindithassa, első teendőjének tartá: az alkotmány alapját, a nemzet ős intézményét, a köztörvényhatóságokat helyreállítani, s e célból sietett azon eljárásra nézve, melyet a törvényhatóságok visszaállítása körül

a mai helyzet követelményeihez képest követendőnek talált, a törvényhozó testülettől felhatalmazást kérni.

Midőn a kormány, az általa indítványozott országos határozat alapján visszaállított ..... hatóságot, alkotmányos életének küszöbén hazafiui bizalommal üdvözli, nem mellőzheti el, hogy a..... közönség figyelmét fel ne hívja nagy horderejére azon átalakulásnak, mely a felelős ministerium kinevezése által az ország kormányzati rendszerében történt, s mely mind a kormánya, mint pedig a köztörvényhatóságokra nézve új iránypontokat jelöl ki.

A szabadság végelemezésben nem más, mint az önkormányzat joga. — E jog alig van valahol szélesebb alapra fektetve, mint nálunk: helyhatósági intézményeinkben. — Ezekben tehát a nemzetnek oly kincse rejlik, melyre nem lehetünk eléggé féltékenyek.

De e mellett nem szabad felednünk, hogy minden alkotmány, ha a szabadság igényeinek megfelelni akar, csonka, bevégezetlen mű, míg minden intézvényeit nem ugyanazon elv, nem az önkormányzat elve lengi át.

Ennélfogva kell hogy a köztörvényhatóságok önkormányzata mellett az országos önkormányzat is fennállhasson. Ennek pedig gyakorlati feltétele: a felelős kormány és annak rendelkezési joga.

Erkölcsei és anyagi felvirágzásunk, nemzetünk összes jövője attól függ, a mint e két, egyiránt fontos intézvényünk életműködését egymással összhangzásba hozni akarjuk és bírjuk.

Nem lehet a kormánynak nem éreznie, hogy közvetlen a lefolyt nehéz időszak után, mely a nemzetet a passiv ellenállásra, mint egyedüli hazafiui erény gyakorlatára kényszerítette, a nemzet érzületének, eszmenetének átalakulnia nem könnyen lehetséges; de

mindemellett meg van győződve a kormány, hogy a gyakorlati élet legjobban fogja feltüntetni a két rendszer akadálytalan közreműködésének még elhárítandó nehézségeit, s maga a nemzet eszélye, higgadtsága és politikai érettsége mielőbb kijelölné a törvényhozás számára azon utat, mely a két rendszer teljes összhangzásához vezet.

Ez összhangzást addig is, míg a törvényhozás e téren részletesen intézkednék, nem lesz lehetetlen eltalálni, ha minden egyes kérdés eldöntése körül azon elv lesz irányadó, hogy a hatósági érdekek felett a hatóság, az országos érdekek felett pedig a felelős kormány van hivatva első sorban örködni.

A míg tehát egyrésztől a kormány igéri, hogy a köztörvényhatósági autonomia jogait tiszteletben fogja tartani, úgy más részről bizalommal elvárja a hatóságok hazafiságától és bölcseségétől, hogy közreműködésük által a nemzeti kormány tekintélyét és erejét emelni fogják.

A nemzet irányábani felelősségben, melyen, mint szilárd alapon nyugszik az alkotmányos kormányzat rendszere, osztoznak a megyei és városi bizottmányok is.

A bizalom, mely a választás által irányukban kifejeztetett, nemcsak hatósági jogkörrel ruházta fel, de felelősség kötelmével is terheli őket.

A felelősség érzete kell hogy vezérelje a bizottmányokat a tisztviselők választása körül; kell, hogy a magánérdekek, a rokonsági, baráti érzelmek, a nemzetiségi és felekezeti rokonszenvek resignatiójával, a tisztviselők megválasztásában az erkölcsi feddhetlenség, a jellem és képesség szolgáljanak irányadókul.

A választott kétes erkölcsisége foltot hagy a választó-testületen is. Képességének hiánya akadályul szolgál feladata teljesítésében.

A provisoriumok változandósága által jogérzelmében megingatott nemzet valódi igazságszolgáltatás után eped. Gyors, törvényes és szigoruan igazságos bíraskodás csak törvényben jártas és szeplőtlen jellemű bírák által érvényesíthető.

A bírák megválasztásában tehát szigorú eljárást követel a kormány a nemzet nevében és annak érdekében.

A közigazgatás, a közélet kívánalmainak mértékéhez képest, folyton növekedő tevékenységet igényel, s ezért a felelős kormányzat lényegéből folyólag, az együttműködésre hivatott közegeknek, a kormánynak és hatóságnak összhangzó működése szükséges.

Jövők biztosításának tényezői közt nem kis szerepet játszik azon erkölcsi reputatio, melyet hazai intévényeink korszerűsége és életrevalósága iránt ébresztenünk sikerül.

Ennélfogva minden lépés, melyet a kibontakozás terén előre teszünk, kell hogy egy nagykoru nemzethez méltó legyen; kell hogy megszilárdítsa körülötünk azon meggyőződést, hogy Magyarországra, mint hajdan, úgy jövőben is, a gyakorlati szabadság fenntartása érdekében fontos hivatás vár.

Ha a nemzet ezen hivatás horderejét kellően méltányolja, s másrésztől nem téveszti szem elől, hogy ezentúl minden ballépése vagy mulasztása többé nem az eddigi gyámhatalom, hanem saját erkölcsi hitelének rovására esnék, — ha a köztörvényhatóságok ez irányban fogják és teljesítik kötelességüket: akkor megoldva leszen a nagy feladat: a felelős kormányzati rendszer-

nek az önhatósággali összeegyeztetése, s ezáltal alkotmányos szabadságunk állandó biztosítása.

A nemzet reményli és óhajtja ezen feladat megoldását, és ő Felségének felelős kormánya őszintén csatlakozik a nemzet reményéhez és óhajához.

A siker biztosítása a törvényhatósági bizottmányok és tisztviselők kezei közé van letéve.

Hazafiúi üdvözlettel. "

Kelt Buda-Pesten, 1867. évi april 10-én.

Ezen ministeri intézmény is azon félszeg helyzetnek eredménye, melybe a ministerium az által jutott, hogy magas politikai tekintetekből a koronázás előtt kimélni akarván a municipiumról uralkodó előítéleteket, s nem akarván az ellenzéket az által is erősíteni, hogy maga ellen zúdítsa a megyékben hangadó és lármás volt nemesi elemeket: helyreállítá az állítólag törvényes megyét.

De a fogalmak összezavarása, mely a ministeri intézményből kirí, arra is mutat, hogy az nem egy elme egyöntetű műve, hanem többek elágazó nézeteinek compromissuma; minthogy a „köztörvényhatóságokat“ az alkotmány alapjának nevezi; — az pedig nem áll, mert alapja a népképvisélet; továbbá hol törvényhatóságról, hol helyhatóságról szól, a mik toto coelo aliud quid; és végre miután (kormányrendeletekben mindig kerülendő) theoretikus tételt állítá föl, miszerint a „szabadság nem más mint az önkormányzat joga“, hozzá teszi: hogy e szabadság „széles alapra van fektetve helyhatósági intézményeinkben“, — holott ezeknek sajnos hijjával vagyunk; levén eddig csak confusus ideiglenes megyénk, de helyhatósági intézményeink még csak alkotandók, szervezendők.

E ministeri körirat általánosságokban maradván, bizvást felelet nélkül maradhatott s egyszerűen tudomásul vétethetett volna a megyék által. Többen bizalmi nyilatkozattal válaszoltak; de Bihar, Komárom, Szathmár, Pest, megragadták üstökénél fogva az alkalmat: ahhoz „nagyszerű“ politikai discussiót kötni. Az országgyűlés többségétől eltérő Tisza, Ghiczy, Domahidy, Keglevich Béla, Ráday László urak s elvbarátaik minden ballon d'essay nélkül, mintegy győzelembiztosan vitték át ex conducto az ország terméből a megye termébe mint apellatorium forum elé, ott megbukott kisebbségi votumjokat a 67-es munkálat ügyében, — nem mulasztván el az informatió alkalmával a municipalis rendszerre szórt bókokkal megvesztegetni a bírót; s bizton hívén, hogy mit Bihar, Komárom, Szathmár s Pest kimond — az háromszoros tihanyi viszhangkint fog visszadördülni valamennyi „törvényhatóság“-tól.

E diadalbiztosságot föl kell tennünk; mert hogy merő demonstratio kedvéért ily hadjáratot terveztek volna, a vereségnek ily esetben csaknem nevetséges színétől vissza nem rettenve: ezt legalább Tisza és Ghiczy urakról föl nem tehetni. Pedig hogy tervezett hadjáratl van dolgunk, látszik a három első megye nyilatkozatainak nem csak észjárásából, hanem szavaiknak csaknem ugyanazonságából is.

Szathmárban Domahidy Ferenc úr tevé meg a többséget nyert indítványt: jelentse ki a bizottmány, hogy „bár ha egyrésről az alkotmányos fordulat benne némi reményt költött, más résről azon fájó érzelmet sem nyomhatja el, mely az által keletkezett, hogy ezen fordulat azon (1861-iki 2-ik) föliratban kifejtett elvek mellőzésével s az ősi alkotmány lényeges része föllázadásának árán idéztetett elő. S ebből kifolyólag je-

lentse ki, hogy az alap, melyen a ministerium áll, t. i. a 67-es bizottság munkálata a haza jövőjére nézve aggodalmakat költ benne! továbbá hogy „kötelességének fogja ismerni odahatni, hogy a 67-es munkálat azon pontjai, melyek a gyakorlati alkalmazás által hazánk érdekeivel ellentéteseknek és károsoknak bizonyulnak be, alkotmányos uton mielőbb megváltottassanak. Azon pontjai pedig, melyek az örökös tartományokkali kölcsönös egyezkedés alapjául szolgálnak, az ország érdekének megfelelőleg és előnyére intéztessenek el. Jelentse ki végre, hogy a centralisatio törekvéseinek egész erejéből ellene áll, és a megyék autonomiájának fönntartása végett minden lehető a törvény határain belül elkövetni kész leend.“

Ha Domahidynek ilyenén fájó érzelmei vannak, Ghiczy Kálmánnak „öröme“ nem tökéletes; mert azon alap, melyen a kezdetbe vett országos átalakulás nyugszik, a közös ügyek iránt elfogadott országgyűlési javaslat több oly elveket foglal magában, melyeknek gyakorlati alkalmazása az országnak törvényes önállását és függetlenségét, anyagi és szellemi erejének életerős fejlesztését veszélyezteti.

„Hogy ez elvek alkotmányos uton, ha még lehet, módosítottassanak, vagy legalább következményeik azokban, a mik még teendők, a nemzet jogainak és érdekeinek megfelelőleg fejtsessenek ki, a megye közönségének forró kívánsága.

„Ezen óhajtságának teljesítését a megye közönsége az országgyűléstől várja. Egyébiránt pedig meg levén győződve, hogy a törvényes kormánytól, mely a köz-törvényhatóságok autonomiájának fenntartását is feladatául tűzte ki, törvénybe ütköző rendeletek nem érkezhetnek, nem késik kijelenteni, hogy törvényes ren-

deltetéséhez hiven, mely szerint a törvényeknek végrehajtására, a közigazgatásnak saját kebelébeni kezelésére van hivatva, részéről mindent megtenni kész leend, a mi a törvények érvényének fenntartására, az alkotmányos felelős kormányzati rendszernek megszilárdítására vezet, és a ministeriumnak e célra irányzott törekvéseit telhetsége szerint támogatni, törvényes rendeleteit végrehajtani; s a közigazgatásnak minden ágait a lehetségig czélszerűen alakítani kötelességének tartandja.

„De e mellett nem feledkezhetik meg törvényes hivatásának azon másik részéről sem, melynél fogva alkotmányunk szerint a törvények örétül van rendelve, s a törvények szentségének, s törvényes jogai fenntartása feletti hiv öröködéssel, e tekintetben is a körülményekhez képest alkotmányos hivatását teljesíteni mindig kötelességének ismerendi.“

Mennyi szó!

Igaz, hogy oly galimathiaszt mint hogy a „centralisatio törekvésének (talán centralisáló törekvésnek) egész erejéből ellene áll“ Ghiczzy nem mond; hanem mond-e ő is egyebet mint gyengítve a mit Domahidy mondott!

A mi már a bihari határozatot illeti, annak két külön része van. Az első ugyancsak a szathmárkomáromi nótát változtatja; ki mondja Bihar is: „hogy kötelességének ismerendi szemben a ministeriummal is öröködni a törvény megtartása, az alkotmány sértelensége felett; ki mondja, hogy miután nem leli megnyugvását azon alapan — a 67-es bizottmány és országgyűlésileg is elfogadott munkálatában, — melyen az egész átalakulás nyugszik, bár tisztelni fogja azt mint törvényt, ha azzá lenne, de feladatának tekinti oda működni, hogy a már elfogadott megállapodások

a végrehajtás által ne hátrányosabbak, de kedvezőbbekké legyenek; hogy a mennyiben még tovább fejleszteniük, az ország érdekeinek megfelelőleg és ne azokkal ellentétesen fejlesztessenek, hogy azok a melyek hazánkra nézve a gyakorlatban is károsoknak bizonyulnak, alkotmányos uton megváltoztassanak.“

Hanem ezt követi a másik rész, mely figyelemre méltó árnyalatot ad a bihari határozatnak a többiek között, s azoktól igen előnyösen megkülönbözteti. Ez így szól: „Mondja ki végre, hogy miután az egyetlen valódi könnyebbség, melyet hazánk népének azonnal nyújthatunk, abban áll, hogy jó kormányzatról és jó igazság-kiszolgáltatásról gondoskodunk, miután maga a megyék rendezési kérdésének ezen ősi intézmény épségben fentartása mellett megoldása is csak azon esetben remélhető, ha azok ujlag tényleg bebizonyítják a felelős ministeri kormányformával összeférhetőségüket és jó kormányzat, jó igazság-kiszolgáltatás szervezésére való képességüket, minden igyekezetét oda fogja fordítani, hogy a megye kebelében mind a közgazgatást, mind az igazság-kiszolgáltatását, az alkalmazandó egyének jellemének és képességének szigorú figyelembe vétele folytán úgy rendezze, hogy a lehetőségig tökéletes legyen.“

Már ezek csakugyan arany szavak, valódi atyai intés a megyékhez, melynek szelleme e sorok íróját is vezeti meggyőződéseiben, azon különbséggel csak, hogy nem bizik benne, vajjon Bihar megye ezen bölcs tanácsa megteszi, vagy megtevé-e a kellő hatást. Követte-e vajjon maga Bihar megye?

Pest megye ellenben túl tőn Szathmár és Komárom megyéken, mint a „vezérmegeyéhez“ illő is volt.

Pest megye 27 tagból álló küldöttséget nevezett ki, mely a ministeri intézvényt „tüzetes tanácskozás alá vévén, az ez irányban teendőkre nézve a legközelebbi közgyűlésre javaslatot terjesszen elő.

Józan észjárás szerint az ember azt hívé, hogy a küldöttség a ministeri rendelvény foganatosítása iránt, s e szerint a megyei közigazgatásnak berendezése, s a ministeriummal való érintkezésének, a végrehajtásnak gyakorlati módozatai iránt fog javaslatot adni, — a mi ép oly hasznos, a mily okos munka leendett. Hanem a helyett a 27-es küldöttség többségének egy általánosságokban politizáló indítványa született meg, igazán mint midőn a hegy egeret szült —, és fogadtatott el a junius 3-ki közgyűlésen véletlenül jelenvoltak többsége által, Pest megye hangzatos nevében.

Az indítványt megelőzi a bizottmány jelentése, melynek következő pontja képezi tengelyét: „Szükséges tehát mindenelőtt figyelembe venni azon törvényeket, melyek a felelős kormány megállapítása után a megye hatósága iránt hozattak, és midőn az 1848-ki III. t.-cikknek, mely a magyar felelős kormányt megalakította, 26-ik szakaszában világosan kimondatik, hogy „az ország minden törvényhatóságainak eddigi törvényes hatósága ezentul is teljes épségben fentartandó“ — kell, hogy birjon a megye minden jogokkal jelenben is, melyek a megyét a felelős kormány megalakulása előtt törvényesen illették.“

Ugyanezen eszmét következőleg formulázza az elfogadásra méltatott indítvány: „Ezért biztosította azt az 1848-iki III. t.-cikk 26-ik §-a alatt és annak minden, a valóságos ministeri felelős kormányzattal ellentétbe nem is jöhető joggyakorlatát addig is, mig az alkotmány védbástyáinak a törvény által is kijelentett me-

gyék a kiváltságos osztályok által kizárólagosan gyakorolt alkotmányos jogoknak az egész nemzetre történt átruházása folytán, a képviseleti rendszer alapján leendő rendezése a törvényhozás útján véglegesen el nem intéztetik.“

Semmi kétség, hogy Pest megye bizottmányának június 3-ki gyűlésében volt többsége ezzel olyasmit mond ki, a mi félig meddig táblabirói, félig meddig parlamentarís, és így önmagával tisztában nem levő nemzedékünknel csaknem általános hitelre talál. Akárhány telivér 48-as él azon meggyőződésben, hogy az 1848-ki III. t.-c. 26-ik §-a által a megye 1848 előtt gyakorolt hatóságában tartatott fönn, tekintet nélkül az 1848-ki törvények más pontjaira — melyek ezen „törvényes hatóságot“ megszüntették, — tekintet nélkül az 1848-ki törvények szellemére, melylyel ellenmondásba jő, ki a megyék 1848 előtti teljes hatáskörét föntarthatónak véli.

A III. t.-c. 26-ik §-a, mely azon nagyfontosságú elvet mondja ki, mintegy véletlenül oda van dobva egészen heterogen vagy kisebb fontosságú tárgyak közé. A 25-ik §. a helytartótanács s cancellaria hivatalnokairól; a 27-ik a bíróságok eddigi szerkezetök föntartásáról szólnak; a 28-ik §. pedig ismét átugrik arra, hogy a ministerek mindkét házban üléssel bírnak. A 25. 26. 27-ik §-ok közigazgatási természetűek, a 28-ik §. alkotmányjogi.

Annak, hogy az 1848-ki törvényhozók, mily rögtönözve dolgoztak, vannak elég nyomai más pontokban is, — mint p. o. az V. t.-c. 7-ik §-a és a XVI. 2-ik §. a) közötti különbségben; de a legmeggondolatlanabbak a megyei municipiumokról szóló tételek; világosan látszik azokból, mily hirtelen jött létre a régi municí-

palisták és a centralisták közt valami compromissum; de az is, hogy a régi eszméktől a codicatorok egy része rögtön menekülni nem birt; quo semel in-busa recens; és a különféléket összezavarta.

Maga Kossuth is lángelméje, és azon könnyúsége dacára, melylyel magába új eszméket fölvenni tudott, határozatlanul ingadozott a táblabirói traditiók s a korszerű államtanok, a megyei és a parlamenti rendszer között. Sokkal inkább megyei ember volt, semhogy ne szerette volna a megyét, nagyságának eme bölesőjét; de sokkal helyesebb intuitióval birt, semhogy a képviseleti parlamenti rendszerben az ellenállhatlan kor-eszmét, az egyedül lehetséges modern alkotmányt föl ne ismerte volna. Így a lón municipalista Kossuth — rögtön parlamentaristává; és a municipalista Kossuth vivé körösztil a centralistáknak gúnyolt Eötvös-Szalayféle párt terveit, melyek aligha 1848-ban is jámbor óhajtások s teoriák nem maradtak volna, ha Kossuth doemoni erővel magához nem ragadja a kezdeményezést, s az uralmat mind az országgyűlés mind az udvar fölött.

Hanem, mint mondók, Kossuth maga is habozván a megyei s parlamenti rendszer közt — a neki saját könnyüvértséggel tón ígéretet a kettőnek kiegyeztetése iránt.

Más részt az Eötvös-Szalay párt, melyhez Szemere Bertalan legközelebb állt, mintegy megijedt saját diadalától, s igyekezett azon aggodalmat szelkdíteni, mintha a ministerium a megyéket megszüntetni s a centralisatiót fogná behozni.

És így mind a két oldalnak egyesült törekvése, az eszmék tisztázatlansága, a codifikálás rögtönzése eredményezék azon hiányokat s ellenmondásokat, me-

lyek e részben az 1848-ki törvények szellemében s betűjében találhatók.

Mert valójában nem hangzik-e ezen III. t.-c. 26-ik §-a csak gúnyképen, ha meggondoljuk, hogy az V. t.-c. által a megye törvényhatósági jelleméből kivetkőztetett, s politikai hatáskörétől tetteleg megfosztatott; s hogy a XVI. 2-ik §-a a bizottmányt, s azt is csak provisorie ülteti be a nemesek hajdani közgyűlése helyébe, — ámbár az V. t.-c. 1-ső §-ában azt olvassuk, hogy: politikai jogélvezetet azoktól, kik eddig annak gyakorlatában voltak, elvenni, a jelen országgyűlés hivatásának nem érezheti. Hátha még ehhez hozzá tesszük, hogy az 1848-ki V. t.-c. szerint ámbár a közgyűlés választja a központi (választási) választmányt: ez nem annak, a ki küldé, hanem a miniszternek köteles jelentést tenni, s egyedül a miniszterrel való érintkezésre utaltatik; annyira gondoskodva lőn tehát arról, hogy a megyék törvényhozói s törvényhatósági minőségüknek még csak némi színe se maradjon fenn, s a választási actus a megyei közigazgatástól s általán a megyétől teljesen függetlenné tétessék!

És végre ama III. t.-c. 26-ik §-át kiegészíti-e, vagy inkább magyarázza a XVI. 2-ik d) pontja? midőn így szól:

„Ezen állandó bizottmány a főispánnak vagy távollétében az alispánnak elnöklete alatt a megyei tisztviselőség hozzájárultával annyiszor s addig a mint s a meddig szükséges leend, összegyűlvén, mind azon hatóságot fogja gyakorolni, mely törvény s alkotmány szerint a megyei közgyűléseket minden tekintetben illeti.“

Lehet itt törvény s alkotmány alatt mást mint az 1848-kit érteni? annál inkább, mert az mondatik hogy „illeti“, — nem pedig ezelőtt „illette“. Lex posterior

derogat priori. Már pedig III. t.-c. 3. és 6. §-ai általában minden polgári, egyházi, kincstári, katonai s általában minden honvédelmi tárgyokban a „végrehajtó hatalom“ gyakorlatát határozottan s tisztán, a fölségre s ministeriumára ruházták.

Es így összefér-e az 1848-ki törvények szellemével, sőt betűjével, azon megyei törvényhatósági szerep, melyet néhány megye játszhatni vélt? s melyet az 1848-ki törvényeknek sok híve törvényszerűnek tart? gondolkozó, de főleg törvénytudó ember ezen nem is fog kételkedni.

Hanem a mi Pest megye határozatának specialis zamatot, némi kerti bor-érdességet kölcsönöz, az következő soraiban rejlik:

„Alkotmányunk 19 évig volt felfüggesztve, nem volt helyhatósági életünk, nem volt szabad eszmecsere, nem vitattathattak meg számos nagyfontosságú kérdések, nem fejlődhetett felettök a közvélemény; s nagy részben e hiánynak tulajdonítható, hogy a jelen országgyűlésen többség alakulhatott arra, hogy mielőtt az alkotmány teljesen és a gyakorlatban visszaállíttatnék, a koronázást megelőzőleg az alkotmányt lényegében átalakító változások határozottak, melyek törvénynyé emelve és szentesítve, a nemzetnek eddig egyedül, koronázott királyával kizárólagosan gyakorolt önelhatározási jogát több tárgyban megszüntetik, más országoknak és tartományoknak létünket veszélyeztető, fejlődésünket meggátló befolyást biztosítanak.“

Nincs példa az alkotmányos országok történetében azon vakmerőségre — szelíden nevezzük — hogy egyes emberek a törvényhozás többségét ily módon kigúnyolni s megbélyegezni merték volna; még pedig ugyancsak e törvényhozás tagjai teszik ezt, és a mi fő — törvényhatóság hivatalos színe és pecsétje alatt teszik.

Csak a francia forradalom alatt történt, hogy a törvényhozó test kisebbségének tagjai, a már vérengzésre vetemült forradalmi többség ellen — kimentek a provinciákba fölizgatni a népet; ők a guillotinen lakoltak érte; a francia nemzeti és állami egység nagy eszméje kérelhetlenül büntette az ellene lázadtakat.

Azt hiszi az olvasó, hogy valami hasonló szigort ajánlok a mi foederalistikus irányban izgatni járó megyei commis voyageurjeink ellen? Korántsem, soha sem kell ágyúval verebet löni.

Hogy az alsó-ház valamely malcontent capacitása vagy félreismert lángelméje hazamegy a vármegyébe vendégszerepelni, s vereségeit a többségen, mely őt az alsó-házban annyira boszantja, s consequenter leszavazta, megboszulni; — hogy a vármegyei hülyék arasznyira érzik nőni magukat, mint a kik imé qua hatalmas „törvényhatóság“ ítéletet mondanak az országgyűlés fölött, s megvetőleg nyilatkoznak a majoritásról: ez tulajdonkép souverainement nevetséges; s kár volna e miatt guillotinet köszörülni. A ki még e mozgalmat komoly dolognak tartá, az a hevesi kacsARINGÓS föllirat után, ebből kijózanodhatott. A hevesi bizottmányé azon negativ de nagy érdem, hogy a bohócság „halhatatlan“ bélyegét nyomta a balpárt fejeinek ebbeli hadjáratára, s hogy kézzelfoghatólag kimutatta, mily caricaturája a régi törvényhatóságnak ez a mai állítólagos megye!

Nem lehet az agonisáló megyék e féle torzsalkodásaira találóbbat mondani, mint a mit a „Magyarország“ jun. 14-ki számában levő anonym, de nyilván súlyos tollból eredett vezércikk megjegyzett mondván:

„A baj, a komáromi és biharmegyei határozatoknál nem az, hogy Bihar és Komárom megyékben a

bizottmányok tagjainak többsége egyenkint azon véleményben van, hanem az, hogy mint megyei határozat mondatott ki. Miután Ghiczzy Kálmán ur világosan kijelenti, hogy a megyebizottmányi nyilatkozatok sem követi utasítások, sem petitiók, sem a parlamentarismus ellen intézett törekvések lenni nem akarnak, de éppen azon tiszteletnél fogva, melylyel minden megyei bizottmány iránt viseltetünk, feltennünk csakugyan nem lehet, hogy a megyei bizottmányok oly határozatokat hozzanak, melyeknek éppen semmi célja nincs és a melyek legfeljebb azon érdekes tény constatalására szolgálhatnak, hogy a megyei bizottmányoknak az ülésekben jelen volt tagjainak többsége egy bizonyos véleményben van.“

Csak azt engedje meg a t. cikkirő, hogy az sem baj, ha effélék „megyei határozatképen“ mondatnak ki. Igen jó, hogy egy két „megyének“ a képviseleti országgyűlés elleni ezen zsémbeskedése ily hamar s ennyire ad captum demonstrálja éhletlenségöket, s a valódi alkotmánynyal össze nem férhetőségüket: mert annál hamarabb fog kiábrándulni minden szabadelmű hazafi a municipiumokról táplált conventionalis hazugságokból.

Megállhat-e ugyan is nem csak parlamenti képviseleti országlat, hanem bárminő alkotmány, ha a helyhatóság cége alatt büntetlenül így meglehet támadni a törvényhozást, megbélyegezni határozatait, mint olyakat, melyek oly majoritástól eredhetnek csak „mely a nemzet valódi közvéleményét nem képviseli“, mely csak azért alakulhatott, mivel „a nemzet nem érti helyzetét?“ mivel a választó és választott vagy depravált, vagy tudatlan?

Rendes viszonyok közt a törvényhozás a Pest megyei bizottmány e föllépését nem ignorálhatná, hanem számon kérné a ministeriumot: mit tőn a törvényhozást kigúnyoló ezen lépés ellenében?

Azonban átmeneti állapotainkban gondoskodva nem lőn arról, hogy a ministerium hatalmának gyakorlati sanctiója is legyen.

Igaz, hogy Pest megye törvényellenes föllépése hatástalan. De büntetés alól mentt e törvényellenes tett, mert hatástalan? vagy célt nem ér?

Ez minden jogfogalmak ellen való állítás.

És utóvégre, ha Pestnek nyilatkozata hatástalan, — nem képzellhető más megyének más nemü határozata, mely több megyében az ország különféle rokonszenvekkel biró lakóira hatást gyakorolhat?

II.

A megyerendszer körüli előítéletek és áltanok.

Ha azt kérjük magunktól, mi teszi lehetővé hazánkban a nem csekély politikai fejlettség, s a modern államról fogalmak terjedése dacára, hogy a bálványozott 1848-ki törvények szellemével, a parlamenti törvényhozással s felelős kormánynyal enyire ellenkező reactionarius törekvés nyilatkozhatik a nélkül, hogy legott a helyszínén — a helyhatóságok tanácsstermben — diadalmasan visszatoroltatnék, és elnémíttatnék: — rá jövendünk hogy ennek oka a hajdani municipalis rendszerről uralkodó valótlan hagyományokban, az annak volt és lehető becséről, mint a szabadság s alkotmány garantiájáról terjesztett áltanokban és uralkodó előítéletekben rejlik; ennél fogva mélyen és messzeterjedő gyökerekkel bír.

Ha az ebbeli előítéletek oly általánosak nem volnának, a kisebbség politikai pártoskodási viszketege nem tehetné oly könnyen a helyhatóságok termeit izgatásának színhelyévé; és a magánérdeknek nem volna oly könnyű magát a közérdek álcája alatt érvényesíteni.

Hanem ott van a baj kútfeje, hogy a parlamenti rendszer legértelmesebb hivi is a municipalis rendszerről beszített homályos hagyományokból s a megyei élet iránti előszeretet kegyeletes bilincseiből nem bír-

nak teljesen kibontakozni, és a parlamentarismus mel-
lőztetlen következményeit föltétlenül elfogadni: hanem
a bölcsek kövének — a két rendszer kiegyeztetésének —
főltalálásában fáradoznak.

Összes nevelési s tanrendszerünk következménye,
s korántsem véletlen, hogy sehol sem találkozott anyi
ember, ki a perpetuum mobilének, s a kör négyszö-
gének, betűszedőgépnék, s eféle gyermekességeknek
főltalálásával foglalkozott s dicsekedett volna mint épen
hazánkban, hol a technikai vegytani gépészi ismeretek
épen a legcsekélyebbek. Ezen nemzetünket jellemző
dilettantismus, a mindenkinek mindent tudása, a
táblabirói universalismus játszik főszerepet a politikai
téren is: és innen ered az, hogy oly politikai rendszert
véltünk fölfedezhetni — a parlamentarismus s municipa-
lismus egybeillesztésével — mely elméletileg képtelen,
gyakorlatilag pedig egyetlen egy nálunknál szabadabb,
polgárosultabb, tanultabb nemzetnél sem található.

Politikát űző naturalistáink összezavarják az 1848-ig
főnmállott municipalis rendszert, mely a képviseleti par-
lamentarismussal össze nem fér: a helyhatósági önkor-
mányzattal, mely a parlamentarismussal nem csak
összefér, hanem annak elvi mint gyakorlati kiegészítője;
összezavarják a törvényhozási őszpontosítást, a mely
szükséges: a közigazgatásival, mely kárhuzatos.

Innen ered, hogy oly könnyű ráijeszteni a nagy
tömegre a centralisatio és burokratia rémeivel, mint
a parlamenti kormány, a felelős ministerium oly követ-
kezményeivel, melyek okvetlen be fognának állani: ha
csak az állítólag régi municipalis rendszer állítólagos
régi jog- és hatáskörével fönn nem tartatik.

Ezen eszmezavar pedig könnyen magyarázható.
Országglási és közigazgatási ősztömmel, mint mindennemű

talentommal bőven megajándékozta ugyan nemzetünket a jóságos Isten; hanem a talentom kimívelése, alapos ismeretek és tudomány fölöttébb ritkák. Ha ennél fogva valamely fölületes politikus, de népszerű szónok a megyerendszer védelméül Angliára s Amerikára hivatkozik — igen könnyen talál hívókra még fölületesebb publikumánál. De a ki valamicskét tanult, tudja hogy Angliában, Amerikában van önjagztatás, de nincs municipalis rendszer, van helyhatósági önkormányzat, de nincs törvényhatósági szerkezet; ellenben nincs ugyan közigazgatási, de van törvényhozási öszpontosítás*).

Törvényhatóság és helyhatóság; — törvényhatósági, vagy is municipalis rendszer: és helyhatósági önkormányzati rendszer: ez két különböző fogalom.

Allapítsuk meg e különböztetést, tisztázzuk ezen elemi fogalmakat, mielőtt tovább mennénk, hadd lássa az olvasó, hogy az, ki a municipalis rendszert elavultnak, tarthatlannak, a képviseleti alkotmány szerkezetébe nem illőnek, tehát gyökeresen elejtendőnek állítja: még nem szükségkép ellene a helyhatósági önjagztatásnak, sem nem barátja a burokratának.

* * *

A megye 1848-ig törvényhatóság volt.

E fényes névre méltó volt, mert a törvényhozásnak közvetlenül tagja volt; mint testület, mint a nemesek községe, két követ által, kiknek utasításokat adott, képviselve levén az országgyűlésen, közvetlenül törvényhozó volt.

*) Általán a szokásba jönni kezdő hivatkozás Amerikára, mely államok confederatiója és köztársaság, — intézményeinek párvonalo-zása, például idézése az egységes monarchiát alkotó Magyarországra vonatkozással: jogosulatlan elvi és indokolhatlan gyakorlati tekintetből.

Nem csak fölsőbb parancsokat végrehajtó, vagy csak helyi ügyeket intéző hatóság volt az: hanem időnként igen széles körben önállólag szabályokat alkotott, statútumokat hozott, sőt tetemes hatályt gyakorolt közjogi téren, a szerint a mint e vagy ama párt mérlegébe veté támogatása súlyát.

Tehát a törvényhozói s végrehajtó hatalomnak osztályosa volt.

Ez a középkorban, és akkor, midőn az országban polgári háborúk vagy trónkövetelési zavarok a kormány jogát kétségessé tevék, hatalmát az ország nagyobb-kisebb részében korlátolták, vagy épen midőn az ország kettészakadt jogilag, egyik Erdély fejedelmét, másik a habsburgi fejedelmet ismerve el jogszerű urának, holott az ország nagy része tetteleg a török járom alatt nyögött: szóval midőn sem a törvényhozás sem a kormány nem gyakorolható rendszeresen jogait, hatalmát, nem teljesíthető kötelességét, — pedig Magyarország történeti korszakának túlnyomó részében ilyen állapotban vala —: igen természetes, hogy a törvényhatóság jellemével bíró megyék mind közigazgatási, mind statutarius jogukat szélesebb körben gyakorolták, mert az országos törvényhozás sok újon fülmerült vitakérdést megoldatlanul hagyott, sok érdekről nem gondoskodott; a törvényhatóságok veszélyes időkben magukra hagyatva, saját iniciatívájokra utalva valának: és így nekik kellett a kormányzati egység hiányát a katonai s polgári közigazgatás és törvénykezés terén pótolni.

Hanem a mint az ország kissé rendezkedett, a mint az országgyűlések periodice összeültek, s általános érvényű szabályokat hoztak; a mint a kormány több erőt fejtett ki kormányzati kötelességei teljesíté-

sében: — ugy lón ismét a megye tettekora a publico politikai téren szűkebb, szerepe szerényebb.

Ennélfogva a megye mint törvényhatóság szerepe s joggyakorlata az idő s viszonyok szerint nagyon változott.

A megyerendszer tüzetes, rendszeres történetének a legújabb időkig csak töredékeivel birtunk*). De ezekből is meggyőződhetni, hogy a megye nem volt mindig az a minek 1823—1848-ig ismertük; még kevésbbé volt az minek a mai nemzedék képzele, mely már a negyvenes évek mögötti dolgokat csak hallomásból tudja. Nem gyakorolt oly széles törvényhozói hatalmat, minőt némely municipium a negyvenes években igényelt**). Nem is volt az sem oly kitünő s tanulságos,

---

*) Legkimerítőbb s tanulságosabb Botka Tivadar tanulmánya a B. P. Szemle 1865-iki folyamában. Aligha sokan olvasták.

***) B. é. j., ki a régi alkotmányos praxist ép oly jól ismeri, mint más alkotmányos országok intézményeit, kettős tekintélyével tanuskodik fölfogásom helyessége mellett, midőn a P. N. május 14-ki számában így szól: „Véleményem szerint azon állítás, hogy a megyegyűléseknek hatalmukban állott törvénytelen rendeletet nem teljesíteni, ellenkezik a régi törvényes szokással, ellenkezik a gyakorlattal, de ellenkezik egy jól rendezett állam fogalmával. — Mi, kik a régi idők emlékére saját tapasztalás után szólhatunk, tudjuk, mikép tisztelettel félre tettük ugyan gyűléseinken a törvénytelennek tartott parancsot, fel is irtunk ellene bármennyiszor, de ha az ismételt resolútiók és rescriptumok nem használtak, eljött utóvégre a kir. biztos, megjelent a karhatalom, s a megyének nem maradt egyéb hátra, mint végzésének megsemmisítését orvoslás végett sérelemkép feljelenteni a legközelebbi országgyűlésére, s ekkép a törvénytelen rendelet ellen nem a végre nem hajtás volt az óvszer, hanem in ultima instantia az országgyűlés.

S ez másképp nem is lehetett, mert alig képzelhető eset, melyben a kormány rendeletének törvénytelenységét a priori beismerte

sem oly szenvedélyes és elkeseredett közjogi s politikai discussióknak, — sem a bérelt boeskoros nemesség gárázdaságának s tisztválasztási botrányoknak lealázott színhelye, mint a negyvenes években.

Az új kor mozgalmainak lökést adott 1823-ki évet megelőzőt időben a megye oly csendes volt, mint az ország. Közjogi kérdések fölött nem volt vita. Hogy a nemes adót nem fizet, katonát nem állt, a jobbágy robotol és engedelmeskedik, a táblabíró uralkodik s administrál: mind ez, mit akkor constitúciónak neveztek, oly rendületlenül állt, mint a Sion hegye. A megyegyűléseket a magistratus s néhány táblabíró látogatta; — néhány spectabilis kormányozta a megyét; vezette a megyei ügyeket. A tisztviselői kar mintegy önmagát egészíté ki, — csaknem oly formán, mint a városokban a választó polgárság. Általános tisztválasztás néhol évtizedekig sem történt, s akkor is csak kevesek részvételével. Az alispánok évtizedeken által, sőt holtig ültek székeikben; a főispán befolyása a tisztviselőség összeállítására csaknem döntő volt.

A bécsi kormány absolutistikus kísérlete következtében 1823-ban s a nemzetnek derengő politikai öntudatával — fölébredt a nemesek egyenjogúságának érzete is. A táblabírák tettleges privilegiuma lejárt. A nagyobb-kisebb birtokú s birtoktalan nemesek kezdenek vegyest

---

volna, hanem igyekezett azt bármi erőltetett magyarázattal törvényre alapítani, miből azután inkább a törvény magyarázatának esete állott elő. Már azután a törvényhozás hatásköre, mely a leges ferendi, abrogandi et authentice interpretaendi potestasban áll, hogy fogna 52 megyének külön szellemű és szervezetű gyűléseire átruháztatni, hol lenne akkor a kormányzatban az egység, hol a törvényhozásnak tekintélye?”

eljárni a gyűlésekre. A tisztválasztásokba a versengők által bevonatik az összes nemesség; majd a korteskedés jó használatba; egy lépéssel tovább — és nem sokára közpolitikai kérdések eldöntésére, országgyűlési utasítások adására, vagy már elhatározott utasítások megmásítására becsődítettnek — mindkét párt részéről — a nyers tömegek.

Ugyanazon időszakban egyes megyék egyenesen törvényhozási jogot bitorolnak; börtönrendszereket decretálnak; a szavazati jogot terjesztik ki; a nemesek adóztatását határozzák el stb., tehát az országos törvényhozást megelőzik, pótolni akarják, s kijátszák. Indokaik, melyeknél fogva így cselekszenek, némi részben dicséretesek voltak: mert a törvényhozás rendes útja a haladás eszméi elől a bécsi kormány s azt támogató mágnási tábla által annyira el volt torlaszolva, hogy a törvénytelenég vagy kétségbeejtő tespedés közt nem volt már választás. Mindazonáltal ezen eljárás mégis abusus volt, törvénytelen volt.

És mégis a megyéknek ezen anormalis, már a forradalmat előre éreztető s jelző állapota az, melyről sokan azt hiszik, hogy az rendes, törvényes, s örök időktől valólag így volt; és az ilyen megyére alkalmazzák azon dicsőítéseket, melyek mind conservativ, mind radicalis oldalról reá pazaroltatnak; s az ilyen megye azon ideál, melyet némely „liberalis“ emberünk a parlamentarismus keretébe beilleszteni akarna!

Hogy a megyének ezen absurd, visszaéléseken, nem törvényen, nem ususon, hanem abususon alapuló állapota egy rendezett mai állam létszükségeivel össze nem fér: azt már 1848 előtt is mind a szabadelvű = ellenzéki, mind a conservativ = kormánypárt elismeré s nyiltan vallá.

Általában az országos intézmények: a viszonyok szükségéből fejlődnek s nővik ki magokat. A megyének volt értelme míg az a honvédelmi rendszer alapját képezé. Később — mint mondatott — rendezetlen államis viszonyok közt. Általán a középkorban midőn az állam fogalma igen korlátolt, s az állam gondjainak köre csaknem egyedül a hadügyre, a honvédelemre szorított, természetes, hogy sok jogi s közigazgatási teendő, mit a polgárosultság s az országglási tudomány mai fejlettségében, mindnyájan az államsouverainitás, az országos törvényhozás s központi kormányzat körébe tartozónak vallunk: akkoriban a municipiumok gondoskodására volt bizva; és így részint a szükségből, részint a köztörvényhozás mulasztásából s öszpontosítás hiányából következék a helyhatóságok törvényhatósági jelleme, statutarius joga és önállósága.

Hanem, midőn ma a helyi önkormányzat címe alatt — a törvényhatóságok fölélesztésére látjuk irányozva a jobb és bal szélsők törekvését: nem kell felednünk, hogy az országok intézményei közt organikus összefüggésnek, öszhangnak kell uralkodni.

Laza ország: erős vármegye.

Országgyűlési centralisatio helyett: törvényhatósági decentralisatio.

Tétlen vagy tehetlen kormány: széles tettkörű megye.

Középkori feudalis államrend fölül: alól is az.

Collegialis kormány fönn, collegialis közigazgatás lenn. Collegialis felelősség vagy nem felelősség fönn és lenn.

Rendi szerkezet, rendi voks a törvényhozásban: rendi szerkezetű törvényhatóság.

Ez mind szorosán összefüggött. Organismust képezett, melynek nagy életereje volt; de utóbb, mint minden e földön, elvénuült, szétmállott.

Ezen organismus ma már nem létezik.

Egy tagját helyreállítani, életre ébreszteni akarni, értem a törvényhatóságot, s azt hinni hogy az működni fog a teljesen idegen organismusban is: a physikai törvények félreismerésére mutatna.

Nincs többé megye; nem is lehet többé helyreállítani. Neveik s geographiai határaik megvannak: de az összekötő, az egyesítő és éltető lélek oda van. Nem törvényhatósági testület az már, csak közigazgatási kerület.

A megye valóban *communitas nobilium* volt; és addig volt valami. Benne egy osztály, annak közös érdeke, annak hagyományai működtek közre, concentrice; szóval: erős testületi szellem adott a megyének életet, erőt. Erős közszellem nélkül nem lehet el testület.

Mi a megye most?

A megyei lakosok összesége.

Azt mondják: ennek képvisellete, a bizottmány = ez a megye.

De vajjon ezen — vallás, nemzetiség, osztály, nevelés, anyagi s szellemi érdek különféleségei által atomisált tömeg képviselő-testületét fogja e csak egyetlen gondolat, vagy közös érdek valamiben összekötni, egy szellem áthatni? fogja e azt mint a „nemesek egyetemét“ azon esprit de corps éltetni, mely egyedül adhat egyes tagjainak súlyt, a megyei nyilatkozatnak tekintélyt? mely ellensúly gyanánt szolgáljon — ha kellene — a kormány ellen? Ábránd!

Ha 48 előtt a megye valamit határozott, s azt köriratilag tudtára adta a többi törvényhatóságnak: annak

hatása végig rezgett az egész országon, viszhangra talált — a törvényes nemzet anyagi s szellemi közösségénél fogva — valamennyi törvényhatóságban: de ha most néhány kis úr, véletlenül az nap majoritásban levén pártjuk, valamely megye bizottmányi ülésében valami „nagyot“ határozat, vajjon mi hatása van annak? Ha a bátor Ghiczy Komáromban valamit mond és mondat — van e annak viszhangja Torontálban vagy Trencsénben? De saját megyéjükben is velök határoz, mond és érez e a nép, melynek közérzülete adna a szóvivőknek, a faiseuröknek súlyt, támaszt, erőt? Ily közérzület hiányában pedig nem e élet nélküli fictio a megye?

Miután a megye már tetteleg nem törvényhatóság, az országgyűlésen képviselve nincs, követeket oda nem küld, azoknak utasítást nem adhat, őket vissza nem hívhatja, — és végre miután erkölcsi személyt, egy séges testületi szellem hiányában, nem képez — bármily mesterséges zajjal létrehozott föl-, le- és köriratai, bizalmi vagy bizalmatlansági nyilatkozatai még erkölcsi nyomást sem gyakorolhatnak sem a törvényhozásra, sem a kormányra: teljesen elveszti fontosságát azon kérdés, — és hoszú vitatásra nem is érdemes: vajjon a megyéknek politikai discussiókba bocsátkozni, határozni, fölírni lehet-e, szabad-e, kívánatos-e?

A viszonyok erősebbek az embereknél. Ennélfogva meg lehetünk győződve, hogy ha törvényhozásunk engedve az előítéleteknek — a kormányzat s közigazgatás végleges szervezésénél kísérletet teend is valaminémű, a volt municipiummal analog megyét tartani fenn, vagy is újra alkotni: abba életet lehelni, annak tartósságot biztosítani nem fog.

A kísérlet azonban veszélyessé válhatik, — a mennyiben általa az ország közigazgatásával a legfontosabb országérdekek nem a tiszteletreméltó középbirtokos, hanem a legkevésbé művelt, a turbulens egyének s pártcselszövények által félrevezethető volt apró nemesi tömeg kezébe tétetnének a legfontosabb országérdekek, oly válságos korszakban, midőn nemzetünknek életérdekében áll — hogy erő és tapintat, egység és következetesség legyen összes eljárásában, a kormányban mint a törvényhozásban.

Ha tekintetbe vesszük az ország kül- s belviszonyainak válságos voltát s hogy — a mi viszonyaink aggodalmasságát tetemesen növeli — az ország lakói nem mind magyarok, meg kell vallanunk, hogy oly elméleti problémáknak minő a municipalis és parlamenti rendszerek kiegyeztetése — átexperimentálására nincs időnk; hogy nincs okunk a népizgatásnak törvényes tért nyújtani, — és így a törvényhatósági intézmény főtartásával bár mulékony rázkodásoknak s belzavargásoknak esélyeit könnyíteni, még azon meggyőződésben sem: hogy azoknak önként működő biztos megölő orvosa — az idő.

Nézzünk bátran szemébe azon igazságnak, hogy törvényhatósági jellemmel bíró megye képviselői alkotmányunknál anachronismus; s hogy miután az meghalt — föllevenítése nem is lehetséges, nem is kívánatos; — hogy egyedül arról lehet szó: miként rendezendők a megyék qua helyhatóságok az 1848: III, V, XVI és XXIII. t.-cikkekből kifolyólag, hogy azok jó közigazgatás és a helyhatósági önkormányzat organumai legyenek.“

Ne experimentáljunk tehát; ne tegyünk kísérleteket a municipium s felelős kormány kiegyeztetésével; mert

ennek csak az lehetne eredménye, hogy majd két szék közt a földre jutnánk; hanem a táblabíró szellem által 1848-ban könnyelműn tett erre vonatkozó ígéretet tegyük ad acta; és lépjünk határozottan a polgárosodásnak ismert, más előhaladottabb nemzetek által tört, útjára.

* * *

Látom tisztelt hazámfiak egy részét az imént olvasottak fölött elszomorodni.

Hogyan? hát le kell mondanunk ifju emlékeinkről, öregségünk álmairól? Nem. Ha már választanom kell a megye és felelős ministerium között: „akkor inkább fölálodom az utóbbit!”

E nagy szót magam is hallám akárhány negyvennyolcas szájából.

Hanem ez hiú beszéd. Nincs már választásunk. Ha tetszik áldozátok föl a felelős ministeriumot: de a megyei rendszert azért még sem bírjátok többé helyreállítani, — mint már föntebb kifejtettem.

De van-e helyes okunk a megyét siratni? Valóban érdemes-e a municipalis rendszer mindazon dicséretre, melyben az óconservatív Naplópárti és radicalis oldalról egyaránt — mert hisz mindenütt csak ugyanazon táblabírói elemek szerepelnek — elhalmoztatik?

Tagadom.

Azt mondják: „a megyerendszer volt alkotmányunk palladiuma, a municipium mentette meg az alkotmányt. A megye volt azon politikai iskola, melyből annyi jeles szónok és politikus került ki; hol a fiatal nemzedék honszeretetet tanult, s a nyilvános életre előkészített. A megyei teremben fogamzottak s discussio útján ér-

lertettek meg a reformeszmék.“ És az ég tudja mit mindent!

Ne cifrázzuk föl a történetet politikai kegyelet poesiséval!

Menyiben volt a municipium alkotmányunk pALLADIUMA — arra megfelel alkotmányunk állapota 1790-től 1848-ig. Hátrább nem is szükség menni; pedig igen tanulságos II. Józsefnek nyilvánvaló — Mária Theresiának kissé takargatott absolutistikus uralkodása, mely utóbbi ellen senki sem zúgolódott, mert — a privilegiumaiban kimélt arisztokratia vele meg volt elégedve.

Hanem az alkotmány helyreállítása — 1791 — óta (elfeledtük-e már?) hogy a legfontosabb államügyekben országgyűlésünk még „pour la forme“ sem kérdeztetett meg? Háborúk indítottak — békék kötöttek; Magyarország gyűlésének csak midőn már nagy volt a szükség — jelentetett be, hogy — subsidium kellene. 1811-től 1815-ig — a béke vég megkötéseig — sőt 1825-ig országgyűlés sem hivatott egybe. Hanem hogy határozzon az országgyűlés: vajjon a francia köztársaság, később Napoleon ellen folytattassék-e a háború? vagy hogy a megkötött békét ratificálja-e? ilyesmiről szó sem volt. 1815-től 48-ig a bécsi kormány — mely tacite a mi kormányunk is volt, — Magyarországnak nem volt nemzeti kormánya, csak közigazgatása, melynek élén állt — a bécsi ministerium alá rendeltségben a — cancellaria; — 1815-től tehát 1848-ig a bécsi kormány a legdühösebb alkotmányellenes politikát követett; azt egész Európában fegyverrel vagy sok millióra menő pénzzel támogatta: ezen absolutistikus irány a legkiáltóbb ellentét és veszély volt Magyarország alkotmányára nézve: volt-e a kormánytalan Magyarországnak alkalma az ellen föl-

lépni, vagy azt beleegyezésével szentesíteni? Túrtünk, hallgattunk; 1825 óta, midőn ismét országgyűlés hivattott egybe, protestáltunk is; de eredmény nélkül, nem is elég komolyan; mert a nemesség, a nép támasza nélkül, gyenge volt. És ezt a bécsi kormány jól tudta.

A megyerendszer tehát a nemesi előjogokon, a megyegyűlési s választási lármázás jogán kívül mit sem mentett meg. A megyék koronkinti ellenállása, állandó vis inertiaeje csak annyit mentett meg: hogy a nemes adót nem fizetett, katonát nem állított, jobbágyságait uralma alatt megtartá. A nemesség oly mélyre sülyedt, hogy az alkotmányról egyéb fogalma nem is volt. A nemesség nagy tömege privilegiumait tartá az alkotmány teljének; — s míg ezeket megmenté, azt hívé: megmenté az alkotmányt.

Csak kiválóbb magasabb szellemek érezték azon égető gyalázatot, melybe sülyedtünk.

Divatban van ugyan ezek ellenében a híres 1823-ki évre hivatkozni, a megyéknek honmentő akkori ellenállására. Hanem ennek történetébe is sok fable convenuet csusztatott bele a képzelődés. E történet úgy áll, hogy a megyék nagyobb részében a kormány célt ért. Alig néhánynak kivételével — a kormány behajtá az adót, fölszedé az ujoncokat. Hanem az absolutismusában is félénk Metternich-kormány megijedt saját bátorságától; azt is röstellé, hogy kikiállott legitimitási elveit ily szembetűnőleg lábbal tapodja; attól pedig mindenek fölött rettegett, hogy ezen mozgalom a nemzetet fölrázza tespedéséből, s belőle szabadelvű reformmozgalom keletkezhetik; s végtére azon belátása is megjött, hogy a magyar alkotmány az ő kormányzati absolutismusát legkevésbé sem háborgatja: és ezen körülményeknél fogva hátrálásra szánta magát.

Ha a Metternich-kormány absolutismusában nem csak doctrinair, hanem merészen kezdeményező, — ha nem volt volna aristokratikus kormány, — ha föllhasználni meri a népet, és a népnök teszen a nemesi privilegiumok rovására engedményeket: ki meri tagadni hogy a megye vagy ellen sem állt, vagy — porrá zúzatott volna?

Ilyen palladium volt a megye. 1825-től 1848-ig csak oly absolut volt a kormányzat, Magyarországnak csak ugy nem volt kormánya, csak silány beligazgatása — mint a hires alkotmány mentő 1825 előtt.

Igy mentette meg a municipium az alkotmányt.

„A megye volt a nyilvános élet iskolája“; azt mondják. Hogy 1825 óta azzá nőtte ki magát, nem szükség tagadni. Ez nem bizonyít semmit. Azt hinnők, hogy évenkénti országgyűlés, nyilvános törvénykezés, egylet-és sajtó-szabadság nem létében — természetszerűleg a nyilvános discussiók egyetlen színhelye, a megye terem, lehetett a nyilvános élet egyetlen iskolája. De ez sem áll föltétlenül, mint mindjárt látni fogjuk.

„A megyékben tanultak, a megyékből kerültek ki mind azon jeles politikusok, nagy szónokok, kik 1825 óta alkotmányos mozgalmainkban főszerepet játszottak, kik a nyilvános élet, a reformkorszak díszjei voltak, s még ma is — csaknem utódok nélkül — vezérkednek.“

Ez is azon váltig hallható állítások egyike, mikben az igaz a valótlannal vegyül. Erre is azt lehet mondani: post hoc non propter hoc.

Higgadtan véve a dolgot ugyan is, meg kell valani hogy

a) Nem azon elfogult és szenvedélyes pártvitákból, melyeket 1825-től 1848-ig annyi figyelemmel kísért a fiatal nemzedék is, megtöltve zajával a megye-termet,

s korlátolva éretlen türelmetlenségével a vélemény szabad nyilatkozását, — hanem megszökve onnan, mihelyt gyakorlati ügyekre, a megyei közigazgatás concret tárgyaira került a sor, — a mikor is a fizetések táblalaborakon s tisztviselőkn kívül alig jelen meg valaki „a nyilvános élet iskolájában“; — nem ezen fölületes politizálásból, —

b) hanem a száraz, csendes, auditorium nélküli, a közigazgatást tárgyazó gyűlésekből, — a tisztviselés és törvénykezés gyakorlati iskolájából kerültek ki szép számmal volt kitünő magasb hivatalnokaink, hires consiliariusok, királyi táblai bírák, septemvirek s országgyűlési tekintélyek.

c) Sőt egészen ellenkezőleg a megyei politizálás iskolájából kerültek ki fölösen azon a gyakorlati ismeretektől idegen, a száraz munkától rettegő — mindenről valamit hallott, de alaposan mit sem tudó, dagályos és üres szónokok, virágos szószátyárok és gondolat-koldús szajkók, kiknek ma is bővében vagyunk, kik a megyékben mindenhatók; ezen megyei politikai iskolából kerültek ki politizálók fölösen, de politikusok oly kevesen; kerültek ki szónokok, és statusférfiak(!) kik Széchenyi mondása szerint „a vármegye-ház ablakából nézik a világot“; hanem hogy tiszta szemü, széles látkörü, európai színvonalon álló, kormányzói képességgel bíró államférfiakban oly szegény volt országunk, hogy a politikai elfogultság, alantias szempontok, korlátolt nézetek zagyvaléka most is hangadó a vidéken: ezt igen is a megyei nevelésnek, a municipalis élet szűkre mért iskolájának köszönhetjük.

Végre a legvalótlanabb azon állítás, hogy az 1848-ban létesített „reformeszmék a megyékben fogamzottak vagy discussio útján a megyékben érleltettek meg.“

Szabad-e elfelednünk, hogy valamint a megyerendszer mellett teljesen elaludt országos öntudatunk, úgy nemzetiségi érzetünk is? és hogy nem a megye hanem az irodalom volt az, mely mellőzés, megvetés vagy üldözések által meg nem ingatva szent föladatában — öntudatra ébreszté a nemzetet, s kivívta a nemzeti nyelv uralmát: hasonlóképen ismét nem a megyerendszer — hanem az irodalom, a sajtó, Széchenyinek megrendítő munkái, Kossuth korszakot alkotó hirlapi működése, az ennek kíséretében fejlett hirlapirodalom rázták föl a nemzetet politikai aléltóságából, tespedéséből; ezek idézték elő azon szellemi forradalmat, mely aláásta, megdöntötte feudális intézményeinket az emberek keblében és szívében, nielőtt azok tettleg is elromboltattak, s helyökbe állítottatott a modern alkotmány, a parlamenti képviseleti rendszer; melyet ismét egyedül a sajtó, egyedül az Eötvös-Szalay-Csengery-féle Pesti Hirlap fejtegetett, vitatott, érlelt; s melyet a magyar időszakai sajtó legtündöklőbb képviselője vitt körösztil.

A megyei discussio csak utánkullogott a sajtó után, a megyei szereplők legnagyobb része csak azon eszméket és érveket, vagy mondatokat változgatva, ismételte, vagy torzképezte a miket Széchenyi Hitele, Világa, Stadiumából tanult, vagy a miket Kossuth hirlapjában olvasott; — a képviseleti, parlamenti rendszert a megyei eruditio s táblabirói nemzedék nem ismerte, csak gúnyolta, mert mi sem gúnyolódóbb, mint a tudatlanság.

A megyei discussio tehát nem adott, hanem vett eszméket; — a megye nem érlelte meg a reformokat, sőt ledorongolta; — és a képviseleti-parlamenti alkotmány 1848-ban létrejött a megyék nélkül, sőt a megyék ellen: mi csoda, ha a megyei elemek most is ellene működnek? Ezen megyei elemeknek az „1848“ csak

jelszó volt a kormány ellen; de korántsem annak fölfogása, hogy az 1848-ki törvények által aristocratico feudalis alkotmányunk demokratikus elvekre fektettetett, minden következtetéseivel együtt, melyek ellen most kapálóznak; és pedig még „liberalis, radikális s demokrata“ s mit tudom én miféle címekkel illettetnek; holott ez a specificie magyar demokratság csak nemesi demagogia.

A municipalis rendszer tehát nem volt elég erős az alkotmányt megmenteni; de elég erős volt a törvényhozást decentralisálni, gyengíteni; a megmozdulást, a haladást, a reformmút akadályozni. Nincs ok tehát annak megszüntte miatt búsulni; nincs ok fölelevenítését megkísérteni.

A megyei institutio a tespedés korszakába illő: — de a cselekvés, az organisálás, egységes polgárosító kormányzat akadályos, s azzal öszhangba nem hozható.

De végre az sem áll, hogy a megye nevelte és neveli a szónokokat s politikai jellemeket. Hol van több kitünő politikus, szónok s államférfi mint Angliában? ott pedig nyoma sincs a magyar-forma vármegyének. Hát a centralisált Franciaországban? de Berlinben, sőt még a bécsi Reichsrathban is — nincs e aránylag elég szónok? És 1848 óta nem tüntek-e fel nálunk a nem-nemesek közül is szónokok, kik a megyében soha sem szerepeltek?

De vajjon az angol, francia vagy porosz kamarák vitáiban nem nyilatkozik-e ezeranyi gyakorlati tudomány? a hadviselést, pénzügyet, közoktatást, a legmélyebb társadalmi s közgazdászati problémákat tanulságosan tárgyaló szónokok száma neme aránytalanúl nagyobb mint nálunk; nem tanuskodnak-e azok ama nemzeteknek oly nagy kül- s belterjü politikai míveltségéről,

melyet Magyarország talán csak ötven év múlva fog elérni; de a municipium által soha.

Angliában, a tisztán administratív önkormányzati rendszer, — a kifejlett társulati élet, az ipar, kereskedelmi, tudományos nagyszerű vállalkozás terén működő, tehát praktikus egyleti tevékenység, különféle célú nyilvános gyülekezések sokkal különb politikusokat, mert gyakorlati műveltséggel bíró férfiakat nevelnek, mintsem nálunk a megyék; de mint az alkotmányos monarchia azon példány-országában, úgy Franciaországban, Belgiumban, Porosz- s más (szerencsétlen mert vármegyét nem ismerő!) országokban — a közigazgatás, az esküdtszékek, a törvénykezés, általán a nyilvánosság, az irodalom, a tanári szék és az ügyvédi pálya nevelték az újabb kor legnagyobb kormány- és államférfiain, szónokait, ministereit.

Nemzeti geniusunk, vérmérsékletünk s nyelvünk azon előnye, hogy dialectusai nincsenek, és így az egyszerű paraszt is megértheti a legjelesb szónoklatot, s izlelheti a legkiválóbb szellemek műveit, valamint maga is correcte fejezheti ki, mit tisztán gondolt: mindez biztosít arról, hogy szónokokban hiány soha sem lesz Magyarországon, hol majd mindenki született szónok, ha egy árva gondolata sincs is.

E tekintetben sincs tehát a megyei életnek dicsőítése, sem a megszűnte miatti gyász igazolva.

* * *

Mindezek után tehát, ha a megyei hatóságból mesterségesen „törvényhatóságokat“ csinálunk is, ha azokat apró országgyűlésekké tesszük, s oly jogokkal ruházzuk föl, melyek a kormány actióját gátolják, s a tör-

vényhozás jogaiba ütköznek: nem fogjuk az alkotmányos szabadság garantiáit szaporítani, nem az alkotmányt megmenteni; hanem veszélyeztetjük az alkotmány megszilárdulását, a felelős kormányzat elleni agitációnak, nyelvviszálynak, nemzetiségi surlódásoknak, a kifelé szító nemzeti ultrák honellenes törekvéseinek törvényes tért nyitunk, melyben megtámadhatlanok lennének.

Áteszmélve hazánk összes politikai, társadalmi, gazdasági viszonyait azon eredményre jövendünk, hogy: nem csekély föladat Magyarországot consolidálni, és nem a megye annak eszköze.

Az alkotmányos szabadságot polgárosító intézményekkel venni körül; nemzetünk vezérszerepét erkölcsi eszközök által fönttartani, biztosítani; jogos érzelmeket s érdekeket kiegyenlíteni; szenvedélyeket fékezni; a népet nevelni, hogy lassankint a szabadságot, az 1848-ki törvények által nyújtott jogokat, az alkotmányt használni s becsülni tanulja: ez a föladat.

Hogy ennek megfelelhessen a magyar nemzet, hogy hazánk új korszaka pünkösdi királyság gyanánt le ne tűnjék: az országnak nem kevesebb szüksége van szabadságra, mint rendre, fegyelemre, egységes törvényhozás által támogatott erős kormányra; mely helyi érdekek s előítéletek mint kiskorú szenvedélyek sugallatától nem háborítva, az egész ország közös érdekeit szemmeltartó egyetemes terv szerint működhessék.

Ne higyjük, hogy a kormány akkor discretionális hatalommal fog birni: a helyhatósági önkormányzat, a nyilvánosság, egyleti- és sajtószabadság; esküdtszék mint büntető bíróság, ezek az alkotmány valódi garantiái, ezeket kell létrehozunk, valósítanunk; nem pedig halott-büzü eszmények után kapkodunk.

III.

Az angol megyéről s öngazgatásról terjesztett áltanok.

Az angol közigazgatási rendszert, mint a francia öszpontosított bürokratiaiának ellentétét, mint az olcsó, egyszerű s népszerű selfgovernmentet, s horrendum dictu — a magyar 1848 előtti municipalis rendszer valami rokonát, emlegetik oly sokan, ismerik oly kevesen.

Ismerni pedig a legjobb akarat mellett is nehéz; mert az angol intézmények nem képeznek egyöntetű rendszert, hanem az ország történeti fejlődésével alakult és alakított szövevényes tömkeleget; melyben mind a mellett, hogy újabb időben német, francia, angol alapos és rendszeres munkák tárgyalják, nem könnyű a részleteket tisztán látni, az egész közigazgatás a saját-ságos társadalmi viszonyokból nővén ki, s saját-ságos sehoh másutt analogiával nem bíró levén.

Arról, hogy e lapokon e roppont tárgyat kimerítsem, szó nem lehet; csak sarkalatos pontjait emelhetem ki, mik hazámfiat felvilágosíthatják arról, hogy alkotmányos parlamenti kormányzatnak egészen más alapjai vannak, s nem rejlenek azok ott, hol mi keressük; nem a „municipiumban“ és tisztviselő-választás jogában; és előítélet az, mintha Angliában választott s a kormánytól független tisztviselők látnák el az összes igazgatást.

Az angol selfgovernment alapja, mint tudjuk, a békebiróság, helyesebben békeőrség. Már a XIII. század vége körül a gyakori civódások, veszekedések s rablások miatt rendőröket (conservatores pacis, békeőröket) nevezett ki I. Edvárd. Ezeknek kötelességök volt a bűntevőket kézrekeríteni, s negyedévenkinti közgyűléseiken fölöttük ítéletet tartani. Nagyobb bűntettek büntetése utazó birákra bízott.

Azóta mindinkább kifejlett a békebiróság intézménye. Azon alapul az egész grófság*) (megye) közigazgatása; mióta a sherif egyedül a parlamenti választások előülője.

A békebirók pedig a gentryből kerülnek ki; mely általános név alatt nem csak a földbirtokos nemesség, hanem ügyvédek, papok, s más vagyoniilag független emberek is értendőek. Békebiró lehet, ki a megyében letelepedett s legalább 900—1000 forintnyi évi jövedelemmel, általán vagyonossággal, független polgári állással bir. Kik önmaguk kezelik gazdaságukat, nem választhatók.

A békebirák nem kapnak fizetést. De azért nem hiányoznak jelöltek. Anglia gazdasági fejlődése köztudomás szerint oda vezetett, hogy az egykori kis és parasztbirtok nagyobb része — nagy terjedelmű uradalmakká olvadt össze. Ezek többnyire bérbe advák. Ide járúl az elsőszülöttségi jog. Ennek következtében igen sokan vannak a földbirtok jövedelméből élő egyének, kik maguk nem kezelnek gazdaságot. Azután — nagy lévén az országban a vagyonosság: igen nagy számmal vannak a nemesi osztályon kívül is független állású tisz-

---

*) Átlagosan 450,000 lélek.

teséges emberek (gentlemen). Ennélfogva ingyenhivatalok viselésére sokan képesek.

Mellékesen szólva: hazánkban mindez épen ellenkezőleg áll. Kevés a hivatalt tisztesség miatt, sok a fizetés miatt keresők száma. Az öngazgatás alapja pedig az ingyenhivatal; a fizetéses hivatalnokok a burokratia előőrsei. De maradjunk Angliánál.

A békebirák száma egy-egy grófságban 100—300, s azon fölül. Összesen tehát vagy 14—15000. (1863-ban már 18000-re számítottak.) Ezeknek azonban alig egyharmada, 4—5000 van functióban. Ily nagy levén számuk, egyre-egyre nem elviselhetlen munka nehezedik.

Hanem a békebiró az egyetlen ingyen hivatalnok is. Mindenike mellett egy segéd vagy tollnok (clerk), ki az irományos ügyeket viszi, van alkalmazva; ez munkájáért fizetést, vagy is bizonyos illetékeket kap; s hol ezek ellátására nem elegendők, a békebiró sajátjából toldja meg. Ez ugyan teher. De épen mivel áldozattal jár: áll e hivatal oly nagy tiszteletben.

A békebirói hivatalra képesek névsorát a megyei helytartó tartja evidentiában; ő egyuttal a megye első békebirója. Ő a lordcancellárnak (belügyminister) terjeszti föl a listát; a belügyminister pedig a király nevében kinevezi a békebirákat; valamint rosz s hűtlen kezelés esetében el is mozdítja.

Ime tehát a megye fő-közigazgatási tiszteit nem a megyei lakosság választja, hanem a minister nevezi ki.

Az elmozdításra ritkán fordul elő ok. És oly szövevényes, nem codificált, szokásokon s előzményeken nyugvó közigazgatási s törvénykezési állapotban netáni tévedések is némi elnézést érdemelnek.

A pártkormány hullámozása megtöri a belközigazgatás szentélyén. Változhatik a ministerium, sőt a főispán,

ez a békebírákra semmi befolyást nem gyakorol. Vajjon a főispán mily párthoz tartozik? teljesen közönyös, politikai hatásköre nem levén.

Hogy a békebíró a törvények ellen cselekedett-e? csak a törvényszékek ítélhetik meg. Erről alább bővebben szólandok.

A békebíró — helytelen nevével fogva — nem kell összezavarni a békéltető bíró fogalmával.

A békebíró, vagy helyesebben békeőr, közigazgatási, rendőri s törvénykezési hivatalnok, körülbelől mint a mi szolgabiráink. Hivatalos hatáskörébe tartozik: a rendőrség általában, a büntetések elfogatása, a büntető eljárás kezdeményezése, a sommás vizsgálat. Kisebb vétségek, vadorzás, csavargás, koldulás, vám- és adókihágások fölötti ítélet hozatala. Az iparrendőrség kezelése; kocsmá, sörház, vadászat engedélyezése; a közérkölség; tiltott játékok, kéjlokok, dolog-, javító- s részben fogházak ellenőrzése, fölügyelete. A honvédszervezésnél (militia) közreműködik, úgy a királyi katonák ellátása, szállásolása és elszállításánál is. A szegényügy, az országos utak, hidak, a telepedési ügy: mind ez az ő körébe vág.

Sok tárgy elintézése ministeri rendelkezést vagy szabályt föltételez. A békebíró nem kérd semmiféle „megyei bizottmányt“ — végre hajtsa-e a ministeri rendeletet vagy ne? — miről a mi municipalistáink ábrándoznak: hanem cselekszik saját felelősségére.

A békebírák negyedéves gyűlésekre (quarter sessions) jönnek egybe; de ezekre nem halasztatnak ám el a folyó- és magánügyek; csak a menyiben az egyes békebírótól fölebb folyamodás történt. Enyiben a negyedéves gyűlések a mi megyei törvényszékünk jellemével bírnak. Egyébkint azok javítóbiróságok,

kisebb büntetteknel, melyek büntetése másfél évi fog-
ságon túl nem terjed. De administratív hatóságok is.
Ezen negyedéves gyűléseken az egész megyét illető
közügyek tárgyaltnak; itt vettetnek ki a megyei
adók — megyei célokra; melyek azonban előre kiszab-
vák, s nem a gyűlés által önállólag iratnak ki; — s a
szegényadók.

Fontos és mellözhetlen személy a gyűléseken a
titkár vagy jegyző (clerk of the peace), kinek ügyvéd-
nek, jogtudósnak kell lenni; s ki rendes fizetést húz,
és a gyűlés által, élethosszig választatik. Ő a tárgya-
lások lelke; ő viszi a jegyzőkönyvet; vezetése alatt
pedig fizetési hivatalnoki személyzet áll.

E sajtósági közgazgatási szervezetet kiegészíti a
szegényügy, s annak igazgatása.

A „szegényügy“ a megye új területi beosztását tevő
szükségessé. Erről nehéz magunknak fogalmat képezni;
mert a continensen egészen másként alakult a közsé-
gek szervezete; ez Anglia sajtósági földbirtok-viszo-
nyaiból magyarázható. Angliában, mint említve volt, a
földbirtokos parasztság eltűnt; a földbirtokos közép-osz-
tály helyét ott a 200—1000 holdnyi birtokok bérlői
foglalják el. Ezek fölött a föld tulajdonosa képezi a
közigazgatás fejét. Tulajdonképi falusi községek nin-
csenek. De a földművelői mint egyéb proletár és sze-
gény eltartása szükségessé tevő nagyobb területek
egyesítését, községgé forrasztását. És ezen kerületek
központja a plébánia. Több — vagy 24 egyházkerület,
15—20 ezernyi lakóval egy járássá egyesített, mely
aztán kezeli, s mint az egyenes adó pótlékát fizeti illető
szegény-adóját. Mily fontos ezen ügy, megítélhető azon
körülményből, miszerint a járások (1857—1860) összes
butgetjéből, 74 millióból a szegényadóra 45 millió fo-

rintnál több jut, — melyet többnyire a földbirtokos nemesek fizetnek.

A városok hason alakzatu autonom szervezet alatt állnak, de csak a nagyobbak — vagy 200 — birnak testületi autonomiával, azaz: város-szervezettel; a többiek a megyékkel olvadvák egybe ugyanazon közigazgatással. Tizennyolc legnagyobb város pedig megyei joggal él. A városi alkotmánnyal, vagy is szervezettel bíró városokban a common-councilba, községtanácsba, választható, ki bizonyos évekig a város területén lakván 5000 forint értékű ingó s ingatlan vagyont birnak vagy 150 forinttal járulnak a szegényadóhoz. Ennek tagjai választják az Aldermeneket, város-tanácsosokat (magistratus). Az aldermen a common councilal s mayorral vezetik a város közigazgatását. A mayort (polgármestert) a polgárság választja; néhol csak az aldermenek stb. Ennek részletezése igen messze vezetne célotól.

A fõnn ecsetelt megyei közigazgatás a selfgovernment zárköve. Azon túl nem terjed. Azon túl kezdõdik a parlament hatásköre.

Mi sem tévesebb, mint azt képzelni, hogy az angol parlament csak törvényhozó testület. Az angol parlamentben egyesül minden állam-hatalom. A parlament törvényhozói, birói, közigazgatási hatalmat gyakorol. Ez a teljes parlamentarismus.

A parlament (mindig mind a két ház értendõ a parlament neve alatt) széles közigazgatási körrel is bir, s abban mindkét ház részt veszen.

Társulatok, vasutak, testületek engedélyezése, ki-sajátítási, egyház- s város-községi jog, s privilegiumok adományozása, — s hasonnemü közigazgatási országos ügyek a parlament tárgyalásainak fele részét ké-

pezik. Ennélfogva a parlamentnek majd akkora bureauja van, mint egy ministeriumnak.

A ház e tisztviselői fizetések. A ház elnökének (szónoka — speaker) fizetése 5000 font = 50,000 forint. A bizottmányi elölle 12,000 forint. Igazgató titkár, jegyző s napoló összesen vagy 30,000 forint. Kezelő hivatal élén az igazgató 30,000, két clerk együtt 45,000, — a többi személyzet együtt 45,000 forint fizetéssel. S a többi.

E féle, körülbelöl egy millio forintnyi költségeit a parlament különféle dőjából fődözi: például vasutengedélyek dőja mértföldenkint 30— sőt 120 ezer forint is*).

Ime az önigazgatás, a selfgovernment alól és fölül; s egybefoglalva ez adatokat mikép nevezendő ez:

Az administratív hatalomnak öszpontosítása a parlamentben épen úgy — mint a törvényhozói s birói hatalomnak*).

Azonban a selfgovernment közegeinek elégtelensége, az öszpontosítási irány erősödése, a hivatalnokok szaporodása naponkint láthatóbban nyilatkozik Angliában.

Nem szükség Indiára utalni, mely hivatalnokrendszer által kormányoztatik, sem az új indiai ministeriumra. Minden irányban öszpontosítás törekszik a selfgovernment mellé állni. A roppant főváros biztonsági ügye a belügyministeriumban létesített rendőr-hivatalban van öszpontosítva, több mint 6,200 hivatalnokkal, kiket nem választanak, hanem a kormány nevez ki.

---

*) Ki ezekről bővebben akar értesülni — lássa Gneist, Blackston, Erskine, May és Fischelnek (részben már magyarra is fordított) műveit; s Pickford Volkswirtschaftliche Monatschrift 1859-ki folyamában. Selbstverwaltung und Bureaukratie in England und Preussen — c. cikkeket.

Más városokban is szaporodott a népeiséggel a fizetéses hivatalnokok száma is. Már ezelőtt tíz évvel az egyesült királyságban létező fizetéses helyi rendőrhivatalnokok száma 16,392 volt, mindnyájan a belügyminister főigazgatása alatt, ámbár a grófságok s testületek önállóságának sértetlensége mellett.

Továbbá, a megyei vizsgáló-, javító- s fogházak a negyedévi gyűlések által kezeltetnek ugyan, de az állam átvévén költségeik egy részét, fönntartá magának a szabályozás jogát.

Kizárólag az állam gondja alatt állnak az államfogházak s börtönök, négy millió forint költséggel.

Mulékony szükségnek szolgált a földtehermentesítési és paraszt viszonyok szabályozása (az előbbi copyhold-terhekkal járó parasztbirtok megváltása) végett fölállított központi bizottmány, mely munkáit nagyrészt immár befejezé.

A pénzügyministeriumban egy új szakosztály — az államjavak, erdők s közmunkák hivatala alakult. Közoktatási-ministerium létre kezd jöni. Kisebb jogügyekben eljáró új kerületi bíróságok alakítottak.

A közlekedési ügyek a kereskedelmi hivatalt illetik, mely a vasuterveket előleges vizsgálat alá veszi, az engedélyezettek fölött őrökdi; a társulatok közti vitákat eligazítja; a postaügyet kezeli.

A bírák száma aránylag csekély; de, mint általán a hivatalnokok, jól fizetvék. Angliában három országos törvényszék van, melyek polgári s bűnvádi ügyekben felsőbb folyamodást képeznek; rendőrbüntetési ügyek a békebírák, — közép vétségek a negyedévi gyűlések, nagyobb büntettek az assisek elé tartoznak. Kisebb polgári peres ügyekben az említettük ujonnan fölállított kerületi bíróságok járnak el; s ezeknek tetteköre minden

várakozást fölülmult; ugyanis egyedül 1852-ben több mint 470,000 panasz fordult meg előttük, 9½ millió összeg iránt; s ezekből 244,000 ítéletileg döntetett el.

A parlamentnek említett közigazgatási teendői, s e célból szükséges hivatalnokai — mellékesen mondva ezek a clientela, követek megvesztegetése, apró profitek, s a sokat korholt aristokratiai nepotismus éltető forrásai — csak csekély része képezik a budgetnek.

Az angol közigazgatás, állandó teendőinek csekélyebb köre mellett, ugyananyi hivatalnokot jóval nagyobb fizetési összeggel mutat föl, mint a német államok bármelyike.

A polgári államhivatalnokok száma 64,000. Köztük 105 hivatalfőnök; egyenkint 5—6000 font sterling (50—60,000 forint) fizetéssel. Némi osztályfőnöki ranggal 190 al-államtitkár. 1893 sous chefs, tanácsos. 3426 titkár, 11,267 alárendelt hivatalnok, 10,546 nyugalmazott hivatalnok.

Adó- és vám-hivatalnok 17,467.

A rendőr-hivatalnokok száma 16,392; a rendőrség évi budgetje 1,300,000 forint, csaknem 13 millió forint kiadás. A londoni rendőrség 6250 ember.

A Queensbench, court of common pleas, és court of exchequer 15 főbirái egyenkint 4—6000 font = 40—60,000 forint fizetéssel. 1436 törvénykezési alhivatalnok; 13,256 népnyzó attorney (ügyész).

Posta-hivatalnok 22,700.

A régi selfgovernment hiveinek szemében ez meganyi burokratiai támadás az alkotmányosság ellen.

Ha a gentry nem hanyagolta volna el a rendőrséget, egészségi- és szegényügyet, nem kapott volna a rendőrség, szegényügy, a városok csatornázása, tisztogatása, világítása, temetésügye oly burokratiai szer-

vezetet. Az 1834-ki törvény által 618 új szegény-község alakítottatott, mint mondók, új járások alapjai. A szegény-törvények végrehajtása végett egy központi szegény hivatal állítottatott, mely egy elnök, két alelnökből, egy jogtudósból, s megfelelő számú hivatalnokokból áll. Az ő rendeletéből építették új dolgozóházak, az adja ki a szegényhivatalok eljárási szabályzatát, rendel hivatalnokokat stb. A további közigazgatás az adófizetők által választott szegény-hivatalnokra van bízva; így a szegényadó kivetése stb.

Az oktatásügy eddig kizárólag a magánosak s az egyház kezében volt. A népoktatásnak állami általános terjesztése a high church vagy is államegyházi párton egy részt, és a felekezeti szellemen más részt, (mert e két szélsőség saját befolyása alá akará huzni a népoktatást) hajótörést szenvedett. De a nép tudatlansága s nyomora égbekiáltó lévén, végre valaminek történni kelle. És így látunk ma némi oktatásügy-ministeriumi sarjat — egy ministeri szakosztályban, melynek tagjai: a lordpresidens, a belügy- és pénzügyminister (chancellor of the exchequer), egy titkár, 35 iskolafelügyelő, számos hivatalszemélyzettel. A parlament által oktatásra s népiskolák építésére eleinte megszavazott 200,000 forint 1854-ig egész Anglia és Irland számára négy millióra nőtt. Jelenleg az állam által segélyezett, s fölügyelete alatt álló heti- és vasárnapi iskolákban négy millió ötszázezer gyermek kap oktatást.

És így tovább.

Ha a hivatalnokokat tettekörük s érvényük szerint különböztetjük meg, körülbelől 60 állomást találunk, melyek rendszeren a ministeri változásnak alávetvék, s magas politikai műveltségű férfiak által töltenek be. Ezeknek vezetése alatt állandó állású magas hivatal-

nokok működnek (osztály-főnökök), kiket egy közigazgatás vagy országglár sem nélkülözhet. Ők minden minister s főnök szakismerő tanácsosai, a kezelés vezetői, s a hivatali traditiók, az anteacták letétményesei. Állásuk nagyon tisztelt; némelyikéhez ministeri fizetés van kötve, s többnyire idősb ügyvédek, vagy szakbizottmányi tagokkal töltenek be. Ezek alatt állnak a clerks, bureau-hivatalnokok; alfőnökök, számvivő, igtató, kiadóhivatalnokok stb.

A magasabb állomásokra természetszerint tehetséges férfiak választatnak; de az alsóbbak és számos szinecurák a kegyvadászat s parlamenti nepotismus zsákmányai.

Való ugyan, hogy — s ez a lényeges különbség Anglia s a continens közigazgatási rendszere között — Angliában a burokratia a selfgovernmentnek van alárendelve; ettől kapja az irányt, s ezé a kezdeményezés. Mind a mellett az angol közigazgatás is naponkint élénkebben tanúsítja azon tapasztalást, miszerint a közigazgatás nem egyedül a sokattevés túlságában: hanem a kevesettevés szélsőségében is szenvedhet; például mint legfömlőbb tényre csak a méreggeli kereskedésnél ellenőrség hiányára utalok, hogy van nemcsak vielregiererei, hanem zu wenig regiererei is; s hogy a mint a pusztai irodai igazgatás mostani fejlett társadalmaink közszükségeinek fölismerésére s kielégítésére siker nélkül vállalkoznék: úgy a változó, fizetéstelen, s pusztai becsületbeli hivataloskodás sem képes Angliában sem a közigazgatás igényeinek teljesen megfelelni.

* * *

Ez az angol közigatás váza, körvonalozva csak. A ki még egyáltalán valamit tanulni képes, ebből is eleget tanulhat. Memnyire nem hasonlít a mi megyei

volt selfgovernmentünk az angolhoz, — s mily badarságok azok miket nálunk némely szónok vagy hírlapíró a megyei omnipotentia, vagy tisztválasztási jog mellett Angliára hivatkozva fölhozni szokott: — az előadottakból is látható.

Hogy mi a burokratia veszélyéhez közel állunk világos, azok után, mit épen elmondék. Mert:

Önkormányzat nem a megyei zajongás, ellenzés, ministeri rendeletek félretétele s e félék által tartható fönn. Mind ez nem mesterség, mindez nem kerül áldozatba.

Tessék a nemes uraknak ingyen szolgálni; és tessék magukat amnyira kimívelni, hogy köreikben, a nemes atyafiságban mindig akadjon elegendő számmal ingyenhivatalra képesített egyén: akkor az önkormányzat meg lesz mentve, s akkor a burokratiától nincs mit félni.

Mert most beültetett, nagyrészt fizetésre szorult tisztikarunk csak a burokratia magva. Közigazgatási önállást csak ingyenhivataloskodás tarthat fönn.

De hol vegyük az ingyenhivatalnokokat? mit várjunk nagy részt anyagilag tönkre jutott, egyébkint pedig nevelésben s tudományban az utolsó két évtizedben teljesen elhanyagolt közép- s kisbirtokos osztályunktól, midőn még Poroszországról is úgy itél egy hivatott itész*):

„Az angol gentry politikai képzettségét távolról sem közelíti meg a német földbirtokos osztály míveltsége. Mert — ugymond szerző — hol venni Porosz-

---

*) Ueber das Selfgovernment in England und in Preussen, von einem ehemaligen preussischen Staatsbeamten. Erlangen, Encke, 1858.

országban 14,000 önálló férfit, kik egy költséges, időrabló tiszteletbeli ingyenhivatalt átvenni hajlandók s képesek volnának? — Angliában a földbirtokos magasan áll polgártársai fölött — a mennyiben ő a nagyszámu bérlők természetes előljárója. Német- (Porosz-) országban a földbirtokos teljesen önálló, tőle független, vele egyenlő rangon álló, vagy hasonló tisztelettel foglaltos egyénekkel áll szemközt. Nem is lennének ezek képesek ama részrehajlatlanságra, mely politikai hatáskör betöltéséhez szükséges, mert önkezelésü gazdaságaik által különféle szomszédi s függési viszonyokba bonyolulvák; és — ugymond — „egy mindennapi s megszegyenítő tapasztalásból tanultuk, hogy földbirtokosaink igen nagy részénél a rangöntudat erősebb a polgári közszellemnél. Az angol gentry politikai tapasztalásai s tapintata teljesen hiányzanak: mert az államügyek vezetése Poroszországban századok óta a monarchiai hivatalnokok kezében van. A mi birtokosaink nagy részétől távol van azon áldozatkészség, mely az angol gentry nagyságának alapköve. Ők nem is sejtik, hogy a selfgovernment nem a közterheknek s politikai kötelességeknek magától elhárításában, hanem önkényes átvételében áll.“

„De némely porosz megyében (Kreis) nehéz a Landrath állomására csak egy alkalmas jelöltet is találni.“ Ennélfogva azt javasolja szerző, hogy a Landrathokat ne kelljen kizárólag a nagyobb birtokosok köréből választani, hanem ezen állomást minden vagyonos értelmes ember előtt meg kell nyitni. Az értelmiség ezen jogosítása igen szép eszme; azonban nekem úgy látszik, hogy az értelmiség maga még nem teszi az embert vagyoniilag oly önállóvá, hogy ingyenhivatalt elvállalhatson. Például egy keresett ügyvéd

idejét nem szentelheti ingyenhivatalnak; sőt ezzel állása összettközésekbe is jöhet; ügy nélküli ügyvéd pedig vagy tudományos, mívelt, de vagyontalan ember — nem élhet ingyenhivatalból, sem ingyenhivatalnak.

Láttuk tehát ezekből mily fölületes csacskaságok azok, miket nálunk uton utfélen hallani — az angol önkormányzatról.

Láttuk, hogy Angliában nyoma sincs az 1848 előtti magyar forma municipalis rendszernek; de ép ugy nyoma sincs az 1848-ki képviseleti testületi megyének; legkevesbé pedig van nyoma az amolyan statutumhozó, fölíró, kormányellenőrző, rendeleteket félretevő helyhatósági monstrumnak, minőt a mi hires organisatoraink a szerencsétlen „bizottmányok“ képében létesíteni, és — legalább azt mondják — a parlamenti kormányzattal összeegyeztetni akarnának!

Láttuk továbbá, hogy a polgári s politikai szabadság ezen kitünőleges hazájában, sem az ugynevezett nép, sem az általa ezen actusra quasi megbizott képviselő testület, sem politikai, sem törvénykezési tisztviselőit nem választja: hanem a kormány nevezi ki; kivéve a nagy városok egy részét, a hol a polgárság választja ugyan a városi hatóságot, de oly magas census korlátai közt, hogy ott is — mint Angliában általában, csak a gazdag és mívelt osztály kezében a hatalom.

Láttuk végre, hogy Angliában nem a fizetéses éhenkórász hivatalnok, hanem tiszteletbeli ingyentisztviselő, a békebíró az, ki a helyi önkormányzatot még föntartja, és annak utolsó representansa; míg a fizetéses hivatalnokok naponkint szaporodnak, számuk már is elég nagy; s jól levén fizetve, a budgetben nem csekély rovást csinálnak; hanem hogy az angol nemzet

elég eszélyes, elég mívelt, saját érdekeit okosan fölfogó nemzet lévén, fizetések hivatalnokait azon arányban szaporítja, s közigazgatási központi hatóságaira is azon arányban ruház több s több teendőt: a melyben s a mint saját anyagi üzleti, szellemi érdekei, s az állam hatalma mindinkább igénylik.

Hanem oly képtelenséget, hogy öt forintos census, tehát valóságosan koldus qualificatio jogosítsa a legalsóbb néprétegeket a városokban közvetlenül, — a megyékben legalább közvetve, sőt minthogy bármily vagyontalan csavargó is választható a megyék bizottmányába — tehát a megyékben is közvetlenül tisztviselőket oktroynálni egy nagy országterületre — a mi eshetőleg a legborzasztóbb eredményt is vonhatná maga után — ily képtelenséget sehol a világon nem látni. Ne feledjük, hogy a paraszttelkek folytonos feldarabolásával menyire szaporodik napról napra a legalsó osztályu választók száma — az értelmes és birtokos osztályokhoz képest.

VI.

A tisztviselő-választásról terjesztett hamis tanok.

A „törvényhatósági“ reminiscentiákban elfogulttak a tisztviselők választását alkotmányos jognak hirdetik, a közigazgatási önállósággal, az önkormányzattal azonosnak tüntetik föl; és a hajdani municipiumnak, a municipalis rendszerrel teljesen öszhangzó ebbeli jogát az új helyhatósági rendszerbe is beilleszteni törekednek.

Elég lesz csak röviden utalnom az elmondottakra, mikből kitűnik, hogy a helyhatósági önkormányzat fönnáll ott, hol egyetlen tisztviselőt sem választ a nép akár közvetlenül, akár másod fokban képviselői által; s hogy az alkotmánynak sem alapját sem lényegét nem képezi a tisztviselők választása.

A történet tanúsága szerint is primitív állapotok közt, a műveltség legalsóbb fokán álló népeknél honos az előljárók, bírák, vezérek, királyok választása; fejlődő műveltségökkel, társadalmi alakulásukkal mind inkább eltérnek a választásoktól; állandósítják e polgári s államhatalom működését; s hol e fejlődési műtét — a viszonyok sajátos szövénycsei miatt végbe nem mehett, mint Rómában: a választás, ámbár nagy veszélyek idejében correctivául a dictatura hozatott be, ki-

mondhatlan zavaroknak s rázkódásoknak oka lön, s az alkotmány (respublica) megbuktatására eszközül szolgált.

A mívelt nyugati Európában ezen túl vannak; csak mi vitatkozunk még e kérdésről, melyet vitatni sem kellene, sem lehetne, ha hazánkban államtani s országlati ismeretek szélesebb körben volnának elterjedve, azon hagyományok s előítéletek helyett, melyeket a multból örököltünk.

Bátran mondhatom, hogy sok értelmes külföldi, ki nagy érdekeltséggel tanulmányozá vagy legalább kérdezgeté hazai viszonyainkat — némi meglepetéssel, melyben semmi hízegő sem volt, hallá tisztviselő-választási gyakorlatunkat, nem tudva ezen ódon intézményt mikép tarthatja fönn oly nemzet, mely a legmodernebb, legpolgárosiabb alkotmányt adá magának?

Nem mellőzhetem tehát a tisztviselő-választás kérdését; habár más szempontból tartom tárgyalandónak, mint a melyből eddig közönségesen vitattatott, s mely rendesen csak a körül forgott: vajjon a kinevezett vagy a választott tisztviselő függetlenebb-e? a miről a világ végéig lehet vitatkozni — eredmény nélkül.

Mindenekelőtt némi kis különbség található a közigazgatási tisztviselő, és a törvénykezési tisztviselő helyzete között, mely szemügyre veendő.

Municipalistáink ugyan, a telivérűek tudniillik, mind a közigazgatási, mind a törvénykezési tisztviselők választásához ragaszkodnak; míg az előhaladottabbak, a szabadelműek a választást csak a közigazgatási hivatalokra nézve vélik fontartandónak, ellenben a bírák kinevezését a kormánynak vindicálják, minthogy a törvénykezés nem helybeli hanem államjog, s a birói hatalom fölségi attributum.

E sorok írója a közigazgatási s törvénykezési tisztviselők állandósítását egyaránt szükségesnek véli; de midőn a törvénykezések kinevezését föltétlenül a kormánynak vindicálja; a közigazgatási tisztviselők választását a ministeri helybenhagyás correctívájával elfogadja. Ebbeli nézeteimet alább bővebben kifejtendő — áttérek az e részben uralkodó balfogalmak bírálgatására.

A kik nem értve a népképviseleti alkotmány szellemét, a megyének „törvényhatósági“ jellemét ezután is föntarthatni és föntartandónak vélik, következetesen gondolkoznak, ha a tisztviselőket is a megye, (vagy is bizottmánya) által választatni, és annak anyira alárendelni óhajtják, hogy a megye meghagyása nélkül semmiféle ministeri rendeletet végre se hajthassanak, sőt a kormánynyal, mint valami idegen hatalommal, ne is közlekedhessenek, csak a megyebizottmány által.

Ily eljárás a régi megyében, a *communitas nobilium* megyéjében volt csak érthető. A megye nemessége képezé a törvényhatóságot, és a tisztviselő csak a megyei nemesség megbizottja volt: de ez csak azért volt és lehetett így, mert a nemesség volt egyuttal a nemzet is, az ország, a törvényhozó, a földnek ura, minden. De ma, midőn a képviselő-testület, nem pedig a megyét alkotó lakosság maga választja a tisztviselőket, az nem csak lehető, hanem a legtöbb esetben meg is történik, hogy oly tisztviselők választatnak, kiket a nép vagy az illető járás, melyre rádictáltak, vagy nem akar, vagy legalább nem ismer: e tisztviselőkre ráfogni hogy a nép választottai, ép oly vastag szemfényvesztés, — a minő azt állítani hogy a megyei bizottmány, mely közigazgatási küldetést kapott választóitól, min-

denkori többségével az egész megyei lakosság politikai közvéleményét képviseli.

Továbbá a közigazgatás föladatai ma már oly neműek, hogy a helyhatósági tisztviselő teendőinek fele állami közigazgatási ügyekből áll, mikbe a megyének beleszólni sem lehet a nélkül hogy körét át ne hágná, s a kormány szerv működését ne zavarná. A megyebizottmányok részéről tehát, kik nem egyebek mint helyi érdekek képviselői, képtelen és nevetséges praetensio szabályul állítani föl: mint — az igaz csak néhány megyében történt, hogy a megyei tisztviselő, mintha csak az ő tisztviselőjök volna, és nem az országé, ép úgy mint az országgyűlési képviselő nem csak a kerület hanem az ország képviselője — ne engedelmessédjék ministeri meghagyásnak, ne hajtson végre rendeletet előbb, míg a megyebizottmány által arra parancsot nem kap!

És ugyan ezen oknál fogva, mert a helyhatósági tisztviselő nem csak a helybeli közigazgatás szempontja alá esik, hanem az országos ügyek kormányzatának tényezője is: választása nem pusztán helyi érdekű, — még kevesbé képezhet helyhatósági jogot.

De ha már a közigazgatási tisztviselők választása a megyebizottmány által a régi megyei praxis által legkevesbé sem igazolható, mert a viszonyok lényegesen mások, mit szóljunk a bíróságok választásáról?

Mondatott, hogy a törvénykezés nem helyhatósági, hanem államjog.

Azelőtt a megye (s nagyon korlátolt mérvben a sz. k. város is) a törvényhozói, birói s végrehajtó hatalom osztályosa volt.

Ma már az csak helyhatóság, melynek jogkörével nincs is a törvénykezés, kivéve alsóbb rendű politíalis eseteket, szükségképeni összefüggésben.

Sőt ellenkezőleg a jogtudomány által általános érvényre emelt, s a művelt államokban gyakorlatba átment elv: a politikai közigazgatás és törvénykezés elválasztása a kormányzat felsőbb mint alsó közegeiben.

Az igazságszolgáltatás az állam bel felségiségének kifolyása. Az ugyan olyan államhatalom, mint a törvényhozói; tehát nem helyhatósági jog. Az államtörvényeket alkalmazni, végrehajtani: állami functio.

Az igazság tehát monarchiában a király nevében osztandó; és a bírák a király által nevezendők ki. Így van ez Angliában, így minden alkotmányos monarchiában.

A bírónak függetlennek kell lenni fölülről — a menyire ez emberileg kivihető; mindenesetre elmozdítatlannak; ez tagadhatlan.

De nem csak fölülről, hanem alólról is függetlennek kell lennie. De a választás alólról függésbe helyezi és így már csak ezért is a választás esélyei alól fölmentendő.

Továbbá: megjárta a választás nagyobb hátrány nélkül addig, míg az avita constitutióval öszhangban levő magánjognak tudását minden magyar nemes mintegy örökölte.

Akkor a magánjog egyszerű is volt. A nemes volt egyedül állampolgár; a városi polgár — leszámítva localis kiváltságait — csaknem jogtalan; — a paraszt pedig mint jobbágy a nemes gyámsága alatt állt. Az ipar bölcsőjében. A kereskedés pedig alig kezdett fejlődni, már kivételes törvénykezést idézett

elő: a váltójog mint idegen új elem ékelé be magát a magyar magánjog középkori rendszerébe.

Az aviticitás megszűnte a nemesi javakra nézve, a jobbágyi kötelék megszűntte más oldalról, mozgósították a földbirtokot. Adás, vevés, osztály, most ezeranyi történik, mint előbb. A kereskedelem, ipar, vállalkozás roppant élénkülést nyert. Ezernyi új viszonyok, új szerződési s birtok-jogok keletkeztek. Váltóügyek, ipartörvények, pörön kívüli eljárás, meganyi újdonság. Azonfölül hány törvénykezési cycluson mentünk köröszttül: régi magyar törvény, austriai codex, ország-birói értekezlet, mind más birtok, szerződési s személy-jogok forrása, — mikbe a birónak beavatva kell lenni!

Mindez, — a codificatio szüksége, az európai mívelt államok jogintézményeinek áttünetése: a bíróválasztás rendszerét absolute kizárják; a jogtudomány, melybe ma a birónak avatva kell lennie, oly tömérdek anyagot tartalmaz, hogy mívelői már specialistákra oszlanak; — (az egyik jeles váltójogász, a másik kitünő criminalista sat.) a törvénykezési eljárás szükséges formalitásai, s így a bírói gyakorlat szüksége ma már kizár a bírói hivatalból minden dilettantismust. Bírói tudomány és gyakorlat ma már az egész embert, annak összes tehetségét, összes idejét veszi igénybe.

Azon gondoskodás pedig hogy választás esetében — csak olyanok legyenek választhatók, kik arra képesítvék: általán elégtelen és derisorius; kimutatta ezt már az 1867-ki választások története.

Oly rendezett közigazgatás, oly biztos és folytonosan működő igazságszolgáltatás pedig, minőt mostanság Magyarország szellemi s anyagi érdekei követelnek, össze nem fér az időszerinti választásokkal. Már

1848 előtt is ismeretes volt, még föltünőbb lón az 1861- és 1867-ben, hogy restauratio előtt hat héttel már akadoz a közigazgatás; a tisztviselőség vesztett erkölcsi erejéből, — a ki pedig tudja hogy ki fog hagyatni, csak immel-ámmal dolgozik, s a nehezebb, nagyobb tárgyakat örökösének hagyja. Hat hét és több telik bele ismét, míg az új tisztviselők az ügyeket átveszik, átnézhetik, magukat kellőkép tájékozzák; látha még az új tisztviselő egyuttal ujonc is, és nem tanult, nem szakképzett, hanem csak műkedvellő!?

És az átmenetek, rázkodások, halogatások szülte hátrányok és károk kit sujtanak? a népet.

Azt mondja ugyan Szentkirályi Montesquieu után, hogy a nép sehol sem mutat oly helyes ösztönt mint épen bírúja megválasztásában. Azonban mint megjegyzém, mostani rendszerünk alatt nem is a nép választ, hanem választanak neki a megye központján szolgáló és törvényszéki bírót, tekintet nélkül arra vajjon X. falu vagy N. járás óhajtja e azt, s nem mást óhajt e? választanak neki a párt és család érdekek azon combinatioja szerint, mely a bizottmányban véletlenül praedominál.

Ezzel nem azt mondom hogy jobb volna, ha a nép közvetlenül választaná akár összesen a megyei, akár a saját járásabeli tisztviselőket. Igen is, van ugyan a népnek józan ítélete — az ő körében. A helybeli lakók közül helységre bírójául, ha félre nem vezettetik, megtudja választani a legtisztességesebb s legképesebb embert. Itt ismeri az egyéniségeket; és azon teendőket, mikre a bíró hivatott, értelme körén túl nem menván, megtudja ítélni vajjon jelöltje hivatását betölteni képes-e? És bizonytal ide célzott Montesquieu. Hanem hogy megítélni tudja egy sereg ur közül, kiket tán egy-kettő kivételével nem is ismer, melyik leg-

alkalmasb szolgabírói, telek- vagy megyetörvényszéki elnöki s tlnöki, s jegyzői állomásra: ezt hinni nagy idealismus.

Hasonlón elméleti s merész állítás az, hogy a bíró választás mellett is — független marad alólról. Kérdjük csak meg kisebb városban, hol bár rendezett tanács is van, a választott bírót: nem kell-e süvegelnie, nyájaskodnia, sőt még zsebet is nyitva tartania nem csak a főkolompos, hanem egyszerű választók számára is? Nem-e fontosabb reá nézve a főkortesek cirógatása, s hasonló népszerűsítési ügyesség hivatala lelkiismeretes kezelésénél? Nem kell-e rettegnie hivataláért legjobb hiszemű eljárása dacára? Ez a szabály. Alóla van kivétel, de kevés.

Azt is mondja Sz.: „nem kell a bírónak félnie hogy igazságos eljárása által ellenségeit szaporítja; mert ha ellenségévé teszi az egyik pörös felet, megnyeri a másikat; sőt még az is kit elitelt, utóbb belátja, hogy nem volt neki igaza, hanem a bíró igazságosan ítelt, — és ő lesz legbuzgóbb kortesévé.“ Erre lehetnek egyes esetek: de egészben véve az is idealismus. Az önzésen föltülemelkedő e féle nemes lelkű ember a ritkaságok közé tartozik. Azután ha a két pörös fél közül X szegény ember, ki csak egy voksot képvisel, Y azonban nagyszáju gazember, ki 500 voksot tud összedobolni: világos, hogy a bíró, ha csak nem Catói jellem, Y uramat kimélni fogja, s X-et fölláldozni, bár-hogy fájlalja is.

Végre azt mondják: „a kinevezés még kevesebb biztosítékot nyújt; a központban, a ministeri hivatalokban még kevesbé ismerik az embert, mint vidékén, a hol él; és a ministeriumokban is nagy szerepet játszik a nepotismus, a protectio.“ Mind ez igen emberi do-

log, az igaz. Nepotismus és kegyencek — alkotmányos monarchiában, sőt a köztársasági forma alatt is mindennütt, hol emberek uralkodnak, befészkelik magukat. De oly kitünő s általános érvényre nem jutnak, mint a megyei választásnál, — mert kinevezésnél felelősség nyugszik valakin, míg a választásokért senki sem érzi magát felelősnek, se főispán, sem a bizottmányi tagok.

És utóvégre a miniszternek legfőbb saját érdeke az, hogy lehető legjobb, legügycesebb hivatalnokai legyenek, mert ellenkező esetben ő az, kit compromittálnak rendeleteinek ügyetlen kivitele, elferdítése, vagy törvénytelen eljárás által.

Hanem ha mind ezen tekintetek még vita tárgyai lehetnek is, van egy magasabb, s nemzetiségünkre nézve döntő szempont, melyből a választási rendszer elvetendő.

Az általános tisztviselő-választásnak föntartása mellett nemzetünk szellemi míveltsége nem gyarapodni, hanem mind mélyebbre fog süllyedni.

Gondoljuk át ugyan is a tanulni vágyó fiatal ember helyzetét, ki az élet pályaválasztásának pillanatában körülnéz, s a különféle polgári foglalkozás esélyeit latolgatja: azt látja ezer meg ezer példából hogy keveset tanult iparos is korán éri el azon önállóságot, melyet minden ember óhajt, — melyben családot alkot, munkája szerény gyümölcseről biztos, de gyakran nagy vagyont is szerez.

És a tanulás pályája mivel kecsegteti a szegény ifjút? vagy a sorsáról egyelőre intézkedő szüléket?

Hogy tanult uri ember váljék belőle — végeznie kell négy elemi iskolát, nyolc évet gymnasialis, négyet egyetemi cursuson; legalább két évet gyakorla-

ton; tehát 18—20 éves roppant munkásságot, s egy egész tőkepenzt kell áldoznia arra, hogy midőn elkészült, oly pályára lépjen, melyen évről évre állása bizonytalan: mert ha oly becsületes is mint egy angyal, s oly igazságos mint az ur Isten, ki állhat jót hogy más valaki érdekében ügyes kortesforgásokkal ki nem lóditják-e hivatalából?

Hiszen a gyári munkás mindennapi kenyere is biztosabb.

A mely országban a tanulásnak ilyen jutalma: ott kihál a tanulásra s önművelésre való ösztön. Ily ország örökre tanulatlan s műveletlen, — ennél fogva szegény, nyomorult fog maradni.

Ez szerintem e vitakérdésben a döntő szempont.

Ebből pedig a választási rendszer, a törvénykezési mint a közigazgatási tisztviselő választása egyformán, elítélendő, elvetendő.

Ezért is látjuk, hogy minden modern államban, mivé hazánknak is az 1848-ki törvények következtében átalakulnia kell, (vagy ellentétes intézményeinek önalkotta zürzavara közt el fog veszni) — mindenütt a bírót az államhatalom nevezi ki; és a bíró elmozdítatlan — fölülről ugy mint alulról; — elmozdítottása — bírói elítéltetéstől föltételezett.

Ezen igazság hazánk értelmiségét is áthatja, s oly erővel bír hogy a megyének oly hő barátja is mint Tisza Kálmán — azzal capitulál. Ő a törvénykezési tisztviselők föltétlen periodicus választásáról lemond, s középutat keres a kinevezés és választás kiegyeztetésére. „A kebelében székelő első folyamodási törvény-székeket — ugymond — válaszsza a megye ugy mint tisztviselőit, csakhogy tartozzék olyanok közül választani, kik a jogi tanfolyam szabályszerű bevégezése után

bizonyos számú, például öt évig mint ügyvédek, közjegyzők, vagy valamely törvényszék mellett mint gyakornokok szolgáltak; és ezek ne legyenek tisztujtás alá vetve, hanem csak valamely elkövetett vétség miatt rendszeres ítélet útján legyenek elmozdíthatók.“

Szentkirályi Mór pedig, ki különben a modern eszmék színvonalán áll, csak mintegy pirulva s szégyenkedve, de végre hódol a népbabonának. Törvényjavaslata 94. §-ban a megyei törvényszék ülnökeiről csak annyit mond hogy állandók; a 129. §. pedig így hangzik: „a megyei tisztviselők, ide értve a szolgabírói szék tagjait is, (tehát a megyei törvényszékét nem?) a megyei képviselők által választatnak;“ — a 146. §. b) pontja pedig így folytatja: „A községbeli bírói és megyebeli törvényszéki állandó ülnökök hat évre választatnak, minden három év múlva osztályonként felezésben ujíttatnak meg; az első ízben kilépők fölött sorshuzás határoz.“

Szükségtelen megjegyeznem, hogy önnézetemhez és, mint hiszem, a kor igényeihez Tisza Kálmán közvetítő eszméje sokkal közelebb áll, mintsem Szentkirályi lutri bírósága.

Egyébiránt hogy a helyhatóságok törvénykezési joga már hazánkban is anachronismus, bizonyítja azon tény is, hogy 1861 óta a városok visszanyert törvénykezési hatáskörüket többnyire nem örvendetes jognak, hanem tehernek tekintik; s szabadulni óhajtvá oly jog gyakorlatától, melynek előnyeit nem érzik, kötelességeit sokalják, egyre-másra folyamodtak attól való felmentetésökért.

Foglaljuk össze röviden a mondottakat:

1) A tisztviselő-választás nem helyhatósági jog. Ugy gyakorolva mint 1861-ben s 1867-ben sem nem igazságos, sem nem biztosít alkalmas, képzett tisztviselőkről.

2) Általános s periodikus tisztviselő-választás a közigazgatás ingadozását eredményezi, mely megengedhetlen.

3) Az igazságszolgáltatás nem községi, hanem állami jog. A birói tisztre csak az államhatalom adhat megbízatást.

4) A birák választása demoralisálja a birói kart.

5) Következése hogy tehetségesebb s független jellemű férfiak attól visszavonulnak.

6) Nem biztosít jó birákat; korteskedés s más érdekek döntenek a választásnál; nem érdem.

7) A tisztválasztás általában helyhatósági önkormányzatnak biztosítéka, s egyik eleme csak azon esetben volna, ha az ország vagyonos és értelmes osztályai az ingyentisztviselők oly contingensét nyújtanák, hogy a közigazgatás vezetését kezökbe lehetne fektetni; s az adófizetőkre csak a segéd és manipulans személyzet díjazása nehezednék; az által az értelmes vagyonos osztály oly jótéteményben részesitené a népet, hogy szívesen ellehetne viselnie igazgatásuk netáni hiányait vagy mulasztásait, melyek hogy Angliában honosak ép oly ismeretes, mint az hogy e hiányokat az angol eddig türelmesen elnézte, inkább semhogy egészen a bureaukratia karjaiba vesse magát.

Hogy azonban a nép fizesse a hivatalnokokat: de apró olygarchácskák és nemesi demagogok — megbizottmány nevében — töltsék be képességgel nem biró rokonaikkal a hivatalokat, kik — mint némely megyében határozatba ment — még járásukban lakni sem kötelesek — ez már több mint sem védelmezni lehetne, — s maholnap az osztályok közti uj tusákat fogna előidézni.

*

*

*

Nem lehet végre hogy az ország fővárosának helyzetéről, a mennyiben azt a tisztválasztás érinti, ne emlíkezzem meg; mert valójában a főváros közigazgatásilag is kivételes állást foglal el.

Az ország fővárosában a fejedelem — úgy hiszük és akarjuk — hosszabb időt töltend évenként; ennélfogva a főváros sok és társadalmi állása által kitünő idegenek gyűlhelye is; a fővárosban székel a kormány: a főváros főtisztviselői tehát gyakran közvetlenül érintkeznek a fejedelemmel; ők a városnak nem csak tisztviselői, hanem ceremoniarusai is, kik ünnepélyes alkalomkor annak képviselőiképen diszelegnek. Tehát azon uraknak egyéb jeles tulajdonaikon kívül még egyéniségük is tekintetbe veendő a választásnál, különben anyagot nyújtanak bizonyos adoma-gyűjtemények szaporítására; a mi ugyan ha nem nagy veszedelem is, de kellemetlen; vagy oly qui pro quokra adhat alkalmat a választás, értem az 1867-ki alakban, hogy például Pest városában polgármesterül valami mozdatlan száju kocsmapolitikus választatnék meg, a mi az ország és főváros közvéleménye ellenére is könnyen megtörténhetik a mostani census mellett. . .

Ha már bátran mondhatjuk, hogy az országban minden város kivétel nélkül, kárhoztatja a tisztviselők egyenes választását az 1848-ki census alapján, s mindenki csak azzal vigasztalja magát: hogy az 1867-ki volt az utolsó ilyen választás: még szembeötlőbb hogy a főváros főtisztjei választását a pártszeszélyek, korteskedés s izgatás esélyeitől függővé tenni, ellenben közigazgatását a kormánytól még a megyékénél is függetlenebbé tenni, nem lehet.

A fővárosi hatóságnak viselete, tettei s mulasztásai országos horderővel birhatnak, a kormány szék-

helye levén a közrend felbomlását, sőt kormány s alkotmányok bukását idézheti elő.

A főváros közigazgatásának legfontosabb közérdekű ága a politialis. A városkapitány teendőinek körében helybeli és országos rendőri ügyek találkoznak, s a gyakorlati kivitelben egymástól el nem különíthetők. A főváros levén a politikai élet gyupontja is — a városi rendőrség főnöke — ha t. i. hivatalának csak félig meddig is megfelelő képességgel bír — a politikai élet titkos mozzanatainak oly fonalait tartandja kezében, melyeknél fogva mind személyiségének mind hivatalának a helybeli hatóság körén túl menő fontosság és esetleg nagy befolyás tulajdonítandó; az ő ügyetlensége vagy épen conniventíája válságos pillanatokban kiszámíthatlan kárt, tapintata, erélye a kormánynak, a közrendnek gyakran nagy szolgálatot tehet.

Azt hiszem e tekintetek a sz. k. városoknak 1848 előtt oly soká tárgyalt, s 1848-ban mégis elhamarkodott rendezésénél figyelembe nem vették; — a mint általán a sz. k. városok rendezésén, mely az 1848. XXIII. t.-cikkben letéve van, észrevehetők azon izgatottság s pártjelszavak nyomai, melyek a városi ügy körüli küzdelmeket 1848 előtt jellemezték; minélfogva a megyék rendezésével egyidejűleg mellőzhetlen leend a sz. k. városoknak is, melyekből a vármegyei emberek által alkotott XXIII. t.-c. vármegyéket csinált, s azokat egyrészt a csöcselék discretiójára bízta, másrészt a kormány ellenőrségétől s hatásától csaknem függetlenné tévé — jelen chaoticus állapotját rendezni s azoknak socialis elemeire számított városi szervezetet, — a fővárosnak pedig a főnebbi tekintetek alapján kivételes rendezést adni.

V.

Az alkotmányos rend garantiáiról.

Előre bocsátom, hogy az alkotmányos rendnek garantiáiról szólva, nem a kormány által elhatározott államcsinyt tartom szemem előtt. Államcsiny az alkotmány erőszakos kiforgatására céloz. Ez ellen alkotmányos óvszerek nem léteznek; mert épen azoknak megvetése, lábbal tapodása, az államcsiny. Ellene csak erőszak a fegyver. Erőhatalom ellen erőhatalom. Államcsiny ellen forradalom.

II. Jakab évek során át úgy kormányzott, hogy világos célja, az alkotmány megsemmisítése, kétséget nem szenvedett. Az alkotmányos ellenállás hiu volta az erőszakra hivatkozást szülte; — mint X. Károly ordinance-jai a juliusi forradalmat.

Igen helyesen mondja Szentkirályi: „ . . . a megyék azon joga is, hogy a kormány rendeleteit, ha azok törvénybe ütköznének, félre tehesse, fontosságából sokat vesztett; mert alig képzelhető parlamenti felelős kormány, mely szándékosan törvényt sértene; és ha megtagadva természetét, ezt mégis cselekszi, a sértést nem fogja jelentéktelen törvényeken elkövetni. Az alkotmány ellen intézett hatalmi tények pedig, ha egy felelős minisztérium által követtetnek el, nem sérelmek, hanem állam-

csinyek, nem fölírás általi érintkezést, hanem harcot föltételeznek, melyre a ministerium már akkor előre el van szánva, midőn az államcsinyt elhatározza.“ (L. 10. lap.)

Ily esetek kivételesek; s a politikai intézmények kivételes esetekre nem számíthatók; mert a mely kormány az egész alkotmányt megtámadni meri: azt az alkotmány részletei, azt erkölesi hatályok, fölíratok, bírói ítéletek vissza nem fogják tartóztatni.

Vitatas tárgya tehát csak az lehet: az alkotmányos rend folytonosságát, a törvények részletes alkalmazását mily intézmények által lehet és kell biztosítani nem csak a kormány és alárendelt közegei, hanem az autonom helyhatóságoknak is netáni törvénytelen határozatai s cselekedetei ellen?

Foglalkozzunk előbb az elsővel, t. i. a kormány kihágásai elleni biztosítékokkal.

Ezek közt első helyre állittatik a helyhatóságok azon joga, hogy a ministerium rendelete ellen annak végrehajtása előtt fölterjesztést tehessenek; és így azt félretegyék, fölfüggeszszék. Sokan a hajdani törvényhatóságoknak e (mint láttuk, korlátolt) jogát áthelyezni akarják az ezutáni helyhatóságokra is; mert nem eléggelve a ministerek felelőségét, melyre a parlament által vonathatnak, törvénytelen cselekedeteik meggátlására mellőzhetlennek tartják a helyhatóságok e jogát.

Mások ellenben a helyhatóság e jogát a ministeri felelősséggel ellentétesnek, s azzal össze nem egyeztethetőnek tartják.

Szerintem volna itt közép ut is; mert ha mérséklet szelleme uralkodik a népben, illetőleg a helyhatósági képviseleti testületben, nem pedig minden ároni ujjhuzás és absolut ellenzéki viszketeg: akkor ezen, el-

méletben létező ellentétek a gyakorlatban nem fognak mereveknek bizonyulni. A népszellem az, mely az intézményeknek jellemet s lelket ad.

És bár a jelenlegi provisorius megyei szervezet tarthatlanságát s képtelenségét elevenen érzem, és a legújabb választások lefolyását kárhuzatosnak tartom: még is tekintve azt, hogy az 1867-ki megyék a felelős kormány irányában menyi előzékenységet, s engedelmeskedni készséget tanusítottak — (minden izgatás dacára alig néhány megye kivételével) — megvallom: hogy föltéve a bizottmányoknak majdan csekélyebb számát, helyesebb összealkotását, hatáskörüik körvonalozását, — s a fölrirati jog szabályozását: alig lehet a helyhatóságok e joggyakorlatától a kormányzat komolyabb megnehezítését várni; — sőt annak lehetnek jó következései is.

Hanem ezen hiedelmem föltételekhez kötött, miket igyekszem kifejteni.

E részben is vissza kell térnünk azon különbségre, mely a régi rendi alkotmány szerinti törvényhatóság, és a képviseleti államrendszer helyhatósága közt szükségkép fönnforog.

A régi megye mint törvényhatóság az államhatalom részeseként a végrehajtó hatalmat is (Executiv-Gewalt) gyakorlá.

De a végrehajtó hatalom mint államhatalom most már nem resideál bennök, mert ők csak végrehajtó hatóságot (Executiv-Behörde) képeznek.

A végrehajtó hatalom, mint államfölségi attributum, mely az állam nevében működik, s annak jogán alapul, az 1848: III. 3. 6. által a ministerium kezébe van téve, mely annak gyakorlataért felelős. Felelős a fejedelennek s a parlamentnek, tehát a törvényhozásnak.

Előbb a megye, mint törvényhozás tagja, a jogsultság némi színével, s bizonyos határig törvény-magyarázó is lehetett. Innen ered azon (mint már érintém: jogtörténetileg nagyon kétes) usus vagy abusus, a kormány rendeletét tisztelettel félre tenni.

Az 1848-ki ministerium rövid élete elég hosszú volt arra, hogy a megyék s ministerium közt némi versengés támadjon. A helyhatóság kell, hogy engedelmeskedjék a kormánynak, mely a törvényhozás közege, megbizottja, kell, hogy föltétlenül végrehajtsa országos közigazgatási rendeleteit. Utólag fölterjesztést tehet elene; de ez akkor csak petitio jellemével birand.

Ezen elv tagadhatlan. De nem zárja ki, hogy a helyhatóság a kormány rendeletének, mely nem országos, hanem helybeli közigazgatásra vonatkozik, végrehajtását fölfügessze s törvényes határidő alatt az ellen fölírást tegyen.

De egy elvet nem kell felednünk: alkotmányos kormányzat alapja, hogy minden közhatalom gyakorlatának ellenében áll a felelőség. Minden hivatalos cselekményért kell valakinek felelősnek lenni. Mint a ministerek, úgy minden hivatalnok felelős a maga körében tetteiért. A kormány nem tehető felelőssé, ha — mint 1848-ig — felelőség nélküli megyegyűlésektől függ valamely rendeletének félretétele vagy fogamatba vétele.

A kormányzás továbbá nem csak tetteges törvények végrehajtásából áll; s így nagyon szűk fogalmat mutat a kormányról, ki azt egyedül végrehajtó hatalomnak tartja, nevezi. A kormányzás az állam ezer meg ezer előre nem szabatozható napi szükségére terjed ki, s oly esetlegekről kénytelen — többnyire rögtön — gondoskodni, melyekről semmiféle törvényhozás előre nem gondoskodhatik. Kell ezt tennie önkezdemé-

nyezéséből. Tehát jöhet elő eset, hol a kormány valamely intézkedésének, melyet a helyhatóságok által végrehajtatni kíván, törvényessége, vagy a helybeli viszonyok közti célszerűsége nem számtanilag kétségtelen.

A végrehajtási körben szintén felelős helyhatóságnak tehát megengedendő, hogy bizonyos határ idő alatt a kormánynak helyhatósági körbe vágó rendeletei ellen fölterjesztést tehessen, melyben ellenkező nézeteit tiszteletteljesen kifejtse; de ha a kormány bizonyos határidőben a fölírás dacára rendeletének végrehajtását ujlag követeli, akkor az teljesítendő.

Az ily fölirat mintegy óvástétel a helyhatóság részéről, mely által az a felelőséget alkotmányos uton magáról el, s egyedül a kormányra hárítja, azon esetben, ha azon intézkedés törvénytelen vagy célszerűtlen volna. Minden esetben azonban szabályul állítandó föl, hogy a kormányrendelet ily fölfüggesztéséből s végre nem hajtásából netán eredő károkért s hátrányokért a helyhatósági képviselőt mind azon tagjai, kik fölfüggesztésre szavaztak, személyesen felelősek, miért minden hasonló alkalommal névszerinti szavazás s a szavazók neveinek jegyzőkönyvbe vétele szükséges.

Tisza Kálmán is fölállítja ezen elvet; hanem azon korlátozással, hogy a kormány törvénytelennek tartott rendelete ellen a helyhatóság másodszor is fölírhat, s másodszor is megtagadhatja az engedelmességet: „csakhogy ez esetben ennek a bizottmányban egyenkénti nyilvános szavazás útján kell eldöntetnie, minden egyes tag, ki az ellenszegülésre szavazott, személyes felelőséggel tartozván mind az államnak, mind a netán érdekükben szenvedett egyeseknek eljárásáért“.

Hogy Tisza Kálmán elfogadja ezen elvet, elismerésre méltó dolog; hanem mi okból legyen a magában

helyes elv, t. i. a felelőség kölcsönössége alól és fölül — csak másodszeri ellenállás esetében alkalmazható a helyhatóságra? — nem látom által.

Ha felelőség alapján leendő szabályozva a följirati s félretételi jog, ámbár teljesen méltánylom Szentkirályi azon észrevételét (36. lap), miszerint oly nagy számu vétkesek felelőségre vonása gyakorlatilag nehézséggel jár, — de azt lehetlennek nem tartom, sőt azt hiszem, egy két példa, kivált a „zseb“ büntetése, megteendné üdvös hatását; — és így mégis egyet értek Tisza Kálmánnal, hogy „ha történhetnek is összeütközések, azok felette ritkák leendnek“, mert „a megye tagjai is bizonyly komolyan megfontolandják“ hogy mit tesznek.

És az így szabályozott följirási jog nem is lesz meddő; mert arra szolgál, hogy vagy a kormányt fölvilágosítsa a helyi viszonyokról, s más határozatra bírja; vagy ha ez nem sikerül — a helyhatóság a felelőséget magáról elhárítja.

Rendes időben, midőn a pártszenvédely nem dumaszt föl alsórendűi administratív ügyeket nagy államügyekké, s nem állít élére minden kérdést: az ilykép szabályozott följirási jogból eredhető surlódások zajtalanul tűnnek el.

Fontosabb esetben azonban vagy ha netán a helyhatóság jogaiban sértve érezné magát, a törvényesség kérdését ne appellálhassa-e a helyhatóság? s nem kell-e bíróságnak létezni, mely a kormánytól ép úgy mint a helyhatóságtól független, s mely a törvényesség kérdését eldöntse? Ez azon kérdés, mely az alkotmánygarantiák közt emlegetett bírósági intézménynek megvitatására vezet.

Tisza Kálmán „azon nagy fontosságú tisztet — hogy a törvényhatóságok s a központi kormány között

fölmerülő összeütközéseknél a törvényesség kérdésében határozzon, a legfelső országos törvényszék egy külön osztályára bizandónak tartja, mely osztály tagjai a törvényhatósági törvényszékeknek már legalább tíz évig működött tagjai közül az országgyűlés ajánlatára lennének a központi kormány által kinevezendők.“

A bécsi Reichsrath alkotmányozó bizottmánya is a charták schablonjának megfelelőleg egy Reichsgericht fölállítását indítványozza, ki közjogi s alkotmány kérdések iránt a hatóságok közti összeütközésekben döntő ítéletet mondjon.

Ezen eszme azonban, mint első tekintetre szembe ötlő, a jogtudomány egyik sarkalatos elvébe ütközik, mely szerint törvényt csak a törvényhozó magyarázhat. *Legem quis tulit interpretat.* A bíró csak magánjogi törvények alkalmazására, illetőleg magyarázatára bírhathat küldetéssel; s ezekben is legfőbb bíró a törvényhozás, mely ha a bíróságok egyes ítéleteit retroactivaneg nem semmisitheti is, de a legfelsőbb törvényszék vélekedését is rectificálja.

Továbbá ily intézmény az összeütközéseket csak szaporítja, mert a törvényhatóság és ministerium közti összeütközést — esetleg a bíróság és törvényhozás közti összeütközéssel tetézheti. In ultima instantia a törvényhozás elé kerülvén a bíróság által eldöntöttnek képzelt, de tényleg nem eldöntött kérdés — az a törvényt más-kép magyarázhatja; és ha magyarázatának visszaható ereje van, megsemmisíti a bíróság ítéletét, s ekkor kitűnik, hogy a bíróság fölösleges forum; és ha visszaható erő nem tulajdonítható neki, megfosztja a bíróságot erkölcsi tekintélyétől *pro futuro*.

Mint a törvényesség kérdésének nincs más bírója a törvényhozásnál — úgy Szentkirályival szólva: „a

törvénysértő miniszternek nincs más illetékes vádlója az országgyűlésen kívül; a refractarius megye ellen pedig nem létezik más eszköz, mint azon hatalom alkalmazása, melyet a törvény felelőség terhe alatt a miniszteriumra ruházott.“

A képviseleti parlamenti alkotmány Magyarországbán gyökeret verhet-e, meghonosulhat-e, ez ország társadalmi s népiségi viszonyainak megfelel-e? az még megoldatlan problema: hanem az bizonyos, hogy a képviseleti parlamenti alkotmány oly kifejelett egységes rendszert képez, hogy abba valami új tényező gyanánt más intézményt, mint a mely tetteleg benne működik, beleilleszteni nem lehet, a nélkül, hogy az egészet meg ne zavarjuk. A képviseleti parlamenti alkotmány pedig az államhatalom összpontosítása a parlamentben. A legfőbb birói hatalmat teljes lehetlen kivülré állítani.

Az országos főtörvényszék eszméje tehát, mint kormány fölött álló bíróság oly gyakorlatiatlan szép eszme, mint azon nemzetközi főtörvényszék, mely az örök-béke barátai által oly régen terveztetik, mely a nemzetek közti viszályokat elintézza, s a háborút megakadályozza. A dolgok természetében rejlik, s a történet tanúsítja, hogy sem a nemzetek s országok egymás-közti harcait, sem az állam benső életerőinek s érdekeinek surlódását egy hatalom nélküli közeg vagy eszményi intézmény föl nem tartóztathatja.

Mind ezen igazságok dacára azonban, Tisza Kálmán ezen eszméjét pártrokoni fölkarolták, s Ghiczy Kálmán bővebben kifejteni igyekezett, sőt támogatására Anglia példáját is idézé.

„Angliában — ugymond Ghiczy — minden ugy magán, mint közjogi, és így közigazgatási sőt pénzügyi tárgyakban is a fennálló ugy magán, mint

közjogi törvényeknek értelmét, s az előforduló esetekre alkalmazhatóságát régóta meghatározott bizonyos rövid folyamú eljárás útján akár a jogaiban sértett egyes polgárnak, akár a központi kormánynak bírvádi, vagy kártérítési keresete folytán, úgy az egyes polgárok, s a központi kormány és törvényhatóságok, mint a központi kormány és törvényhatóságok között, a rendes törvényes bíróság határozza meg, mely az országnak a korona által kinevezett, de ez által csak a parlament mindkét házának megegyező kívánatára elmozditható; és így kinevezetésük után a koronától, a parlamenttől, törvényhatóságoktól és egyes polgároktól egyaránt független legfőbb bíróból áll.

„A continensnek ugynevezett alkotmányos országai-
ban ellenben a közjogi törvényeknek ily esetekbeni
magyarázata és alkalmazhatása iránt különféle for-
mákban maga a központi kormány, a ministerium ha-
tároz, vagyis: saját rendeleteinek jogérvénye felett sa-
ját ügyében maga bíraskodik.“

Az utóbbi tétel teljesen hamis. Csak autokrat ura-
lom alatt határoz a kormány s bíraskodik maga saját
rendelvényeinek jogérvénye fölött; „ugynevezett“ al-
kotmányos országot, hol ez történnék, Ghiczy ur meg-
nevezni elfeledett. Alkotmányos országban közjogi tör-
vényeket a törvényhozás magyarázza.

A mi pedig Angliát illeti, teljes joggal viszonzá
erre B-e-j említett cikkében: „Hogy magánügyekben,
szabadalmak korlátozásában, egyes tisztviselők tulka-
pásai ellen a törvényszékek — különösen az erre hi-
vatott Queens bench ítéletet mondtak, tisztviselőket
elmarasztaltak, sőt a parlament szabadalmi felett is
ítéltek, mint ezt Ersquine May számtalan példakkal

bebizonyítja, elvitázhatlan igaz — de szabadjon kételkednem, hogy cikkiró ur csak egy példát legyen is képes felmutatni, hol a békebíró közjogra vonatkozó kérdéskben a végrehajtó hatalom és annak organumai között a törvény magyarázatával — vagy a törvénytelennek ismert rendelet megszüntetésével lépett volna fel.“

A képviseleti alkotmány alapelve nem csak a ministerium felelősége, hanem mindenkinek felelősége, ki közhivatalban eljár.

Hanem a ministerium felelősége kettős: politikai és köztörvényi. És mikép különböztetendő meg a közönséges törvény értelmébeni felelőség a politikai vagyis parlament előtti felelőségtől?

Minden állampolgárnak actorátusa van a rendes bíróságok előtt, a közhatalom minden kezelő ellen, a ministertől fogva le a hajduig, ha magán jogaiban s érdekeiben valamely rendelet, vagy cselekmény által magát károsítva véli, — épen azon joggal mint más magán személy ellen.

Ha azonban a ministerium oly — nem magánügyi — rendeletet ad ki, melyet egy vagy több állampolgár, vagy ha tetszik helyhatóság az alkotmányba ütközőnek, és így közjogilag törvénytelennek tart: az illetékességről legcsekélyebb fogalommal bírónak is éreznie kell, hogy nevetséges föltenni is ily esetekben, hogy a minister vagy ministerek a szolgabíró elé idéztesse; mint azt Ghiczy ur igen töredékes s hiányos előadásából kiokoskodni lehetne.

Épen az a parlamenti alkotmány szelleme, hogy a kormány viseletének törvényességéről, alkotmányosságáról legfőbb fórum gyanánt csak is egyedül a parlament ítél.

Hogy a parlamenti felelőség sokaknak nem elegendő garancia, az természetes; vannak emberek, kik általában elégtelennek, gyengének, túlságosan szelídnek tartják korunk büntető törvénykezését.

Hanem mint közönséges bűnökre, úgy a politikai bűnökre nézve is azt tanusítja a történet, hogy a bitófa és guillotine sanctiója sem elegendő arra, hogy valamint a szabadságnak ne akadjanak vértanui, úgy becsvágyó ministerek is hatalmuk alkotmányos korlátain túl ne lépjenek.

Ellenben, némi megfontolása után annak, hogy a politikai téren mily roppant mozgóerő a pártszenvédély és gyűlés, s hogy e szerint az említett jámbor óhajlás értelmében akasztófa-sanctióval körülvett ministeri felelőség in praxi valóságos mexicói állapotokat idézhetne elő, kivált oly országban, hol a honárulás vádjára oly olesó, mert szapora mint a gomba: mégis csak azon eredményre jutunk, hogy a parlamenti rendszer értelmében való politikai felelőség a legemberiebb, legpolgárosultabb s egyuttal legeszélyesebben kigondolt alkotmány-garancia.

Igaz, sajnos, hogy a törvényhozó-test is megvesztegethető, akár pénz, akár pártérdek közössége által, és így lehető hogy alkotmányos formák közt alkotmányellenes szellemben kormányzó ministerium az alsó házban többséggel bírva törvényszegéseket is követhet el: hanem az is igaz, hogy ily állapot lehetősége már magában közdepravatióra, vagy legalább is arra mutat, hogy az illető nemzet vagy ország parlamenti alkotmányra nem érett meg, vagy túl érett: ez ellen pedig nincs orvosság!

A legkevesebbet sem használna pedig ez ellen akár rendes bíróságot, akár rendkívüli főtörvényszéket, a

kormány cselekedetei törvényességének megítélésével bizni meg: mert oly közerkölcstelenség, minőt épen jelzék, a birákat sem fogja érintetlenül hagyni.

Általán különös következetlenségnek mondható, hogy azok, kik minden minister irányában már a priori azon föltevésből indulnak ki, hogy zsarnok, megvesztegethető, áruló: a bíróba föltétlen bizalmat helyeznek. Lélektanilag véve a dolgot, a bíró is csak ember; ki ha alól fölül független lehetne is, nem mindig az, hanem önmagát függésbe helyezi; s ha nem félti kenyerét, vár címet, kitüntetést, rokonainak emelését.

* * *

Tisza Kálmán — nem elégelve ugy látszik az alkotmányos kormányzat biztositékául fölállított törvényszéket, — sok tekintetben helyes, s az ő pártállásában csaknem meglepő nézeteket tartalmazó röpiratában többi közt egy elvet mond ki, mely a parlamenti kormányzat irányában lehető legreactionariusabb.

Ő ugyan is a megyék véleménye, s az országgyűlés véleménye közti conflictus lehetőségét állítja föl — s ezen esetre nézve így szól:

„Csak egy esetben . . azon esetben ugyan is, ha az országbeli törvényhatóságok többségének véleménye ellenkezésbe jönne a képviselőház többségének véleményével, tartanám a dolgot oly komolynak, hogy szükséges legyen végére járni csalhatatlanul, hogy melyik képviseli az ország valódi véleményét; mert ez már egy országos meghasonlásnak jele volna. És itt is igen nagy a parlamenti felelős kormány előnye a többiek felett, készen a mód megtudni a nemzet valódi

akarátát a ház feloszlatása s a nemzetre hivatkozás által.“

Az 58-dik lapon pedig: „a törvényhatóságok többségének a képviselőház többségétől eltérő véleménye a nemzetre hivatkozás szükséges voltát idézi elő.“

Tisza Kálmán ebben találná a törvényhatóságoknak megszünt utasításadási jogát kipótolva.

Ha már magában politikai szörnygondolatnak mondaná minden európai alkotmányos ember azt, hogy helyhatóság és törvényhozás véleménynyilatkozatai egymással párhuzamba tétessenek, egymás irányában mérlegeltessenek, azoknak conflictusa még törvény által is előre láttassék: mégis van valami örvendetes abban hogy T. K. ur e nézetnek kifejezést adott, mert az legvilágosabb bizonyítéka, hová vezet azon „törvényhatósági“ doctrina, melynek nemzedékünk nagy része hódol, — mind a mellett, hogy a parlamenti szójárásokat szajkómódjára hányaveti!

Tisza Kálmán jól organisált logikai elméjével kibetűzte a „törvényhatósági“ intézmények végconsequentiait, s elég bátor azokat kimondani. Valóban ha a helyhatóságok törvényhatóságok volnának: ugyan miképen mérköztetnék-e „törvényhatóságok“ többségével az alsó házi egyének többsége véleményük erkölcsi súlyára nézve? miként állithatná ellenkezés esetén hogy nem a „törvényhatóságok“ többsége, hanem ők X, Y, Z, O, — képviselik a nemzet valódi közvéleményét?

Itt áll épen Hercules a váluton! — törvényhatóság, s municipalis alkotmány? vagy administratív helyhatóság s képviseleti alkotmány: tessék választani. A kiegyeztetés eredménye — sem ez, sem az, hanem va-

lami mixtum compositum, vagy is kófic, mint a becsületes Mészáros Lázár szokta mondani.

Tisza Kálmán tehát csak azt formulázta világosan, mi a törvényhatóságok ebbeli jellemének föntartásából szükségkép következik: „az országgyűlésről az apellata a törvényhatóságokhoz; — a törvényhozás decentralizációja, visszahelyezése a megyékbe; a közhatalom súlypontjának áttétele a parlamentből a „törvényhatóságokba“.

Ebbeli aggodalmaink azonban hamar eloszlathatók, ha meggondoljuk azt, hogy Tisza K. ur ezen indítványát országgyűlés el nem fogadná; mert nem várható törvényhozó-testtől hogy ön szántából abdicáljon, sőt föltéve, Tisza Kálmán ur ezen eszméje már becikkelyezve állana törvénykönyvtinben: — fogadni lehet reá, hogy azt a legközelebbi országgyűlés — egyszerűn eltörölné.

* * *

Nevezetes jelenség hazánkban hogy vezérpolitikusok, kik egy oldalról magukat a képviseleti parlamenti rendszer híveinek vallják s őszintén tartják is: a mellett hogy a ministeri felelősség törvényben megállapított; hogy a kormány egy garasról sem rendelkezik, melyet a ház meg nem szavaz; a mellett hogy korklátlan sajtó- és egylet-szabadságot követelünk, sőt azt birjuk is, még azon kívül az ország helyhatóságait „törvényhatósági“ rangra emelni, s azokat a kormány rendeleteinek félretételére félhatalmazni akarják; s még mindezt nem eléglük, hanem a ministerium és helyhatóságok közt e vagy ama rendelet törvényessége iránt fölmerült véleménykülönbség esetére még külön bi-

róságot akarnak fölállítani, mely köztük a kérdést eldöntse.

De sőt Tisza Kálmán mind ezen kívül azt kívánja, hogy ha a megyék többsége az alsó-ház többségével ellenkező véleményt vall, akkor új választások irassanak ki.

E jelenségnek megdöbbenve kérdi az ember okát. Vajjon oly féktelen volt-e ezen ország kormánya öröktől fogva, hogy a nemzet a törvénytelenségek elleni önvédelem gondjai s félelmei közt az őrzőngésig izgalt? Vagy a nemzet oly demoralisált-e, miszerint mindennemű ügyeket keres, nem hogy a közszabadságot biztosítsa, hanem hogy a közrendet és kormányzást általában lehetlenné tegye?

Ah nem!

Bármilyen volt légyen is 1848-ig az austriai kormány, s az annak alárendelt, s csaknem beszámítás alá nem jutó magyar dicasterialis kormány: annak mostani teljesen megváltozott állam- s alkotmány-viszonyaink közt semmi hordereje. Nem egy Metternich-Sedlniczki, nem egy Bach-Thierry kormány, hanem parlamenti ministerium ellenében állunk.

A mi pedig a nemzetet illeti: az ország minden népe, de kiválólág a magyar, annyi kormányváltozások, államrázkodások, és ismételt formaszzerű anarchia közepett oly bámulatos rendszereteket és törvénytiszteletet tanusított, hogy azt bátran a legkönnyebben kormányozhatónak, legkevesbé anarchicusnak mondhatni.

Hanem a magasabb, a közügyekbe befolyást gyakorló értelmes vagy az értelmiséget bitorló osztályok elfogultsága, előítéletei s pártszüvedélyei okozzák, hogy oly nehéz országunk most már kivivott alkotmányának

alapján is tartósságot ígérő intézményeket alapítani; és hogy azon kiválóbb szellemek is, kik országrendezésünknek eszméik kifejtésével s javaslataikkal előmozdítják, részint fél uton állnak meg elveikkel mint Szentkirályi, részint a legnagyobb ellentétekbe bonyolodnak, mint Tisza K.

Nem rendezett államviszonyokra számított, nem egészes politikai az, az államintézményeket a kormány erőszakos hajlamainak, államcsinyeknek föltételezésére alapítani; a helyett hogy az, mint parlamenti felelős kormány, a törvényhozás organicus részének tekintették; s pedig épen fejének, mely vezérel; mely megzavarodhatik ugyan, megőrülhet, megengedem; hanem azt is mélyen érzem, hogy ily abnormis állapotra fektetni az államrend súlyát nem egyéb, mint nemzetközi téren a fegyveres béke, — mely előidézi s örökíti azon súrlódást, melytől félünk; — mely nem engedni kifejleni a béke áldásait; és kimeríti a nemzetet a harc előtt.

Tartsuk szem előtt, hogy a kormánynak is vannak létföltételei; s ha azokat ignorálja a nemzet: esztelen háztartáshoz hasonlóvá teendő állami létét, s utóvégre önmagát bünteti.

* * *

Az alkotmányos rend és szabadság garantiait egyedül anyagiaknak képzelni, azokat általán külsőlegesen intézményekben keresni, nagy tévedés.

Kétségtelen hogy megvesztegethetlen tisztikar, független jellemű, becsületes birói személyzet már magában egyik erős biztosítéka a polgári szabadságnak.

Másik a nyilvánosság, az egyesületi és sajtószabadság. A hatóságok eljárásának, közgyűléseinek, — és a törvénykezésnek nyilvánossága, — és a sajtónak azon joga a kormánynak és közegeinek eljárását szigorú bírálat alá vetni: az ellenőrködés leghatályosabb nemei.

E nyilvánosság hatása alatt kifejlődő közvélemény állandó nyomást gyakorol a kormányra; és ez ad egyedül a parlamenti felelőségnek valódi súlyt.

A mely országban ezen erkölcsi hatályok hiányzanak, ott a parlamenti alkotmány, bárminő drákói ministeri felelőségi törvénnyel s anyagi garantiákkal vegyük körül, valósággá nem fog válni soha.

Mert — mélyebben vizsgálva tárgyunkat — azon eredményre jutunk, hogy az alkotmánynak összhangban kell lennie a társadalmi szervezettel, a nemzet geniusával, közérzetével.

Ez oknál fogva tapasztaljuk hogy az alkotmányos szabadság fogalma s biztosítékai országok és nemzetek szerint különbözők.

Angliában az alkotmány biztosítóka eddig a vagyonos osztály uralkodásában, tehát a társadalmi szerkezetben rejlett. Erős aristokratia, mely folyvást a demokratiai elemekből emelkedik ki, s folyvást oda megyen vissza, azokkal vegyít, úgy hogy a választalat észre sem venni, és ugyan azon joggal nevezhetni azt erős demokrátiának aristokrat formákkal s hajlammal. Ebből a demo-aristokrátiából, melyet a vagyonos osztály egyeteme képez, kerülnek ki a fizetéstelen tisztviselők, a díjt nem húzó parlamenti képviselők, a túlsúlylyal bíró angol egyház főbbjei, a hadsereg tisztjei. E vagyonos osztály uralkodik tehát a közigazgatásban, törvényhozásban, az egyházban és a hadseregben.

Nincs tehát huzavona, versengés, vagy összeütközés a polgári, egyházi s katonai hatalom között: hanem összetartás. És ezen uralkodó osztály nem él vissza — hanem az ország dicsőségére, s a nép érdekében él hatalmával; tapintat, mérséklet, nemzeti közszellem jellemzi őt: ennél fogva az alsóbb osztály önérvényesítési törekvései csak természetes fejlődési menetet képeznek, mely koronkint lehet heves s szenvedélyes, de egészben véve nem alkotmány-, sem társadalom-ellenes.

Angolország összes politikai intézményeinek áttiteltetése Franciaországba — ott ezen eredményt nem szülhetné. Más a nemzet geniusa, más társadalmi organismusa. A francia nemzet közszelleme a polgári jogegyenlőségre, s a szellemi szabadságra irányzott. Alkotmányos intézményei mindenkor gyarlók maradtak; a polgári s szellemi szabadságon alapuló közvélemény — az absolutismus s imperialismus dacára is erős hatást, sőt nyomást gyakorol a kormányzatra: Franciaországban is megfelel tehát az ott létező nem csekély szabadság a nemzet geniusának, s ezt nem politikai intézményei eredményezik.

A német nemzetet állami egységre irányzott becsüvagyó törekvései újabb időben kilhozták ugyan sodrából. Azelőtt több német államban, Porosz-, Szász-, Bajorországban, Badenben az alkotmányos élet virágzásnak indult; hanem rend, kitünő közigazgatás uralkodott majd mindenikében; és minthogy nemzeti geniusánál, polgárius hajlamainál fogva a rend s biztosság, jó közigazgatás — a politikai szabadság becsével bir a német szemében: azért tapasztalhatott minden utazó Németországban bizonyos elégtültséget, kényelemérzetet, mely az idegenre is kellemes hatást gyakorolt.

Adjatok a szolgálai engedelmességhez szokott (számra legnagyobb szláv fajnak, az) oroszoknak parlamenti alkotmányt: minő garantiák volnának képesek abba életet lehelni, s annak tartósságot kölesönözni?

A képviseleti parlamenti rendszer a legcivilisáltabb országokra illő, s legfejldöttebb társadalmat föltételező államforma. Az nagy vagyonosságot, s főleg erős polgárságot, tehát gazdag, mívelt, értelmes polgár középosztályt, más szóval széles értelemben vett demokrátiát igényel.

Hazánk szerencsétlenségére itt nem fejlett ki még ily középosztály. Demokratia itt nem létezik. Van népcsőcselék a városokban, van mezei proletárság vidékeken, van országszerte sok uri koldusunk, s arisztokrata demagogunk: de azon gazdag, mívelt, értelmes s csak esze és munkája után gyarapodó demokratia, mely Német-, Francia-, Belgaországok társadalmának jellegét kölesönzé, mely Angliában folyton összeolvad az arisztokrátiával s azt fölfrisiti, mind nagyobb befolyást gyakorol az alkotmány, különösen a választási törvények reformjára: ilyen valódi demokratia nálunk hiányzik.

Polgárságunk gyengének érzi magát és gyenge; a nép és arisztokratia közt válaszfal van, de nincs összekötő hid. A polgári osztályhoz tartoznék a zsidóság nagy része; de az idegen elemként lévén az osztályok közé beékelve — azoknak egymásba oladását végkép lehetlenné teszi. A zsidóság pedig teljes egyenjogusítása után is cast fog maradni, mindaddig míg a kereszténységgel családilag össze nem olvad. Ez pedig csak hosszú idő műve leend.

Azután tekintetbe veendőek a nem magyar népiségek; kiknek egy része az alkotmányon túlmenő ábrán-

dokat kegyel; más része, még pedig legnagyobb része, nyelvének érvényesítését többre becsüli mind azon politikai s társadalmi jogoknál, melyeket nekik 1848-ki alkotmányunk nyújt.

Végre jó a magyar gyenge állami ösztönével, erős municipalis hajlamaival, melyeket pártérdek s párt-szenvedély oly igényekig fokoz, mik az állami létet fenyegetik.

Ezen észleletek után meg kell vallanunk, hogy a képviseleti parlamenti rendszer meghonosítása hazánkban oly problema, mely időt, nem csekély szerencsét, s a törvényhozás minden egyes tényezőjétől nem küzönéséges államférfiúi tehetséget s tapintatot igényel:

és ezen észleletek után az alkotmányos rend garantiáiról elfogulatlan olvasóm is máskép fog talán gondolkozni, mintsem hazánkfiainak nagy része.

VI.

Mi következik mindezekből, kormányzatunk és közigazgatásunk leendő szervezését illetőleg?

A képviseleti parlamenti alkotmány, melynek alapjai az 1848-ki törvényekben letevék, s melyért oly nagy-szerű áldozatokat hozott az ország, tettelegesen van: ha tehát a nemzet nem akar önmagával gúnyt úzni, nem fogja közigazgatásának rendezését a municipalis rendi alapra fektetni, nem fog a törvényhatóságokkal statut in statu alkotni.

Azon kérdés fejtendő meg tehát: miként szervez-tessenek a helyhatóságok, hogy a ministeri kormányzás állítólagos következése, a burokratia lábra ne kapjon, hogy midőn a törvényhatósági rendszerrel föl hagyunk, egyuttal az egyéni s polgári szabadságnak gyakorlati biztosítóka, a helyhatósági önkormányzat, mely a magyar nemzeti geniussal teljesen öszhangzó, veszen-dőbe ne menjen.

Ki az e lapokon elmondottak után azt hinné, hogy a régi megyéknek azonnali megszüntetését, s a köz-ségi rendszer behozatalát hozandom javaslatba: csalódnék.

Habár a megye tetteleg megszünt törvényhatóság lenni, s a municipalis Don-Quixottok az élettelen muni-

cipium csontvázát csörtetve kelletlen zajt okoznak is, nem kell elfeledni hogy az egyes megyei területek százas közigazgatási együttléte oly kapcsokat füzött, miket rögtön széttépni nem lehet. A megszokás is erő.

A nélkül tehát hogy egyes megyék célszerűbb beosztását, vagy kikerekítését, határolását kizárni akar-nám — mint minden reformnál, ugy itt is szem előtt tartandónak vélem, hogy nem eszményekből, hanem tetteges viszonyokból. kell kiindulni; ezeknek pedig történeti folytonosságuk nagyon.

Más oldalról ugyan kétségtelen hogy a községi rendszer a közigazgatás jövő formája. De a községi rendszer vagyoni s értelmi magasabb fejlődést, nagy iparos városokat föltételez; s így nem rögtönözhető; csak előkészíthető az által, hogy mind több és több község rendezett tanácsal láttassék el s a megyéknek, melyek ugy is többnyire a kellőnél nagyobb közigazgatási területet képeznek, gyámsága alól vétes-sék ki, közvetlenül a ministeriumnak rendeltetvéu alá. Ezen fejlődés egyébiránt már is folyamatban van, csak előmozdítandó, rendezendő. Nem kell e részben ismét azt hinni hogy ez uton a központi kormány teendői s hatalma szaporodni fognak; mert azon teendők, mikben eddig a megye volt competens, ekkor az illető községre menendnek át; csak azon ügyek levén terjesztendők a ministeriumhoz, melyek eddig is, csak hogy a megye útján, mint átmeneti postán kerültek hozzá.

A megyék tehát el nem törlendők; hanem reformjok, végleges rendezésök a halaszthatlan föladat.

E rendezésnél pedig legyen a kormány elég bátor, és legyen az országgyűlés elég elfogulatlan, szakitani a municipális hagyományokkal, valamint a tör-

vényhatósági s parlamenti rendszerek kiegyeztetésére célzó velleitásokkal; és végre azon ótestamentomi nézetekkel, melyek szerint a megye „törvényhatóság, a megye a kormány ellenőre, az alkotmány palladiuma sat.“: hanem a megye-rendezésnek egyedüli célja legyen az: — az országot a lehető legcélszerűbb s az egyéni szabadságot legjobban biztosító közigazgatással boldogítani.

És pedig Magyarországbán az országlati összpontosítás szüksége egy részről — a nemzetet jellemző erős önkormányzati ösztön más részről azon két tényező, melyeknek egyenlő méltatása kell hogy a helyhatóságok rendezésében vezessen.

Helyes elvet mond ki tehát, s kár hogy következetesen körösztitil nem viszi a ministeriumnak a helyhatóságokhoz intézett körirata így szólván: „minden egyes kérdés eldöntése körül azon elv (lesz) irányadó, hogy a hatósági érdekek fölött a hatóság, az országos érdekek fölött pedig a felelős kormány van hivatva első sorban örködni.“

De mi következik ezen elvből:

1-ször. Hogy országos ügyek administratiójába a helyhatósági bizottmányoknak bele avatkozni nem lehet;

2-szor a helyhatósági tisztviselőnek ezen országos ügyekben közvetlenül a kormány alá kell rendeltnek lennie;

3-szor nem szükséges, sőt az 1848: III. t.-c. 3. 6. §§-ai után meg sem engedhető, hogy a ministerium ebbeli rendeletei előbb a helyhatósági bizottmány tárgyalása alá kerüljenek, s annak közvetítése útján tétessenek át a végrehajtó tisztviselőhöz; legkevesbé pe-

dig hogy a helyhatósági bizottmány határozzon a fölött, vajjon ily rendelet végrehajtandó-e vagy sem?

Ezen pontokat politikai s közjogi szempontból már főntebb indokolván, még közigazgatási szempontból kell, de elég talán röviden utalnom arra, hogy a megyei kis és nagy gyűlések ebbeli szerepe és hatásköre mint törvényhatósági jellemének utolsó nyoma, — a helyhatósági bizottmányokra át nem ruházható; mert a folyó ügyek halasztást nem szenvedhetnek.

Hogy állnak a dolgok ma in praxi a megyékben? Tegyük föl hogy nem évnegyedenként, hanem minden hónap elején tartatik bizottmányi közgyűlés. Ez befejezi ülését például 5-kén. Akkor a jegyző hazamegyen lakhelyére, vivén magával két-három száz ügydarabot, mely neki jutott. Otthon bevégi darabjait, ha szorgalmas, 10—14 nap alatt. Akkor behozza a megye székhelyére; most neki állnak az irodában purizálni, expediálni; ismét két három hét.

De tegyük föl a hónap 6-kán érkezik be valami halaszthatlan tárgy. Azt elintézetlenül hagyhatja-e az alispán? és ki felelőségére ha a halasztásból kár ered? Ha pedig az alispán későbbi indemnity reményében elintézi: nem tűnik-e ki hogy a bizottmány csak ötödik kerék?

Az 1861-ki megye-administráció mit sem bizonyít; mert a 61-ki megye a felső hatóságokat ignorálva, katonai s adó-ügyekbe be nem folyva, a volt törvénykezést megszüntetve, az országbirói értekezletet nem azonnal elfogadva: közigazgatása jó formán a semmit tevésben állt.

De ma minden óra egy beadványt hoz; s egy órai késedelem sokféle ügyet megölhet, sok vagyoni létet tönkretelhet. Mondhatni hogy bizonyos dolgok a

bizottmányoknak föntartandók; másokat önállón elnökileg elintézhetni. De ki fogja — minemű casuista kijelölni azon határvonalat, mely a sürgetős ügyeket elválassza a nem vagy kevesbé sürgetőtől? a praesidialisokat megkülönböztesse azoktól, melyek a bizottmányi elintézésnek tartandók fönn?

Továbbá ily megkülönböztetés gyakorlati lehetőségét föltéve nem-e épen azon ügyek eshetnének halasztatlanságuk miatt elnöki elintézés alá, melyek fontoságuknál fogva bizottmányi tárgyalásra látszanának méltóknak? s ekkor nem fog-e a bizottmány közigazgatási szerepe jelentéktelenné sülyedni, úgy hogy az egész apparatus havonkinti mozgásba tételéhez nem volna arányban annak működése s credménye? És a határozottan ki nem jelölhető korlátok vélt vagy tetteleges áthágása nem adna-e alkalmat örökös és meddő surlódásokra — az egyesek s a közszolgálat gyakran kipótthatlan kárára?

Illusorius hatáskörrel ruházni föl a bizottmányt — gyakorlati cél nélkül való; — csak oly dolgok kerüthetvén elintézése alá, melyeket összetülésekor elintézetlenül talált; és a mint ülését bezárta — azon perében keletkezővén újabb meg újabb tárgyak, melyek elintézést igényelnek.

Egyébiránt, kik a bizottmányt azért akarják a helyhatósági tisztviselők és a kormány közé illeszteni, mint valami tribunált, hogy általa a kormány hatása a helyhatóságokra mérsékeltezzék: azok elfeledik, hogy a megye a kormányzati organismusban nem a legalsó közeg, nem az utolsó község; hanem a megye alatt ismét más kisebb nagyobb községek állnak, egészen a falusi községekig; — és ugyan azok, kik a megyei község függetlenségét követelik a kor-

mány irányában, fönttarthatni vélik a megye régi omnipotentiáját, az alsóbb a falusi község irányában. Elfeledik tökéletesen hogy azokkal sem lehet ugy bánni, mint 1848 előtt. Azok is autonomiát követelnek; s fognak mind inkább követelni, és kell is, mint föntebb jelzém, hogy a községrendszer létesítése felé vezettesse nek; — fognak pedig autonomiát követelni ugyanazon elvek alapján és azon mértékben — melyeken a megyének a kormány irányábani autonomiája nyugszik.

Azon tény, melyet az országban könnyű észlelni, hogy a telkek felosztása által a választási jog alapja mind inkább szélesedik, legalsó elemei mind inkább szaporodnak: a községi autonomia terén is mindinkább érvényesítendi magát; az értelmiségnek mind nehezebbé válik már is befolyását föntartani; a nevek, melyek még máig néni hagyományos hangsúlylyal bírnak, elvesztendik azt; s a birtokos s értelmes osztály befolyásának csak a megvesztegetés eszköze fog fönmaradni, — mint azt több jelenség már is érezteti.

A helyhatóságoknak államszolgálati hatásköre (der übertragene Wirkungskreis) — mondjuk ki szárazon, csak burokratice kezelhető. A főnök (alispán) referáltat magának, végrehajtat, a miniszternek jelentést tesz: szóval közvetlenül expediáltat.

Az önkormányzatot országos ügyekben az országgyűlés képviseli; ő annak ellenőre; a helyhatósági önkormányzat a helybeli ügyekre szorítkozik.

Egyedül ezen helyhatósági önkormányzat organuma a helyhatósági képviselő-testület, a bizottmány. Ez a helyhatósági autonomia ellenőre, fönttartója. Ez a helyhatósági terület közös — iskolai, közlekedési, rendőri, közmunka s gazdasági érdekeiben s ügyeiben — a törvény korlátai közt — határoz, cselekszik; azo-

kon túl pedig javaslatokat a kormányhoz, kérelmeket az országgyűléshez intézhet. De a közigazgatás folyamába közvetlenül nem avatkozik.

Collegialis közigazgatás alól — egyéni közigazgatás fölül: már magukban össze nem férő ellentétek.

De ha bár a helyhatósági bizottmány a kormánynak ország-közigazgatási hatáskörébe avatkozólag be nem folyhat, ebbeli rendeleteit végrehajtás előtt föl nem függesztheti, — csak utólag terjeszthet föl irántuk föliratot a kormányhoz vagy országgyűléshez, mint legfőbb bíróhoz:

habár a helyhatóság bizottmánya csak helyhatósági ügyekben képez tanácskozó s határozó testületet, s a ministeriumnak csak is a helyi ügyekre vonatkozó rendeleteit veheti végrehajtás előtt tárgyalás alá.

Nem kell azt képzelní hogy a helyhatóság nem tizendvén magas politikát — a megyei s városi tanácskozások csak csip-csup ügyek közül fognak forogni, mikből mit sem tanulhatni. Az igaz, hogy a bizottmányi közgyűlésben a megye vagy város concret ügyei, a helyi közigazgatás fontosabb tárgyai s nem elvont elvek képezendvén a tanácskozás tárgyait, azok nem fognak oly fellengős s pathetikus szónoklatokra adni alkalmat, minők 1823-tól 1848-ig napi renden voltak: mert hisz mindazon socialis s politikai kérdések, melyek ama korszakban a megyegyűléseken vitattattak, azóta vagy megoldattak, vagy a törvényhozás keblében már tárgyalatnak. Mik valának 1848 előtt az elméket foglalkoztató, a szenvedélyeket gyújtó kérdések? a közös teherviselés, az urbérváltság, a városok szervezése, a földbirtoknak feudalis kötelékeiből való kibontása, szabaddá tétele, az alkotmány biztosítása, kifejtése: mind ezen reform-kérdések az 1848-ki törvények által s

azóta sokkal radikálisabb értelemben oldattak meg, mintsem az 1848 előtti legszélsőbb párt is remélhí merte volna; ennél fogva tetteleg alig vannak oly nagy állami s társadalmi reformkérdések napi renden, mik a megyei vitatás tárgyául megragadtathatnának.

De más részt van-e oly közügy, közérdek, vagy oly kis közigazgatási kérdés — adó kivétel, ujjoncozás végrehajtása, útépités, mezei vagy egészségrendőri, közbiztossági vagy még kisebb kérdés, melynek politikai oldala nem volna, vagy a politikával valamikép össze nem függne, s melynek tárgyalása jóhiszeműleg vagy demonstratív szándékkal a politikai térre nem terelvé a vitatást?

Tehát ha politikai viták általán kitiltatnának a helyhatóságok tereméből: ez általános tilalom föntartható alig volna, mert, mint mondók, mi az a mi nem vág politikába? de ily tilalom föntartása a kormányt mindenestre szűkkeblű s kicsinyes rendszabályokra is vezetné.

A képviseleti alkotmány szelleme nem a preventio, hanem a repressio. A nép teljhatalmat ad választottainak a törvényhozásra, s általa a kormányzásra; s csak utólag következik a felelőség. A sajtó szintén repressiv törvény alatt áll. Mint az egyénre, ugy a helyhatóságra nézve a szabadság a szabály; s egyetlen korlátja a törvény.

Nem lehet s nem szabad a politikai discussiót mint olyat elvileg s előlegesen kitiltani a helyhatóság tanácssterméből. Hanem ha a helyhatóság oly határozatot hoz, mely körén kívül áll, mely a törvényhozói körbe vág, vagy a kormány jogaiba s kötelességeibe üt-közik, vagy általán törvénytelen úton, törvénytelen célra izgat: a törvényhozás, illetőleg ennek kifolyása a

kormány föladata ez ellen föllépni, az illetőket felelőségre vonni, a törvényt tiszteltetni, a helyhatóság határzatát megsemmisíteni.

* * *

A helyhatósági önkormányzatnak ezek szerint a bizottmány levén organuma, letétményese és őre: főfontosságú kérdés: mily elemekből alkotandó ezen bizottmány?

Fölösleges megegyezni legelsőbbben is, hogy a kormánytól teljesen független, és oly férfiakból, kik a helyhatóság területén állandón laknak.

De lényegesnek tartom, hogy az sokkal kisebb számú legyen, mint az 1861-ki bizottmányok. Kisebb megyében száz — a legnagyobbakban négyszáz. Mert a bizottmány hatáskörében, bizonyos qualificatiók kívántatván annak tagjaitól, a legnagyobb megyében sem igen található több egyén, ki bizottmányi tagságra képes is, s ebbeli kötelességeit teljesítse is; különben a három évi turnus aligha lenne valósítható. Egyébiránt is tudvalevő dolog, hogy a bizottmánynak számszerinti szaporítása nem emeli annak értelmi képességét, s legfőlebb a tanácskozmány akadályja, s a népámitók s szájhősök játékát könnyíti. Végre nagyobb számú bizottmány oly különféle, és szétágazó elemeket tartalmazna, hogy attól közigazgatási közreműködés, egységes szellem nem várható.

Ellenben a javasolt szám elegendő arra, hogy a megyeügyekre befolyni akaró jogos ambíciók kielégítenek. Hogy pedig a bizottmány egyéneként is érdekelve legyen a gyűlések látogatásában — valamint hogy az a tisztikar mint a kormány irányában is kellő tekintélyvel birjon: kell hogy az birtoka által fölhíva,

nívéltsége által képesítve is, a közbizalom által is kijelölve legyen, a helyi ügyek vezetésébe okosan s haszonnal bele szólni.

A bizottmány alakítása mindezeknél fogva ugyanazon képviselő választási alapon, mely az országgyűlési képviselet alapja, tévesztett fogna lenni: sőt az a birtok, értelmiség, s a megye hatósága alá tartozó nagyobb vagy egyesített községek képviseletének helyes combinatiójából kell hogy álljon.

Ha egyedül a földbirtokos osztály uralkodnék, vagy csak látható túlsúlyal birna a bizottmányban: a mostanihoz hasonló „junkerwirthschaft“ s municipalis bohózatok ismétlése, a többi osztályok elégtelensége, s az egész intézmény hitelvesztése nagy gyorsan fognának beállani.

Ellenben ha minden diploma bizottmányi tagságra jogosít, vagy a köznép küldöttei aránytalanul számosabbak az értelmesebb, vagyonosabb osztályok képviselőihez képest: zugprókátorok s népcsalók kezébe kerül a túlsúly; minek mily épületes következményei vannak: egy híres magyar város állapota az 1867-ki választások után — megizlettette; pedig ez csak előize egy majdan vastagabb eledelnek.

A bizottmány tagjai tehát három categoriából kerülnének ki, s egy-egy harmad részben:

1. A legtöbb adófizetőkből, — kiknek minden harmad évben ismét egy harmada kilép; s kik akár az adó-kimutatás szerint sorrendben a mint következnek, egyéni joggal birnak, akár pedig bizonyos censust, p. legalább 3000 fit. egyenes adót fizetők által választatnak.

2. A nagy községek, vagy e célra egyesített kis községek képviselői, a bizottmány egy harmad részét képezik.

3. Az utolsó harmadot pedig választják a községre, melyben laknak, tekintet nélkül, azon megyei lakosok, kik legalább 200 ft. közvetlen adót fizetnek, ügyvédek, orvosok, mérnökök stb., ha legalább öt év óta diplomát birnak s a megyében laknak, — s a papok különbség nélkül, kivéve a kolduló szerzeteket.

A választás és választhatás qualificatiója ugyanaz. A községek az előljáróság tagjai közül küldenek a bizottmányba képviselőt, — nagyobb község a polgármestert, az egyesített kis községek, az egyik község biráját.

A bizottmány alakítására nézve csak az elvet jelölém meg, — a módozat további részleteihez nem ragaszkodva.

A bizottmány határozatának érvényességére a tagok két harmadának jelenléte szükséges. A jelenlevők általános többsége határozó. A végzést a főispán mondja ki.

Föltéve tehát egy ilyen független elemekből álló, a vagyon és értelmiség alapján combinált, számra csekélyebb bizottmányt: biztosnak tartanám a helyhatósági önkormányzatot, a helyi érdekek értelmes s szilárd közigazgatását.

Igy alakult bizottmányoknak befolyása a helyhatósági közigazgatási tisztviselők választására egészen máskép ítélendő meg, más eredményekkel is járna, mintsem az 1861—67-ki városi s megyei választásoknál tapasztaltuk; s az ellen nem is fognának azon méltó vádakat emeltethetni, melyekkel a lefolyt választások elárasztatnak.

Ennélfogva az administratív tisztviselők választása aképen volna rendezendő, hogy a főbb tisztviselőket

(alispán, szolgabíró, főjegyző, kapitány, tanácsosok, főjegyző) a bizottmány a főispánnal — illetőleg polgárnagygyal — egyetértőleg válaszsza meg, s megerősítés végett terjeszsze föl a belügyministerhez; ki azonban azt megerősíteni tartozik, ha becsülete vagy képessége ellen a törvényértelmében kifogás nem tehető. Az alsóbb tisztviselőket pedig végérvényesen válaszsza; e választásai is tudomásul fölterjesztendők a belügyministerhez, de megerősítésére nem szorulnak. A városok polgármestereit pedig, mint a főispánokat, a király nevezi ki.

Önként értődik, hogy a választott tisztviselő holtig hivatalában marad, ha csak birói ítélet alapján el nem mozdíttatik; s hogy az egész tisztikar e szerint egyszerre soha sem változván, a közigazgatás folytonossága biztos.

A helyhatóságokat rendező törvény egyuttal átmeneti cikkeket tartalmazzon, melyeknél fogva új választás nem fogván tartatni, az ujdön alakított bizottmány a főispánnal egyetemben a tisztviselőket kijelölje, s a névsort qualificationalis okmányokkal egyetemben megerősítés végett fölterjeszsze; e célból gondosan át nézze a jelenleg működő tisztviselői karnak sorozatát, szerezzon alapos tudomást mindenik munkásságáról, s ezekből az új kijelölésbe átvegye mindazokat, kik eddig hivataluk betöltésére képességet s szorgalmat tanusítottak, — úgy hogy e részben minden érdek sértése lehetőleg elkerültessek; — az ujonnan betöltendő hivatalokra pedig — a nélkül hogy az, miszerint valaki előbbi kormányok alatt szolgált, bűnül imputáltatnék vagy akadálnak tekintetnék — egyedül a képességre való tekintettel történjenek a választások.

Hasonló qualificatiónál a megyebelinek adatik elsőség.

Valamint a főispán a megyének, ugy minden tisztviselő kerületének székhelyén, vagy kijelölt hivatala helyén köteles lakni.

A bizottmánynak illetén befolyása a tisztikar betöltésére annak tekintélyét a tisztikar irányában emelni, s így a hivatalnokoknak burokratiai túlsúlyra kapását megakadályozni fogja; s más részt korlátot képezend a ministerialis buroauk önkényes protectiói ellen.

Viszont a kormány megerősítési jogánál fogva biztosíthatja magát, hogy a közigazgatás hivatlan kezekbe ne kerüljön.

A bizottmány évenkint kétszer tart közgyűlést: ősszel az országgyűlés előtt, — tavasszal az országgyűlés ülésének befejezte után. Elnöke a megye főispánja s a város főpolgármestere. Akadályozása esetében az alispán, alpolgármester. A bizottmány tanácskozásaiiban — melyek nyilvánosak — a tisztviselők is részt vesznek; de szavazati joggal csak a bizottmány tagjai birnak.

A bizottmány jegyzőkönyve magyar nyelven írva, s hitelesítve az ülés napjától nyolc nap alatt fölterjesztendő a ministeriumhoz, s határozatai, ha a ministerium részéről 14 nap alatt ellenkező határozat nem érkezik, teljes érvényűekké válnak.

A bizottmányi közgyűlés hatásköre ennél fogva körvonalazva következő leend:

1. A főispánnal egyetértőleg helyhatósági főtisztviselőket, alispánt, fő- s alszolgabirákat, állandó táblabirákat, főjegyzőket, főügyészt, főorvost választ, s ministeri jóváhagyás alá terjeszti, mely azonban csak qualificatio hiánya miatt tagadható meg; — az alsóbb hivatalo-

kat és segéd, kezelő, pénztári, irodai hivatalokat végérvényesen tölti be. A hivatalok, szolgák, rend- s csendőrök szaporítását javaslatba hozza a ministeriumnál.

2. A tisztviselőket ellenőrzi; visszaélések esetén fölterjesztést tehet, nyomozást rendelhet, sürgős esetben a főispánnal egyetértőleg a gyanúst hivatalától is fölfüggesztheti.

3. A helyhatósági évi költségvetést megállapítja, hatósági célokra új vagy pótdadókat vehet ki, de ebeli határozatait valamint az évi budgetet helybenhagyás végett fölterjeszti.

4. A pénztári kezelés fölött őrködik, s a pénztárt megvizsgálhatja.

5. Helyhatósági közös ügyekben: az adó s ujoncok felosztása, megyei utak, hidak, csatornák, vizgátak építése iránt intézkedik; a helyhatósági közvagyonot kezeli, s a fölött őrködik; a törvény korlátai között szabályokat alkot; iskolák, kórodák, börtönök s egyéb megyei s községi közintézetek igazgatását ellenőrzi; az autonom hatáskörébe törvényellenesen avatkozó kormányrendelet végrehajtását — saját felelősségére fölfüggesztheti, de ha fölterjesztésére a kormány elutasítólag válaszol — azt végrehajtani köteles.

6. Ez utóbbi esetben azonban a helyhatósági jogán ejtett sérelem miatt, vagy általában bármely országos ügyben — panaszszal, kérelemmel, javaslattal az országgyűléshez fordulhat, — ez levén a helyhatóság s kormányközi összeütközésekben, a törvényesség kérdésében egyedül illetékes bíró. A menyiben azután az országgyűlés által elmarasztalt fél (akár a minister törvénytelen rendelete által, akár a bizottmány annak törvénytelen fölfüggesztése által) bárkit megkárosított — amaz egyénileg, emennek pedig a törvénytelen hatá-

rozatra szavazott minden tagjai egyenkint s együttesen a köztörvény előtt akár magán személy, akár közvádoló által kereset alá vehetők.

7. Teendőinek beosztásáról, gazdasági, közintézeti stb. albizottmányoknak határjárás, vizszabályozás, s e féle a szomszéd helyhatóságokkal közös teendőkre küldöttségeknek választásáról, a kezelés részletei és szervezéséről, s végre tanácskozásai s házrendjéről önmaga intézkedik.

A bizottmányi (megyei) kisgyűlés ellenben, mely most is nagyon kevésé felel meg az 1847 előtt vele összekötött fogalmaknak és célnak, teljesen eltörrendő, mint a melynek sem formát sem helyet adni az új rendszerben nem lehet.

Hanem a kisgyűlés helyett egy állandó bizottmány létesítendő. — Ennek a bizottmány, azaz közgyűlés által bizonyos évekre választandó, törvénytudó tagjai, kik tábla bíráknak neveztetnének, kiknek száma a megye körülményei szerint 8-tól 18-ig terjedhetne, s kiknek nem fizetés, hanem bizonyos napidíjak járnának functióik szerint. Ezek képezzenek egy közigazgatási állandó tanácsot, mely rendszerint egyszer minden héten a főispán, vagy helyettese az alispán elnöklete alatt összeül; a megyei jegyzők tollvitele, a fiscus és a törvényes bizonyosság, szolgabíró és eskütt jelenlétében. Ez állandó bizottmány ügyel föl arra, hogy a bizottmányi közgyűlésnek — hatáskörében illetékesen hozott — határozatai végrehajtsanak, s e részben ellenőre a tiszti karnak, s közvetlenül vezeti a megyei közigazgatási dolgokat is, a menyiben a közgyűlésnek fönn nem tartvák. Mind ott, hol törvényes gyakorlat szerint panaszok megvizsgálására, vagy szemlékre biztosokul a szolgabírák mellé táblabírák voltak

kiküldendők, az állandó bizottmány kebeléből fognának kiküldetni. A táblabírók fognak megbízni a tisztviselők feletti fegyelmi vizsgálattal, megyei pénztár revisiójával stb. Kiküldetésöket vagy az állandó bizottmányból, vagy a megbízás természete szerint a közgyűlésből, vagy szükség esetén a főispántól vagy helyettesétől nyernék.

Ezen állandó bizottmány egy rendezett módja az autonomiának, s a közigazgatásra való állandó befolyásnak. A kis gyűlés mindig lapis offensionis; mert rá fogják, hogy az elnök kedve szerint alakítja, a mint is csakugyan megtörténik, hogy a nagy gyűlés kisebbségéből alakittatik. Ezen vád nem alkalmazható ily állandó bizottmányra, mert a közgyűlés választja a díjas táblabírakat, az ennek képviselője. — A bizottmányi ülés határozatképes, ha a táblabírók fele vagy harmada jelen van.

Autonomikus életünk legértékesebb gyöngye volt a táblabírói kiküldetés, — és ez leend az új rendszerben is. Általa a megyei közönség meg volt óva a tisztviselők vagy egyoldalú vagy részrehajló hivatalos jelentéseinek ártalmaitól, ott lévén mellette jelentéseit kontrasignálni a tribunus plebis, a nem állandó tisztviselő, a megyei táblabíró, — a ki a burokratia irányában az önálló polgári elemet, s annak autonomiáját és a gyakorlati életet képviselte. Ezért is kívánatos, hogy a táblabíró rendszeren csak egy két évre, vagy évi turnussal választassék, hogy a rendes hivatalnokikarral sem érdeken, sem nézeteken, sem külposztóra nézve egybe ne olvadjon, hanem nép-képviselési jelleme megmaradjon. Minthogy pedig — mint már föntebb ismétlém — ingyentisztviselőséget vállalni képes vagyonos uraink megfogytak, s megnehezült az

idők viharos járása fölöttünk — napidij által lehetővé kell tenni a kevesbé vagyonos, de jogvégzett földbirtokosnak s másnak is e tisztség elvállalását.

Erzületem szerint ezen intézmény lehetőség szerint megközelíti régi alkotmányunk közigazgatási formáit és lényegét; mert, mint érintők, hajdan, s még a jelen század elején is a megyei congregatió, mely néhány táblabiróból és a tisztikarból állott, magát tisztí széknek „sedes magistratualis“ nevezte, bűntügyeit a magistratus actore fisco magistratuali folytatta; szóval egy pár táblabíró és a tisztviselői kar képezték az ősi autonom megyét.

* * *

Összefoglalva a megyei (illetőleg mutatis mutandis városi) közigazgatás rendezéséről itt kifejtett nézeteket, úgy hiszem s reméllem, az autonomia, az önkormányzat, a régi megye legbuzgóbb (de nem vakbuzgó) hiveinek legalább némelyike meg fogja engedni, hogy ily nagy hatáskörrel bíró, a megye legnagyobb birtokosainak s legértelmesebb férfainak vezetése alatt álló, s mégis aristokrataságról nem gyanusítható, mert harmad részben népképviseletből, a helységek képviselőiből alkotott — helyhatósági képviselet s annak állandó bizottmánya elég tekintélylyel birand, hogy határozatait a tisztikar bureaukratikus göggel ne ignorálja, — a kormány pedig benne ne lászon akadékoskodó versengőt, hanem oly független közeget, mely a közigazgatást tetemesen könnyíti, s a kormányt föladata teljesítésében lényegesen támogatja.

A tisztikarnak pedig az indítványozott módon betöltése által, mely a választást és kinevezést mintegy

közvetíti: gát emeltetnék mind a ministeri önkény s protectio, mind a korteskedés mételye ellen, s a választástól, mint a kinevezéstől el nem választható, mert minden emberi intézménnyel járó visszaélés lehetőleg korlátolva leendne. Más oldalról pedig — a tisztviselő állása biztosítva, a tiszti hierarchiában érdemei szerint való emelkedése lehetővé téve, a nélkül, hogy a tisztviselő a közönségtől magát teljesen függetlennek vagy épen a közönség urának érezze, vagy attól magát isó-lálhassa.

Eléretnek a javasolt szervezet által a közigazgatás szükséges folytonossága, a nélkül, hogy stagnatiójától s a burokratizmus fölülkerekedésétől kellene tartani; valósítva volna a helyhatósági önkormányzat, mely nélkül az alkotmány csak szomorú önámítás, s a politikai jogok meddők; — valósítva anyira, a menyire az oly viszonyok közt lehető, hol a közigazgatási tisztviselők egytől egyik fizetések.

* * *

Helyhatósági közigazgatásról szólva, hiba volna meg nem emlékezni végre a főispánokról s azoknak a helyhatósági szervezetben jutó állásról.

Nem lehet tagadni, hogy a mily mély történeti gyökerei vannak alkotmányunkban a főispáni intézménynek, oly kancsal szemmel nézi, s gyanusítással s ellenszenvvel kíséri azt a nálunk tenyésző vad radicalismus. De értelmesebb körökben is maradt fenn valami az 1848 előtti keserűségből a főispánság ellen.

Ez magyarázza meg azon ellenmondásokat is, melyek például Tisza Kálmánnak a főispán leendő hatás-

körére vonatkozó javaslataiban le lehetők; ezeket mondja ugyanis:

„A központi kormánynak minden megyében legyen egy felsőbb rangu hivatalnok, ki megtarthatja a főispán nevet, habár valójában a megváltozott viszonyok között hivatása más lesz is, mint eddig a főispánoké volt.

„Nem lesz ugyanis ezen főispánság a megyére nézve közigazgatási hivatal; de megszűnik méltóság lenni; ő ellenőre, felügyelője lesz a központi kormány részéről a megyei közigazgatásnak, és épen azért a legtöbb esetben a központi kormánnyal együtt változni fogván, itt melleleg jegyezve ezt meg, a felsőház tagja nem fog lehetni.“

Attér ezután szerző azon fontos teendőkre és nem csekély jogokra, miket a főispánnak szánt, melyeket azonban miként gyakoroljon oly pictus musculus, ki sem hivatalnok, sem nem méltóság? — nehéz belátni.

Egyenesen ellenkező csekély nézetem szerint a főispán hivatalnok is, méltóság is legyen.

Hivatalnok nem azon értelemben, mintha közvetlenül végrehajtana, s a folyó ügyeket elintézné: — hanem ő lenne az, ki a megyében a központi kormányt képviseli; rendeleteinek végrehajtása fölött őrködik; az összes közigazgatást tehát szemmel tartja — s a kormánynak arról jelentéseket tesz, mint általában ő a megye s kormány közötti közvetítő kapocs; a mint is az 1848: XVI. 2. d. és a XVII. t.-c. egészen ily értelemben rendelkeznek.

A közigazgatási autonómiában is részszel bír: ő a bizottmány elnöke, ő jelöli ki a tisztviselőket választásra, — ő vezeti a bizottmány tanácskozásait, ő ter-

jeszti föl jegyzőkönyveit vagy föliratait, ő ügyel föl arra, hogy a bizottmány tanácskozásai s határozatai a törvény korlátain belül maradjanak stb.

Röviden tehát: a főispán hivatása nem csekély; Ennélfogva kívánatos, hogy a kormány a főispánt a megyebeli nagy birtokosság köréből, tekintettel annak socialis befolyására s szellemi képességére válaszsza; hogy az állandón, a megye központján vagy legalább területén lakjék; hogy kültekintélyét emelje az is, miszerint ő a fölsőház tagja; — (a fölsőháznak egyéb-iránt tekintélyét s súlyát emelik viszont a főispánok, kik közül sokan hosszú szolgálat tapasztalásaival s ismereteivel járulnak a tanácskozmányokhoz), végre legyen a főispánnak 3—4000 ft. fizetése, a mi korántsem elég nagy összeg arra, hogy abból ily küldísztt s nagy háztartást föltételező hivatalra szegény legény vállalkozzék: hanem legfőlebb elég a representationalis kiadásokra; nem kell tehát tartani attól, hogy ily főispán merő beamter fog lenni: hanem ellenkezőleg, ha a főispánt méltóságától megfosztjuk, akkor a független vagyonos birtokost csaknem semmi sem fogja ösztönözni a főispánság elvállalására, s akkor az önkormányzat ezen tényezője is beamterré, vagy tehetlen közeggé fajuland.

* *
* *

A főispánnal analog helyzete és küldetése van városokban a főpolgármesternek; miért is azt nem választatni, hanem a király által kineveztetni oly politikai s közigazgatási szükség, melyet csak az 1848 előtti táblabírói liberalismus ignorálhatott.

A fővárosban pedig a rendőrügy is a vizözön előtti collegialis kezelés helyett, melynek eredményei valódi kupaktanácshoz méltók: közvetlenül a belügy-ministerium vezetése alá helyezendő; — annál inkább, mert Pest városa most is ebbeli kiadásainak az állam által megtérítettését követeli; már pedig ha az állam fedezi költségeit, kell hogy annak sikeres adminisztrációját biztosítani is bírja.

Z Á R S Z Ó.

Az olvasó ítélete alá bocsátott ezen munka még a nyár elején elkészült, azóta csak helyenkint kiegészítetett, az utolsó időben történeteket is érintetlenül hagyni nem akarván, — mert azok ösztönzésül szolgálhattak kiadására, mint tényleges érvül nézeteim mellett.

Alkotmányos kormányzatunk néhány havi története nem igen vigasztaló, hanem tanulságos.

A folyó év elején megtörtént az, mi a nemzet megnyugtatására ép oly szükséges, mint a birodalom másik felével való közjogi kiegyezés körösztül vitelére az egyetlen eszköz vala: az 1848-ki alkotmány lényegében helyreállított, annak alapján a király megkoronáztatott, a parlamenti alkotmány értelmében a többség, a Deákpárt kormányra hivatott, a felelős ministerium az ő kebeléből kineveztetett.

A Deákpárt vezérei, valamint a ministerium, földadatuknak nagy politikai részét kitünő eszélylyel s tapintattal vitték körösztül: ellenben, midőn már a párt-kormány kivívatott, elmulasztá a párt azon eszközökről gondoskodni, melyeknek hijján az e kivételes és bonyodalmakkal telt átmeneti állapotban sikeresen kormányozni nem képes.

A ministereknek módjukban állott — ministeriumaikat rendezni a hogy jónak látták: de midőn a kormányzat rendes functiói beálltak, azt kellett észreven-

niök, hogy az ország közigazgatásában rendelkezésökre közegeik, kik intézkedéseiknek fogamatot szerezzenek — nem léteznek; hogy a megyei s városi helyhatóságok anyiban ugyan tőlök némi függésben vannak, hogy a kormány határozataikat megerősíti vagy megsemmisítheti: de viszont ha a helyi hatóságok a kormány rendeleteit nem teljesítik, a kormány csak végső, de nem rendes eszközökkel bír azoknak fogamatosságára.

Kormány és helyhatóságok egymás irányában tehát csak negatív erővel bírnak, de cselekvésre való organikus összeműködésük rendezetlenül hagyatott. A kormány a magasban lebeg talap nélkül.

Ily helyzetben rendes viszonyok közt sem tarthatja fenn magát, s üdvösen nem működhetik kormány; de hazánk mai kivételes átmeneti korszakában ezen helyzetése roppant veszély: mert a mostani pártkormány tarthatlansága s bukása — vagy magának alkotmányos rendszerünknek bukását vonná maga után, vagy valami ismeretlen nem sejthető fordulatot, — l'inconnue.

Annak pedig, hogy a Deákpárt nem gondoskodott arról hogy a kebeléből alakult kormány élni s igazgatni is képes legyen, oka ott rejlik: mert a municipalismus s megyerendszer körüli előítéleteknél fogva a helyhatóságok, vagy mint már helytelenül neveztetnek, törvényhatóságok azon quasi törvényes alapon állítottak helyre, mely az 1848-ki és 1861-ki praxisból áll, mely pedig merő zavar és képtelenség.

E meggyőződés birt e lapok megírására.

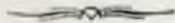
Nem volt céлом codificált közigazgatási javaslatot terjeszteni az olvasó elé. Erre tehetségem, s részletes gyakorlati ismereteim nem elegendők.

Csak néhány a kormányzásról, s alkotmányos országglásról uralkodó téveszmének birálása, helyreigazítása volt szándékom, meglevén győződve, hogy parlamenti kormányzatunkat s képviseleti alkotmányunkat környező minden szirtek és zátonyok közt legveszedelmesebb fogna lenni oly közigazgatási rendszer, mely azzal nem öszhangzatos, nem rokon.

Törekedtem azután a képviseleti parlamenti alkotmány szelleméből s létföltételeiből kiindulva nem doctrinair módon, hanem hazai viszonyaink tekintetbe vételével megjelölni némely alapelveket, mikre a közigazgatás fektetendő, hogy ez az alkotmánynyal összeférjen ;

törekedtem a szabadság legbecsesebb alakját s biztosítékát a legszélesebb, de társadalmi s politikai viszonyaink közt lehetséges közigazgatási autonomiát ezen keretbe beilleszteni ;

nem ábrándozva arról mi a legjobb, hanem keresve azt a mi gyakorlatilag kivihető.

DE BALLAGI GEZA.

TARTALOM.

	Lap.
I. A helyreállított megyei s városi municipiumok tevékenysége 1867-ben	1
II. A megyerendszer körüli előitéletek s áltanok	33
III. Az angol megyéről s önkormányzatról szóló áltanok	53
IV. A tisztviselő-választásról terjesztett hamis tanok	68
V. Az alkotmányos rend garantiáiról	82
VI. Mi következik mindezekből kormányzatunk és közigazgatásunk leendő szervezését illetőleg?	102
Zárszó	123

